

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

NATAŠA FURLAN

**PROBLEMATIKA PROSTEGA PRETOKA DELOVNE SILE,
SVOBOŠČINA ALI GROŽNJA**

DIPLOMSKO DELO

MENTOR:
PROF. DR. LOJZE SOČAN

LJUBLJANA, 2002

To know that we know what we know,
and that we do not know what we do not know,
that is true knowledge.

- Confucius

K nastanku te diplomske naloge je prispevalo veliko ljudi. Vsem se zahvaljujem za nasvete in podporo. Nekateri pa si pri tem zaslužijo posebno pozornost.

Mentor prof. dr. Lojze Sočan je zaslužen predvsem za moje zanimanje za obravnavano tematiko, saj me je že pred časom navdušil s svojimi predavanji. Zahvaljujem se mu za strokovno vodstvo in ustvarjalne namene.

Staršem in bratu namenjam iskreno zahvalo za potrpežljivost, razumevanje in oporo v vseh letih študija.

Delo posvečam svoji najdražji mami in Danilu.

KAZALO

SEZNAM KRATIC

UVOD	1
1. PROBLEMATIKA ŠIRITVE EVROPSKE UNIJE NA VZHOD	8
1.1 KLJUČNE ZNAČILNOSTI ŠIRITVE	8
1.2 EVROPSKA UNIJA IMA INTERES ZA ŠIRITEV	10
1.3 NAVDUŠENJE V DRŽAVAH ČLANICAH IN V DRŽAVAH KANDIDATKAH HLAPI	12
2. INFORMACIJSKA DRUŽBA- INFORMACIJE, GONILO RAZVOJA IN NOVO DELOVNO OKOLJE	15
3. BREZPOSELNOST, HIBA EVROPSKE INTEGRACIJE	18
3.1 DELOVNA SILA NA EVROPSKEM TRGU DELA	29
3.2 NAČELA ZAPOSLOVANJA V EU	31
3.3 NACIONALNA DETERMINIRANOST EVROPSKIH SISTEMOV STROKOVNEGA USPOSABLJANJA	39
3.3.1 Strokovno usposabljanje v Evropski Uniji	39
3.3.2 Strokovno usposabljanje v državah kandidatkah	45
3.3.3 Izobraževanje	48
3.4 EVROPSKA SOCIALNA STRATEGIJA	50
3.4.1 Povezanost med socialnimi prispevki in brezposelnostjo	54
4. RAZISKAVE IN RAZVOJ V EVROPSKI UNIJI	56
4.1 "KRALJESTVO RDEČE KRALJICE"	56
4.2 POVEČANJE VLAGANJ V RAZISKAVE IN RAZVOJ V EVROPSKI UNIJI	57
4.3 VLAGANJA V RAZISKAVE IN RAZVOJ DRŽAV KANDIDATK	60
3.3 PRIMERJAVA VLAGANJ V RAZISKAVE IN RAZVOJ MED DRŽAVAMI ČLANICAMI EVROPSKE UNIJE TER DRŽAVAMI KANDIDATKAMI	61
4.5 PRIMERJAVE MED IZBRANIMI DRŽAVAMI	63
4.5.1 Finska	63
4.5.2 Nizozemska	64
4.5.3 Irska	65
5. POSLEDICE ŠIRITVE EU NA DRŽAVE SREDNJE IN VZHODNE EVROPE	67
5.1 DEMOGRAFSKE POSLEDICE ZA EVROPSKO UNIJO OB VKLJUČITVI DRŽAV KANDIDATK	67
5.2 VPLIV ŠIRITVE NA ZAPOSLENOST IN TRGE DELA V DRŽAVAH ČLANICAH EU	73
5.3 POLOŽAJ NE- DRŽAVLJANOV EU NA TRGU DELA	75
SKLEP	77
REFERENCE	81
PREGLED TABEL IN GRAFOV	
PRILOGE	

SEZNAM KRATIC

1. **EU** Evropska Unija
2. **ES** Evropske Skupnosti
3. **EURES** ◉ European Employment Services
Evropska služba za zaposlovanje
4. **FCN** ◉ Treaties of Friendship, Commerce and Navigation
Pogodbe o prijateljstvu, trgovini in navigaciji
5. **Benelux** Ekonomska unija Belgije, Nizozemske in Luksemburga
6. **APEC** ◉ Asia Pacific Economic Cooperation
Azijsko- pacifiško ekonomsko sodelovanje
7. **NAFTA** ◉ North American Free Trade Agreement
Severnoameriški sporazum o prosti trgovini
8. **ECOWAS** ◉ Economic Community of West African States
Ekonomska skupnost zahodnoafriških držav
8. **ILO** ◉ International Labour Organisation
Mednarodna organizacija dela (specializirana agencija znotraj sistema Organizacije Združenih narodov)
9. **ECSC** Evropska skupnost za premog in jeklo
10. **ESF** ◉ European Social Fund
Evropski socialni sklad
11. **TEU** ◉ Treaty on the European Union
Pogodba o Evropski Uniji
12. **R&D** ◉ Research and Development
Raziskave in razvoj

UVOD

Prosti pretok oseb je eden izmed ključnih, pa tudi najbolj problematičnih in perečih, vprašanj v pogajanjih z Evropsko Unijo (EU). Pri pogajanjih zelo intenzivno sodeluje tudi Slovenija zaradi česar so me dileme, pričakovanja in strahovi na obeh straneh še bolj pritegnili. Nekatere od teh vprašanj bom poskusila razrešiti v svoji diplomski nalogi.

Načelo prostega pretoka oseb vključuje cel sklop pravic državljanov EU glede zaposlovanja in bivanja. V nadaljevanju bom uporabljala izraz prosti pretok delovne sile. S tem mislim mobilno delovno silo, ki na ozemlju EU išče zaposlitev. Problematika mobilnosti delovne sile se pojavlja kot eden izmed ključnih vzrokov, zakaj EU ob širitvi ne želi takoj uveljaviti načela prostega pretoka oseb, saj se boji prevelikega priliva cenejše in bolj usposobljene delovne sile z Vzhoda. To je tudi temeljna točka moje hipoteze. Pri tem ne smemo zanemariti psihološkega dejavnika. Ni lahko zapustiti domača ognjišča, zaradi česar se pogosto zgodi, da psihološki dejavnik prevlada nad dejavnikom zaslužka.

Že od začetka industrializacije se ljudje selijo, bodisi zaradi nudenja tehničnih storitev bodisi zaradi prodaje dobrin in storitev na tuje trge. Svoboda gibanja se je v začetku zagotavljala preko trgovinskih in konzularnih sporazumov ali se je preprosto prakticirala med trgujočimi državami (Internet 1).

Danes imajo državljani EU pravico, da si z izjemo javnih služb, zaposlitev lahko poiščejo v kateri koli panogi na celotnem območju EU. Diskriminacija na podlagi nacionalnosti je dovoljena le na tistih delovnih mestih, katerih namen je varovanje splošnega interesa države in terja poseben odnos ali zvestobo zaposlenega do države. Delovno mesto pa je zaradi nacionalnosti nekemu državljanu EU lahko odrečeno tudi zaradi varovanja javne varnosti in javnega zdravja. Pravica do enakopravnega obravnavanja pri zaposlovanju bi bila verjetno nekoristna in nesmiselna, če bi bila ob selitvi v drugo državo ogrožena delavčeva socialna varnost (Slovenska tiskovna agencija 2000: 2). Socialno dimenzijo evropskega povezovanja in njeno povezavo z zaposlovalno politiko bom podrobneje obravnavala v nadaljevanju. Sedanje članice namreč skrbi, da bi ob pridobitvi teh pravic takoj ob vstopu v EU cenejši delavci iz revnejših prosilk za članstvo preplavili njihov trg delovne sile. To predstavlja

temeljno dilemo na strani EU, zaradi česar le- ta tudi postavlja pogoje o prehodnih obdobjih na tem področju (ZMAR 2000: 52).

Tradicionalno so države Evropskih Skupnosti (ES) pri kontroliranju pretoka oseb preko svojih mej aplicirale unilateralno in suvereno politiko, upoštevajoč svoje individualne ekonomske, kulturne in zgodovinske interese. Vendarle so jih silnice ekonomske in politične integracije prisilile k postopnemu sprejemanju ideje o sodelovanju na področju prostega pretoka delovne sile. Dejansko se je potreba po mobilnosti delovne sile prvič pokazala pri pogajanjih o rimski pogodbi. Delavci, poslovneži in podjetja morajo imeti proste roke pri iskanju večje učinkovitosti in večjih poslovnih priložnosti. Posledično so bile tako tudi vse nadaljne evropske direktive usmerjene v prid ponudnikov storitev in opuščanje prepovedi glede vstopa in bivanja znotraj Skupnosti. Enotni evropski akt je začrtal vizijo območja brez notranjih mej, ki bi zagotavljal prosti pretok dobrin, storitev, kapitala in delovne sile. Določba o prostem pretoku delovne sile se je še bolj izkristalizirala s schengenskim sporazumom, ki so ga leta 1985 podpisale nekatere evropske države in tako znotraj schengenskega območja zagotovile prosti pretok delovne sile. Maastrichtska pogodba iz leta 1992, ki je ustanovila EU, je priznala pomembnost skupnih pravil, ki bi urejevala prehajanje delovne sile preko mej držav članic. Sprejeli so vrsto administrativnih programov, ki naj bi olajšali nemoteno gibanje delavcev in državljanov znotraj EU¹. Amsterdamska pogodba iz leta 1997, se od maastrichtske razlikuje v toliko, da polaga nadzor nad prostim pretokom v jurisdikcijo evropske komisije s ciljem ustanovitve "območja svobode, varnosti in pravice" v državah članicah. Leta 1999 je bila ustanovljena tudi Delovna skupina za azil in imigracijo (High Level Working Group on Asylum and Immigration) za nadzor implementacije amsterdamske pogodbe. Nadalje, na zasedanju oktobra 1999 v Temperi je evropski svet sprejel odločitev o razvoju skupne evropske imigracijske politike. Tako imenovana "zero" imigracijska politika EU v zadnjih tridesetih letih se je zaradi ekonomskih in demografskih dejavnikov izkazala za neprimerno. Potrebno je ustvariti ustrezne kanale za legalno imigracijo ljudi, željnih zaposlitve v EU. EU ima posebne aranžmaje, ki omogočajo lažji pretok ljudi, tudi z afriškimi, karibskimi in pacifiškimi državami; kakor tudi znotraj evropsko- mediteranskega partnerstva (Internet 1).

¹ Leta 1994 je evropska komisija ustanovila Evropsko službo za zaposlovanje ("European Employment Services-EURES"), ki skrbi za izmenjavo informacij med nacionalnimi službami za zaposlovanje. EURES torej deluje kot omrežje predstavnikov nacionalnih zaposlovalnih služb, organizacij delodajalcev, sindikatov in univerz. V tem programu sodeluje sedemnajst držav: petnajst članic EU, Islandija in Norveška. Državljanom EU nudi nasvete glede zaposlitvenih možnosti (Internet 1).

Vrnimo se malce v zgodovino. Šele leta 1961 je prišlo do prve pogodbe o prijateljstvu, trgovini in navigaciji ("Treaties of Friendship, Commerce and Navigation - FCN")² o pretoku ljudi med Belgijo in Združenimi državami Amerike. Pogodba je poudarjala, da se mora državljanom obeh strank pogodbenic dovoliti vstop na ozemlje druge stranke pogodbenice in tam tudi omogočiti bivanje, če gre za:

- a) trgovanje med obema državama in sodelovanje v komercialnih aktivnostih ali
- b) razvoj in vodenje operacij podjetja, v katerega je stranka investirala ali je aktivno v procesu investiranja velike količine kapitala.

Podoben primer je tudi Sporazum o prosti trgovini med Kanado in ZDA (prav tam).

Prvi pomembnejši sporazum na multilateralni ravni je bil sklenjen leta 1954. Obravnaval je pretok delovne sile med Dansko, Finsko, Norveško in Švedsko. Ustanovili so skupni nordijski trg delovne sile. Štiri leta kasneje, leta 1958, je bil ustanovljen Benelux, ekonomska unija treh držav: Belgije, Nizozemske in Luksemburga. Njen osnovni cilj je bila zagotovitev prostega pretoka oseb, dobrin, kapitala in storitev znotraj ozemlja držav članic. Unija je zagotavljala državljanom treh držav pravico do prostega vstopa v drugo državo članico in svobodno ekonomsko aktivnost znotraj nje. Tuji delavci so bili obravnavani kot lastni državljani. Znotraj Sveta Evrope je nastala "European Establishment Convention", ki je bila omejena le na fizične osebe. Urejevala je sklop pravil glede vstopa, bivanja in odhoda državljanov, uveljavljanja njihovih civilnih pravic, pravne zaščite in uživanja nekaterih ekonomskih pravic na osnovi enakovrednega obravnavanja med bivanjem v državi. Pomembno je poudariti, da je bilo v tistem času- z vidika ponudnikov storitev- liberalizacijo pretoka oseb mogoče doseči le znotraj omejenega števila držav, predvsem med sosednjimi državami, s podobnimi ekonomskimi in regulatornimi sistemi, pa tudi političnimi afinitetami. V tem času je prišlo tudi do regionalnega povezovanja. Tako nekateri regionalni bloki vključujejo posebne določbe, ki olajšujejo prosti pretok ljudi znotraj posameznega bloka. Azijsko- pacifiško ekonomsko sodelovanje ("Asia Pacific Economic Cooperation- APEC") z Bogorsko deklaracijo poudarja pomen razvijanja človeških virov ter razširitev te določbe tudi na prosti pretok usposobljene delovne sile v trgovanju in storitvah. Tudi Severnoameriški sporazum o prosti trgovini ("North American Free Trade Agreement- NAFTA") vključuje določbe o prostem gibanju visoko kvalificirane delovne sile znotraj območja, kjer velja. Na afriški celini

² Na prelomu 20. stoletja so se FCN pogodbe sklepale bilateralno med državami, ki so med seboj največ trgovale. Te pogodbe so večinoma temeljile na "most favoured- nation treatment". Po drugi svetovni vojni pa se je potreba držav po nerestriktivnem ekonomskem delovanju na teritoriju drugih držav povečala (Internet 1).

so leta 1979 podpisali protokol, v katerem sodeluje 16 članic Ekonomske skupnosti zahodnoafriških držav ("Economic Community of West Africa States- ECOWAS"). Nanaša se na prosti pretok državljanov ter na bivanje in ustanavljanje podjetij znotraj afriške regije. Prva določba, pravica do vstopa brez vize, je stopila v veljavo leta 1980 po ratifikaciji s strani osmih članic. Druga določba, ki dovoljuje neomejeno bivanje, je bila podpisana leta 1986, vendar je do leta 1997 protokol o pravicah bivanja ratificirala le ena država. Posebnega pomena je tudi delo Mednarodne organizacije dela ("International Labour Organisation-ILO")³³ znotraj sistema Organizacije Združenih narodov. Obstajajo torej številni mednarodni instrumenti, ki obravnavajo položaj oseb v državah, v katerih le- te nimajo statusa državljanov. Ti instrumenti imajo pomembne implikacije pri sestavi multilateralnih sporazumov, ki zagotavljajo čezmejne premike delovne sile (prav tam).

V diplomski nalogi bom skušala potrditi sledečo hipotezo:

Strah Evropske Unije ob prihajajoči širitvi na Vzhod glede prostega pretoka delovne sile, je posledica prenizkih vlaganj v strokovno usposabljanje svojih kadrov, kar v EU povzroča potrebo po večjih vlaganjih v znanje, v preprečevanje socialne izločenosti in tehnološko zahtevnejša delovna mesta z višjo dodano vrednostjo.

Vprašanje, ki se ponuja, kar samo po sebi je, če je strah EU utemeljen. Ali bo delovna sila iz čakajočih držav kandidatk res izrinila evropskega delavca? Tako pomembno vprašanje zahteva utemeljeno razlago, ki jo bom postavila v ustrezen širši kontekst. Problematika je še posebno aktualna tudi z vidika naše države, ki spada v skupino držav kandidatk in bi bila s prehodnim obdobjem na področju mobilnosti delovne sile, ki izhaja iz strahov EU, prizadeta in mobilnost njene delovne sile omejena.

Za analizo bom uporabljala predvsem sekundarne vire ter opisno metodo z interpretacijo virov. Pri tem sem ugotovila, da ima informacijska družba neizmerne prednosti, saj medmrežje nudi uporabniku najnovejše podatke, do katerih lahko pride kar doma iz naslonjača. Pri iskanju nekaterih ključnih podatkov so mi pomagali tudi prijazni delavci v Centru Evropa, predvsem svetovalka za EU Brigita Bajuk. Pri mojem delu je ključnega pomena podatkovna analiza. Podatki so namreč objektivna dejstva, ki opisujejo dogodek brez predsodkov, perspektive ali konteksta. Podobno kot v simfoniji, podatke predstavljajo

³³ "Convention concerning Migration for Employment", revizirano leta 1949 in "The Migrant Workers Convention" iz leta 1975 (Internet 1).

glasbene note. Sami po sebi podatki nimajo pomena. Potrebno jih je pravilno prebrati (ali v primeru simfonije zaigrati) ter jih strniti v razumljivo celoto, kar pa je možno le z ustreznim znanjem. Tudi v zapisanih povedih so besede podatki. V ekonomiji nas zanimajo predvsem štiri vrste podatkov: številke, besede, glasovi in podobe (Huseman in Goodman 1999: 105-106). Pri svojem delu se bom ukvarjala predvsem z zbiranjem, shranjevanjem ter nenazadnje, z analizo in interpretacijo podatkov.

Diplomsko nalogo bom razdelila v pet poglavij in več podpoglavij. Le- ta bodo prepredena s podatki, ki bodo bralcu skušali predstaviti neko zgodbo in razlago, ki bo nenazadnje potrdila ali ovrgla postavljeno hipotezo. Osrednjo vlogo imajo tretje, četrto in peto poglavje. Vseh pet poglavij je potrebno strniti v celoto, saj bo le tako celotna problematika postavljena v ustrezni kontekst.

Prvo poglavje obravnava vse razsežnosti širitve EU. Zanima me, kakšne so implikacije te širitve, tako za EU kot za države kandidatke. Najprej bom analizirala širitev z vidika njenih značilnosti. Za obstoječo petnajsterico je prihod novink z evropskega Vzhoda predvsem stvar sprejete politične zaveze in pragmatične želje po stabilnosti stare celine, manj pa zadeva čistega finančnega razuma. Občutek, da EU obravnava kandidatke kot drugorazredne države, ki se poraja ob predvidenih omejitvah prostega pretoka delovne sile za nove članice, se je še okrepil ob zadnjih napovedih, da novinke po sprejemu v evropski klub zaradi pomanjkanja izkušenj ne bi imele pravice do predsedovanja v Uniji. Celoten proces pogajanj vodi v vse manjše navdušenje kandidatk, podoben proces pa se odvija tudi v javno- mnenjskih anketah EU državljanov.

Drugo poglavje predstavlja informacijsko družbo kot gonilo razvoja in novo delovno okolje. Izhajala bom iz temeljne krivulje vlaganj v človeški kapital glede na razvitost. Informacije in znanje sta postala ključna produkcijska tvorca in dejavnika nacionalne konkurenčnosti. Na znanju temelječa družba postaja imperativ. Zato je vse več govora o tako imenovanem človeškem dejavniku in zato so tudi vlaganja vanj bistvenega pomena pri razvijanju konkurenčne sposobnosti gospodarstev. Vlade imajo izbiro izobraževati lastni kader ali ga uvažati iz drugih držav, recimo Indije. V osnovi prehod v informacijsko družbo torej ni tehnološki, temveč gre za izrazito razvojni in družbeni problem.

V tretjem poglavju bom prešla na podatkovno analizo problema brezposelnosti. Brezposelnost je ena izmed največjih hib evropske integracije. Predstavlja temeljni vzrok, zakaj je EU prevzel strah ob prihajajoči širitvi. Primerjala bom evropski položaj z dvema največjima svetovnima gospodarstvima, ZDA in Japonsko. V prvem podpoglavju bo govora o delovni sili na evropskem trgu delovne sile, kjer bom predstavila zaposlovalne trende v preteklih letih, kar je še posebej zanimivo z vidika povpraševanja po delovni sili znotraj EU. Preučila bom temeljne strukturne indikatorje, kot so stopnja zaposlenosti, tudi stopnja zaposlenosti starejše delovne sile, rast zaposlenosti, razlike v plačah glede na spol, rast stroškov na enoto dela, stalno učenje in stopnja brezposelnosti. Znotraj držav članic EU prihaja do bistvenih razlik, saj se tudi države članice različno uspešno borijo s to tegobo. V drugem podpoglavju bom povzela temeljne značilnosti evropske zaposlovalne strategije, katere osnovni cilj je visoko-usposobljena delovna sila. Vprašanje, ki se ob tem poraja je, ali je ceneje le- to uvažati ali jo izobraževati. Tu pa ne gre le za vprašanje stroškov, saj sta vsesplošna cilja Unije prav konkurenčnost in zaposlenost. Pri tem je deregulacija delovne sile ključnega pomena, saj je potrebno najti srednjo pot med državo blaginje in silnicami, ki določajo trg delovne sile. Na vrhu v Lizboni sprejeto strategijo, po kateri bi Unija do leta 2010 postala najbolj konkurenčno in dinamično rastoče območje v svetu, najeda recesija. Potrebno je celovito reševanje problemov in ne reševanje vsakega problema posebej. V tretjem podpoglavju bom obravnavala problematiko sistemov strokovnih usposabljanj, evropske sisteme usposabljanj, natančneje pa bo predstavljena tudi raziskava o strokovnem usposabljanju v državah kandidatkah. Problematiko bom torej obravnavala znotraj obeh skupin držav, držav članic in držav kandidatk. Indikatorji investiranja v človeški kapital so izrednega pomena, saj predstavljajo odsev ekonomskih in socialnih pogojev znotraj družbe. Posebno pozornost v tem podpoglavju posvečam tudi vlogi izobraževanja. Stalno izobraževanje postaja stalnica v življenju ljudi, vseskozi se je potrebno prilagajati potrebam trga delovne sile. V zadnjem podpoglavju pa bom skušala predstaviti evropsko socialno strategijo. Postavlja se vprašanje, če niso prevelika socialna vlaganja tista, ki odžirajo prevelik kos evropskega proračuna. Veliko je govora o socialni Evropi, vendar ne za ceno počasnejše rasti in podrejenosti nasproti ZDA in Japonski. Socialni partnerji se morajo zavzemati za iste cilje, drugače bo višja rast, ki je potrebna za zmanjšanje brezposelnosti, ostala le še oddaljen cilj. Kaže se jasna povezanost med socialnimi prispevki in brezposelnostjo, saj upravičenost do nadomestil spodbuja ljudi, da se registrirajo kot brezposelni. Glavni vzrok povezanosti je, da se ljudje privadijo na brezposelnost in se ji prilagodijo.

V četrtem poglavju bom preučila pomen raziskav in razvoja znotraj teh procesov. Zanima me, koliko v to področje vlagajo članice in koliko države kandidatke. V predzadnjem delu poglavja bo sledila primerjava med obema. Podjetja morajo biti sposobna vsaj uporabljati tehnološke inovacije, če jih že sama niso sposobna proizvajati, ker jih v nasprotnem primeru čas prehitijo. Iz tega razloga je povpraševanje po visoko- usposobljeni delovni sili v EU vse večje, saj fizična moč ob tehnološkem napredku in robotiki, ne igra več ključne vloge. Investiranje v raziskave in razvoj je prvi korak k večji uspešnosti. Zadnje podpoglavje predstavlja tri izbrane države članice (Finsko, Nizozemsko in Irsko), ki so na tem področju zelo uspešne.

V zadnjem, petem poglavju, bom predstavila posledice širitve EU na države Srednje in Vzhodne Evrope. Prvo podpoglavje obravnava demografske posledice, s katerimi se bo morala EU soočiti z vključitvijo novih članic. V tem poglavju bom predstavila nekaj statističnih podatkov, ki nam bodo pomagali bolje razumeti posledice širitve. Potrebni bodo veliki naporji s strani same Unije kot tudi s strani novink. Opozorila bom tudi na problem upadanja prebivalstva EU v prihodnosti. Hkrati bom obravnavala vpliv širitve na zaposlenost in trge delovne sile v državah članicah ter negotovosti, ki so s tem povezane. Nenazadnje, na kratko bom predstavila položaj ne- državljanov EU na evropskem trgu delovne sile, ki je v veliki večini podrejen.

1. PROBLEMATIKA ŠIRITVE EVROPSKE UNIJE NA VZHOD

V zadnjih letih smo bili v Evropi priča velikim spremembam. Razpad Sovjetske zveze in konec hladne vojne sta korenito spremenila obstoječi geopolitični red in uničila stare modele mednarodnega ravnotežja moči. Proces širitve na države Srednje in Vzhodne Evrope⁴, Ciper, Malto in Turčijo, predstavlja zgodovinski trenutek za EU. Te države imajo načeloma vse enak začetni položaj, vendar so njihove politične in ekonomske značilnosti zelo različne. V diplomski nalogi bom skušala pojasniti razsežnosti problema prostega pretoka delovne sile, njegove implikacije za EU, saj se s tokratno širitvijo Unija sooča z institucionalnimi in političnimi spremembami brez primere (Internet 2).

1.1. KLJUČNE ZNAČILNOSTI ŠIRITVE

Specifična narava današnje širitve botruje novim strahovom, ki so zajeli prebivalstvo držav članic EU. V prvi vrsti je prav strah pred valom nove delovne sile iz držav Srednje in Vzhodne Evrope. Tokratna širitev je torej posledica izkušenj iz prejšnjih širitev, ki predstavljajo okvir, znotraj katerega je EU oblikovala zunanje pogoje. Dosedanje so namreč temeljile na uresničevanju sprejetih pravil evropske integracije, ki gradijo na predpostavki podobnih ali vsaj primerljivih političnih in ekonomskih sistemov starih in novih držav članic, poleg tega pa predpostavljajo tudi visoko stopnjo prilagodljivosti s strani novih držav članic (Štular 1999: 37). Po Balazsovih predpostavkah se s širitvijo na države Srednje in Vzhodne Evrope⁵ EU sooča s kvalitativno in konceptualno povsem novimi sistemi, za katere so značilni drugačni organizacijski, regulatorni in kulturni vzorci. Vprašanja, ki se ob tem postavljajo, zadevajo tako sposobnost teh držav, da se prilagodijo obstoječemu modelu integriranja, kot tudi usposobljenost EU same za integracijo evropskega obrobja. Odprto ostaja vprašanje ali bo razširjen zahodni model integracije, utemeljen na visoki stopnji politične solidarnosti, skupnih moralnih in pravnih vrednotah in sistemih, sposoben zdržati

⁴ Kandidatke, ki so zaprosile za članstvo v EU, lahko uvrstimo v dve skupini: države Srednje in Vzhodne Evrope in države ob južnem robu EU (Turčija je za članstvo zaprosila leta 1987, Malta in Ciper pa 1990). Datumi uradnih prošelj držav Srednje in Vzhodne Evrope za polnopravno članstvo v EU so naslednji: Madžarska 31. marec 1994, Poljska 5. april 1994, Romunija 22. junij 1995, Slovaška 27. junij 1995, Latvija 13. oktober 1995, Estonija 24. november 1995, Litva 8. december 1995, Bolgarija 14. december 1995, Češka 17. januar 1996, Slovenija 10. junij 1996 (Štular 1999: 42). Proces širitve se je začel 30. marca 1998 s sestankom zunanjih ministrov držav članic, držav Srednje in Vzhodne Evrope in Cipra (Internet 2).

⁵ Termin države Srednje in Vzhodne Evrope pri Balazsu zaobsega bistveno širši krog držav, kot je potrebno za namene te naloge. Medtem ko v nalogi ta termin označuje države Srednje in Vzhodne Evrope, kandidatke za

pritisak velikega števila držav Srednje in Vzhodne Evrope, ki prinašajo s seboj vrsto novih dilem in izzivov (Balazs 1998: 69).

Po Balazsu ima širitev na Vzhod, za razliko od prejšnjih širitev, vrsto posebnosti. Te so:

1. Gre za razmeroma mlade države, ki večinoma niso nastale v okviru nacionalnih meja, kar ponekod povzroča obmejne spore, probleme z narodnimi manjšinami in protifederalno razpoloženje. Le pet (Poljska, Madžarska, Romunija, Bolgarija in Albanija) od več kot dvajsetih tako imenovanih novih demokracij je po letu 1990 ohranilo dotedanje meje.
2. Politične strukture in javnost v državah Srednje in Vzhodne Evrope gledajo na vključitev v proces evropskih integracij, v bogato in vplivno Evropo, kot na rešilno bilko⁶, ki jim ponuja jamstvo trajne pomoči⁷ in varnost, pot k večji blaginji, pospešeni modernizaciji in večji notranji stabilnosti. Ob tem rade pozabljajo, da se ob njih vključujejo tudi druge z istega območja, ki so v enakem ali še slabšem položaju.
3. Z vključitvijo članic nekdanjega vzhodnega bloka, bivših sovjetskih satelitov, se bo spremenilo dosedanje ravnotežje v Evropi, s čimer se bo dokončno omejilo območje ruskega vpliva na vzhodnem delu kontinenta.
4. Politična tranzicija v teh državah še ni končana, pluralistične politične strukture še niso konsolidirane zaradi česar lahko tudi majhne krize povzročijo nepričakovane politične spremembe, kar za EU predstavlja novo politično tveganje. Veliko je tudi nerešenih problemov glede meja in zaščite narodnih manjšin.
5. Vprašanje vpliva integracije na ekonomije držav Srednje in Vzhodne Evrope ni razrešeno. Ni jasno, ali bodo tako imenovane koristi integracije prispevale k zaključku tranzicije, ali bodo negativni učinki širitve (tako imenovani učinek šoka), ogrozili že doseženo stopnjo tranzicije. Seveda pa je to v veliki meri odvisno od samih držav kandidatk in od tega, kako uspešne bodo pri prilagajanju svojih političnih in gospodarskih sistemov normam EU.
6. Države Srednje in Vzhodne Evrope rade razumejo tri stebre integracije (ekonomsko, politično in vojaško), ki so se skozi desetletja izoblikovali na osnovi svoje lastne notranje

širitev, ga Balazs uporablja kot oznako za vse države, nastale na območju nekdanje Jugoslavije in nekdanje Sovjetske zveze.

⁶ Teorija carinske unije in teorija integracij ponujata odgovor na vprašanje, kakšni so ekonomski razlogi za integracijo. Z ekonomske plati integracija prinaša ekonomijo obsega, statične učinke ustvarjanja trgovine (seveda tudi učinke preusmerjanja trgovine) in danes vse bolj pomembne dinamične dolgoročne učinke. Za te države integriranje pomeni zmanjševanje in zapiranje razvojne vrzeli ter instrument za doseganje tehnološkega razvoja industrijskih držav (Svetličič in Trtnik 1999: 183).

⁷ Agenda 2000 določa pomoč državam kandidatkam. Le- ta v obdobju 2000- 2006 znaša 21 milijard evrov, Phare programu je namenjenih 10.5 milijard evrov, pomoči za razvoj v kmetijstvu 3.5 milijard evrov in strukturni pomoči 7 milijard evrov. Evropska komisija je objavila Agendo 2000 16. julija 1997 (Internet 2).

dinamike in v obliki treh ločenih procesov kot substitute, kar lahko pripelje do razočaranja na obeh straneh, v državah članicah in v državah kandidatkah.

7. Razbitje te skupine držav Srednje in Vzhodne Evrope s sprejetjem ene ali nekaj držav članic bi imelo daljnosežne negativne posledice za tiste države, ki bi ostale zunaj širitve, kar pomeni hkrati tudi veliko politično tveganje za države članice EU, saj bi politična nestabilnost ali celo oboroženi konflikti na obrobju EU lahko imeli resen negativni vpliv tudi na varnostni položaj EU. To velja velja predvsem za Turčijo (Balazs 1998: 70).

Današnja širitev je torej bolj zapletena od prejšnjih. Prvič, vključuje integracijo relativno revnih držav v klub bogatih; drugič, države Srednje in Vzhodne Evrope so šele desetletje tržna gospodarstva; tretjič, velikanska vrzel med Vzhodom in Zahodom lahko sproži val imigracij v EU (op. avtorja, dosedanji razvoj dogodkov je dokazal, da so ta pričakovanja vsaj malce pretirana); četrtič, kandidatke, ki imajo relativno malo izkušenj s tržno ekonomijo, se morajo vključiti v EU- na podlagi amsterdamske pogodbe- v najvišjo integracijsko obliko, kar jih do sedaj obstaja (enotni trg, EMU); in petič, ko se skuša uravnotežiti koristi in stroške ni jasno, katere od sedanjih članic EU, bodo zmagovalke in katere poraženke (Svetličič in Trtnik 1999: 196). Nenazadnje, to je odvisno od njih samih in od tega, kako uspešno se bodo na širitev pripravile.

1.2. EVROPSKA UNIJA IMA INTERES ZA ŠIRITEV

Iz zgoraj naštetega sledi, da je proces vključevanja držav Srednje in Vzhodne Evrope v EU dolgotrajen in zapleten, predvsem zaradi njihove ekonomske podrejenosti. Tudi stopnja razvoja demokracije in politične kulture ne dosega evropske ravni; a EU ima kljub temu interes za širitev, ker:

- ❖ Preambula rimske pogodbe jasno govori o zgodovinski nalogi EU, da združi evropske države.
- ❖ Podobno kot z vključitvijo Grčije, Španije in Portugalske je tudi tokrat integriranje tako imenovanih novih demokracij najlažja pot za zagotovitev miru in stabilnosti v Evropi⁸. Njihovo vključevanje v zahodnoevropske varnostne in politične strukture, naj bi povečalo

⁸ Za dolgoročen mir in stabilnost v Evropi je najboljšo jamstvo prav razširjena Evropa. Nikakor ne smemo pozabiti na motiv za ustanovitev Evropske skupnosti za premog in jeklo (ECSC), saj je bila ena od glavnih gonilnih sil prav želja po oblikovanju institucionalnega okvira, ki bi varoval pred novimi vojnami v Evropi, pred novo vojno med Nemčijo in Francijo in posledično med drugimi evropskimi državami. Ustanovitev Evropske

varnost in stabilnost celotnega območja. Prav zaradi teh razlogov širitev podpirajo tudi Združene države Amerike in Rusija.

- ❖ Od širitve EU pričakuje nadaljne koristi ekonomske in politične integracije. Gospodarska rast se zaustavlja in nadaljne sproščanje pretoka blaga in storitev, naj bi jo spodbudilo⁹.
- ❖ Z vključitvijo držav Srednje in Vzhodne Evrope bi se notranji trg EU povečal za 100 milijonov novih potrošnikov z naraščajočimi dohodki¹⁰. EU ima torej močan interes za uvajanje demokratičnih političnih sistemov, utemeljenih na tržnem gospodarstvu, s čimer širi svoje izvozne trge in povečuje lastne investicijske možnosti.
- ❖ Poleg tega pa bi tesnejše sodelovanje na področju sodstva in notranjih zadev povečalo tudi notranjo varnost prebivalcev EU, saj bi prispevalo k uspešnejšemu boju proti organiziranemu kriminalu.
- ❖ Z vključitvijo v EU bi bile države Srednje in Vzhodne Evrope dolžne spoštovati višje okoljevarstvene standarde, ki veljajo v EU. Zaradi tega bi imela korist vsa Evropa, saj bi to omejilo čezmejno in globalno onesnaževanje (Štular 1999: 41- 42).

Pomembni pa so tudi posredni demonstracijski ali pedagoški učinki. Širitev EU in vključevanje prve skupine kandidatk med članice nazorno kaže drugim potencialnim članicam, da je moč postati član te skupine uspešnih demokracij z uspešnimi notranjimi reformami in s pomočjo preobrazbe ob ustrezni pomoči razvitejših članic EU. To ima lahko dolgoročne stabilizacijske učinke tudi na tiste države, ki so sedaj še zelo oddaljene od članstva v EU, države, ki so tako v ekonomskem kot političnem smislu šele na začetku preobrazbenih procesov ali pa države, kjer je orožje šele potihnilo oziroma, kjer dejansko divja vojna. Zato je napačno le ozko preračunavanje stroškov in koristi širitvenega procesa, potrebno je izračunati tudi stroške ne- širjenja¹¹. Že samo ugibanje in izhajanje iz zgodovinskih izkušenj,

skupnosti za premog in jeklo in Skupnega evropskega trga sta bila zgodovinska koraka, motivirana predvsem z varnostnimi dejavniki, vendar uresničena z ekonomskimi sredstvi (Svetličič in Trtnik 1999: 183).

⁹ Pričakovane koristi niso prav visoke. Nasprotno, neto ekonomski učinki vzhodne širitve EU so za države članice zanemarljivi, kar pomeni, da je vprašanje širitve precej bolj politično kot pa ekonomsko vprašanje. Baldwin, Francois in Portes so ocenili, da bi širitev lahko povečala letni BDP sedanjih članic EU le za skromnih 0.2%. Skupna rast BDP predlaganih desetih vstopnih kandidatk bi bila nekoliko višja, vendar še vedno skromna: 1.5% (Svetličič in Trtnik 1999: 188).

¹⁰ Prebivalstvo EU se bo s širitvijo povečalo za več kot 25% na 500 milijonov, vendar pa se njen BDP ne bo povečal za več kot za 5% (Internet 2).

¹¹ Ta koncept izhaja iz knjige o pogajanjih "Getting to Yes", ki so jo napisali Fisher, Ury in Paton, kjer poudarjajo, da mora biti vsak izid pogajanj ocenjen v primerjavi s tako imenovano najboljšo alternativo izida pogajanj (BATNA, to je Best Alternative to the Negotiated Agreement), kar pomeni, da bo pogajalski izid širitve dober, tudi če so stroški širitve večji kot pričakovane koristi, kajti stroški ne- širitve so lahko celo večji (Svetličič in Trtnik 1999: 185).

ne da bi se dejansko spuščali v natančne izračune, potrdi, da je osnovni strošek ne- širitve prav nestabilnost, ogrožena varnost in večji konflikti (Svetličič in Trtnik 1999: 185).

1.3. NAVDUŠENJE V DRŽAVAH ČLANICAH IN V DRŽAVAH KANDIDATKAH HLAPI¹²

Širitev se pojavlja kot "normalna" posledica padca berlinskega zidu in tranzicije bivših socialističnih držav od socializma/ komunizma v tržna gospodarstva. Nekdanja vnema in navdušeni aplavzi, grajeni na optimističnih gospodarskih in varnostnih¹³ napovedih, sedaj bledijo. Pozornost se preusmerja na stroške širitve. Zdi se, da je zgodovinska dimenzija potisnjena na stranski tir ali celo pozabljena. Širitev se vse bolj obravnava z vidika proračunskih stroškov. Javno mnenje in politiki ocenjujejo, koliko bo širitev stala, posebej z vidika skupne kmetijske politike ter kohezijskih in strukturnih skladov. Sicer znani stavek Willyja Brandta: "Mir ni vse, toda brez miru je vse nič", je pozabljen. Kratkoročni ekonomski izračuni zasenčijo varnostne ali širše zgodovinske dimenzije širitvenega procesa. Vzporedno s pričakovano upočasnitvijo rasti globalne ekonomije, naraščajočo brezposelnostjo, povečanjem cenejšega izvoza iz Azije ter držav Srednje in Vzhodne Evrope, se v EU krepi protekcionistično vzdušje in izginja navdušenje za širitev. Širitev obravnavajo celo kot darilo državam kandidatkam za članstvo v EU (Svetličič in Trtnik 1999: 182).

Navdušenje za širitev EU usiha tako v članicah kot v državah kandidatkah. Vzroki so različni; v EU zaradi (proračunskih) stroškov, pri kandidatkah pa kot posledica težav v procesih pogajanj in razočaranj, ker se prvotne iluzije ne uresničujejo. Širitev namreč ni darilo, kot menijo nekateri, pač pa sredstvo politične in varnostne stabilizacije Evrope, povrnitve Evrope na svetovni zemljevid kot "velesile" in sredstvo krepitve konkurenčnosti Evrope. To je sicer nujna in logična faza, vendar pa s tem širitev ni ogrožena. Legitimnostni problem sedanje širitve je, da zaobsega najmanj razvite kandidatke, medtem ko so pogoji vstopa najtrši. Širitev bi morala biti instrument razvoja in ne njegova posledica (Svetličič in Trtnik 1999: 181). Globalizacija/ regionalizacija predstavlja rešitev, pri kateri vsi pridobijo s splošnim dvigom

¹² V Sloveniji spet raste.

¹³ Danes je potrebno varnost opredeliti mnogo širše, kot pa se jo tradicionalno opredeljuje v njeni vojaški razsežnosti. Ne pojavlja se več toliko izbira med vojno in mirom, kot pa med socialno in politično stabilnostjo in kohezijo ter med socialno in politično nestabilnostjo, odsotnostjo družbene kohezije, nezaposlenostjo in podobnimi znaki ekonomske in družbene nestabilnosti. Po koncu hladne vojne prihaja glavna nevarnost miru in stabilnosti z ekonomskega področja. Strukturna brezposelnost in z njo povezane razsežnosti ekonomske varnosti postajajo poglavitna sestavina varnosti nasploh (Svetličič in Trtnik 1999: 184).

blaginje le, dokler tisti, ki zaradi tega načela izgubljajo, dobivajo nadomestila. Če ne bo širitve, pomeni to manjšo globalizacijo in manj blaginje ter varnosti za vsakega Evropejca (Svetličič in Trtnik 1999: 186, 194). To je predvsem trenutna ocena, saj se postavlja vprašanje, kje bo EU dobila ta nadomestila za manj produktivne industrije, ki ne bodo dovolj konkurenčne. Če vzamemo za primer Bolgarijo, kjer je prišlo do propada celega niza industrij (80- 90%). Rešitve je potrebno iskati v povečanju varčevanja in investiranja, kapitalu iz Bruslja, v povečevanju razvojnih potencialov, predvsem pa je potrebno doseči višjo stopnjo konsenza socialnih partnerjev.

Bruslju se lahko pomanjkanje solidarnosti v razširjeni Uniji vrne kot bumerang. EU je politični projekt in tvorba, ki se lahko zaradi prevelikih razlik in razpok tudi poruši. Zato bi moralo biti v interesu zdajšnje petnajsterice, da vsaj v prvih letih poskrbi za mehak finančni pristanek vseh novink, jim omogoči, da se utrdijo in razvijejo- in šele nato postanejo neto plačnice v bruseljsko blagajno. Za Slovenijo bi utegnila biti negativna proračunska bilanca z Brusljem še posebej problematična, saj bi nam povzročila dodatni proračunski primanjkljaj prav v kritičnih letih, ko bodo v Bruslju in Frankfurtu presojali, ali dosegamo maastrichtska merila za vključitev v evropsko monetarno unijo. Predlagani finančni načrt za vplačila in izplačila v evropski proračun, po katerem naj bi Slovenija v proračun unije 2004- 2006 plačala za 300 milijonov evrov več, kot bi iz njega dobila, je- če ne bo spremenjen- za našo državo politično in ekonomsko nesprejemljiv. Po besedah komisarja za širitev Verheugna, naj bi se proračunska enačba obrnila v korist štirih najbogatejših kandidatk (Slovenije, Češke, Malte in Cipra) s pomočjo tako imenovanih kompenzacijskih plačil iz evropske blagajne, tako da nobena nova članica ne bo že na začetku neto plačnica v evropski proračun (Jenko 2002: 1).

Z vidika prostega pretoka delovne sile je pomembno poudariti zaključke Tita Boerija¹⁴, ki je mnenja, da je strah, da bo naraščajoča konkurenca iz držav z nižjimi stroški delovne sile povečala brezposelnost neusposobljene delovne sile, neutemeljen. Raziskovanja ekonomskih posledic širitve EU namreč, po njegovem mnenju, niso pokazale znatnih učinkov na agregatno zaposlenost in plače v zahodnoevropskih državah. Prav tako te študije ne podpirajo vznemirljivih scenarijev o "vdoru kohort" iskalcev zaposlitve iz Vzhodne Evrope, ki tekmujejo z zahodnjaki za "njihova" delovna mesta in nižajo njihove plače. Tudi pogost strah

¹⁴ Več v Boeri, Tito (1998) *Labour Markets and EU Enlargement. Paper prepared for WI Anniversary Conference*. Vienna, 11- 13.11.1998.

pred preselitvijo proizvodnje v države z nizkimi stroški delovne sile ni (ali še ni) utemeljen; upad zaposlenih zaradi neposrednih tujih investicij je še vedno zelo majhen, proces selitve proizvodnje v smeri držav Srednje Evrope pa, kljub precejšnjim razlikam v stroških dela, ki pa se bodo po pridružitvi najverjetneje zmanjšali, še vedno skromen (Svetličič in Trtnik 1999: 187).

Pristop, kjer prevladujejo stroški, je zelo nevaren, ker spodbuja vse vrste nacionalizmov in ekstremizmov, vključno z rasizmom. Širitev lahko postane vir razlik, povod za razdelitev znotraj družb, znotraj držav članic, ki se srečujejo z naraščajočo brezposelnostjo in drugimi konkurenčnimi pritiski. Gotovo je najpreprostejši, vendar tudi najnevarnejši način, da za notranje težave in lokalno brezposelnost krivimo imigrante ali potencialne kandidatke. Visoke stopnje brezposelnosti so današnjo situacijo naredile precej podobno tisti, s katero se je Evropa srečala pred drugo svetovno vojno. In znano je, kakšne so bile posledice v osnovi rasistične politike, ki je bila takrat predlagana kot rešitev. Potrebno se je izogniti nevarnosti, da plapolanje nacističnih zastav zaustavi proces širitve. Kriviti druge za svoje lastne težave je tako preprosta rešitev, da se ji mnogi ne morejo upreti (Svetličič in Trtnik 1999: 192).

Nenazadnje je potrebno poudariti tudi dinamične učinke integriranja. Vsekakor se ne države članice EU in ne države kandidatke ne bi odločile za integriranje, če to ne bi bilo v njihovem najboljšem interesu. Ti razlogi so:

- povečanje konkurenčnosti,
- ekonomije obsega,
- stimulacija investicij in
- boljša uporaba oziroma alokacija ekonomskih virov.

Prvič, povečanje konkurenčnosti je pomembno z vidika razvoja in tehnološkega napredka, saj predstavlja konkurenčno razvojno okolje stimulacijo za uspešnejši razvoj in uporabo novih tehnologij, kar v končni fazi vodi v zmanjšanje produkcijskih stroškov in cenejše blago na prodajnih policah za potrošnike. Drugič, integriranje tudi manjšim državam omogoča, da dosežejo ekonomije obsega s tem, ko postanejo del večjega trga. Tretjič, večje investicije so posledica večjega trga in konkurenčnosti. In četrtič, prosti pretok delovne sile in kapitala pripelje do boljše uporabe oziroma alokacije ekonomskih virov celotne Skupnosti. Študije dokazujejo, da prinašajo dinamični učinki pet- do šest- krat večje koristi kot statični. Tudi leta 1973 so predstavljali primarni razlog, zakaj se je Velika Britanija odločila, da se vključi v zgodovinski projekt evropskih integracij (Salvatore 1999: 306- 307).

2. INFORMACIJSKA DRUŽBA- INFORMACIJE, GONILO RAZVOJA IN NOVO DELOVNO OKOLJE

Pojav informacijske družbe je ena najpomembnejših globalnih sprememb v mednarodnem okolju. Predstavlja svetovni razvojni izziv. Osnovana je na dinamičnem in kontinuiranem napredku informacijsko- komunikacijskih tehnologij ter na ključni vlogi znanja in visoko zmogljivem telekomunikacijskem omrežju. Kljub temu prehod v informacijsko družbo v osnovi ni tehnološki, temveč gre za izrazito razvojni problem z globokimi ekonomskimi, kulturnimi in socialnimi razsežnostmi, ki terja mobilizacijo človeških in materialnih potencialov ter najširši družbeni konsenz (ZMAR 2000: 11). Znanje namreč postaja vse bolj pomemben produkcijski tvorec in dejavnik nacionalne konkurenčnosti, povečanje vlaganj v znanje in človeka pa je nujno za prehod v na znanju temelječo družbo (glej prilogo 1). Zadostna vlaganja v človeški dejavnik so torej predpogoj za povečanje konkurenčne sposobnosti gospodarstva (tehnološkega razvoja, razvoja informacijske in storitvene družbe, reforme javne uprave), hkrati pa so pomembna za zmanjševanje sedanjih in bodočih problemov na trgu delovne sile, zmanjševanje socialne izključenosti ranljivih skupin prebivalstva, nudenje pogojev za večjo kakovost bivanja in ustvarjanje socialne povezanosti (ZMAR 2000: 46). Razvite družbe vlagajo v tako imenovano "intangible"¹⁵ ekonomijo (glej prilogo 2) med 4% in 7% BDP (Slovenija na primer le okrog 1% BDP) (Sočan 2001: 32).

Kdor ni sposoben razvijati oziroma vsaj uporabljati sodobnih informacijskih tehnologij v razvoju družbe in gospodarstva, je v vse bolj odprti in konkurenčni družbi obsojen na zaostajanje. Za doseg tega cilja mora zadostiti dvema temeljnima razvojnima pogojema. Prvič, obvladati mora optimalne tehnologije oziroma neobhodna tehnološka znanja v posameznih sektorjih svoje dejavnosti; in drugič, znati mora preživeti in konkurirati v pogojih vse večje deregulacije, to je odpravljanja obstoječih kvantitativnih in kvalitativnih omejitev v globalnem pretoku proizvodnih dejavnikov (Sočan 2001: 3).

¹⁵ "Intangible " ekonomija vključuje raznovrstne dejavnosti učenja in usposabljanja odraslih, usposabljanje zaposlenih in brezposelnih, usposabljanje menedžmenta in nosilcev upravljanja, usposabljanje tehničnih in drugih strokovnih kadrov, krepitev poslovnih funkcij in obvladovanje logistik, uveljavljanje intelektualne lastnine (posebno blagovnih znamk), uvajanje interneta v šole, podjetja, javno upravo, institucije, razvijanje mrež sodelovanja, spodbujanje inovacij, spodbujanje intelektualnih in razvojnih storitev, ustanavljanje svetovalnih in eksperimentalnih skupin, uvajanje standardov in certifikatov, razvijanje storitev in visokih tehnologij ter komunikacijske aktivnosti (Sočan 2001: 32).

Temeljna značilnost obstoječe globalne tehnološke, ekonomske in družbene ureditve, ki je osnova razvojnega okolja globalne informacijske družbe, je prilagajanje sistemskih, makroekonomskih in tržnih pogojev večine držav normam razvitega sveta /welfare states/. Danes se, v nastajajoči globalni informacijski družbi, nadpovprečno uspešno razvija le okrog 15% držav, medtem ko jih nad polovico, predvsem manj razvitih držav, nazaduje. Po drugi svetovni vojni lahko med take države uvrščamo Nemčijo in Japonsko, kasneje tri generacije tigrov ter v zadnji četrtini stoletja manjše države Srednje in Severne Evrope ter v najnovjšem obdobju ponovno ZDA. Njihova uspešnost temelji na sinergiji dveh temeljnih skupin vzvodov¹⁶ (grafikon, glej prilogo 3):

1. prilagajanje sodobni tehnološki, gospodarski in družbeni ureditvi razvitega sveta;
2. znotraj same države oziroma družbe je potrebno imeti dovolj politične volje, moči in konsenza osnovnih socialnih partnerjev za ustvarjanje ustreznega okolja, v katerem trajno krepijo svoje človeške, tehnološke, inovacijske, naložbene in druge razvojne potenciale v podjetjih, gospodarstvu in celotni družbi za doseganje zastavljenih strateških razvojnih ciljev (Sočan 2001: 4- 5).

Države kandidatke izhajajo iz procesa tranzicije. Le- ta pa v celoti gledano ni imel dovolj pozitivnega vpliva na raziskovalne aktivnosti in tehnološki razvoj. Opazno prepočasno povečevanje razvojno tehnološke intenzivnosti izdelkov je povzročilo razpuščanje in slabljenje razvojno inovativne aktivnosti razvojnih oddelkov. Osnovni razlogi za takšen trend v zadnjem desetletju so v procesu defenzivnega tranzicijskega prestrukturiranja, ki je podjetniške aktivnosti osredotočil na reševanje kratkoročnih eksistenčnih problemov. Podjetja so se pretežno odločala za preživetveno strategijo, k čemur je svoje prispevala tudi ekonomska politika, ki je državne pomoči usmerjala v socialno reševanje podjetij (ZMAR 2000: 56).

Pri tem je nadvse pomembno upoštevati razvojno okolje. Zaradi globalizacije (glej prilogo 4) in tehnološkega napredka se spreminja tako struktura trgov kot tudi narava delovnih razmerij. V obdobju 1995- 2001 se je v EU stopnja zaposlenosti v visoko- tehnološkem sektorju letno povišala za 2.2% in v na znanju temelječih storitvah za 2.9% letno. Visoko- tehnološki sektor je zaslužen za skoraj 20% novo- ustvarjenih delovnih mest v tem obdobju in trenutno

¹⁶ To pravilo velja tako za razvojno nadpovprečno uspešne države v razvitem svetu, kot sta npr. ZDA ali Finska, kot tudi za najmanj razvite družbe, kot npr. Lesoto, Tajska, Vietnam. Države, ki niso sposobne dosegati gornjih pogojev, bolj ali manj ohranjajo svoj položaj, medtem ko jih nad polovico celo poslabšuje svoj položaj v globalnem razvoju (Sočan 2001: 5).

zaposluje malo nad 11% vseh zaposlenih. Sektor storitev, ki temelji na znanju, je zaslužen za 70% vseh ustvarjenih delovnih mest v tem obdobju in zaposluje tretjino vse zaposlene delovne sile (Internet 3).

Hkrati je pomembno poudariti, da je v današnjem obdobju pospešenega uvajanja informacijskih tehnologij bolj kot kdajkoli pomembno z ustrežno strategijo dohitevati razvitejše družbe. Prav tako pa je mogoče brez ustrezne strategije in razvojnega okolja tudi hitreje kot kdajkoli razvojno zaostati in izgubiti stik z razvitejšim svetom (Sočan 2001: 5). Zaradi tega so strateški cilji različno razvitih gospodarstev, od kriznega položaja in najnižje razvitosti do najvišje stopnje razvitosti, izrednega pomena:

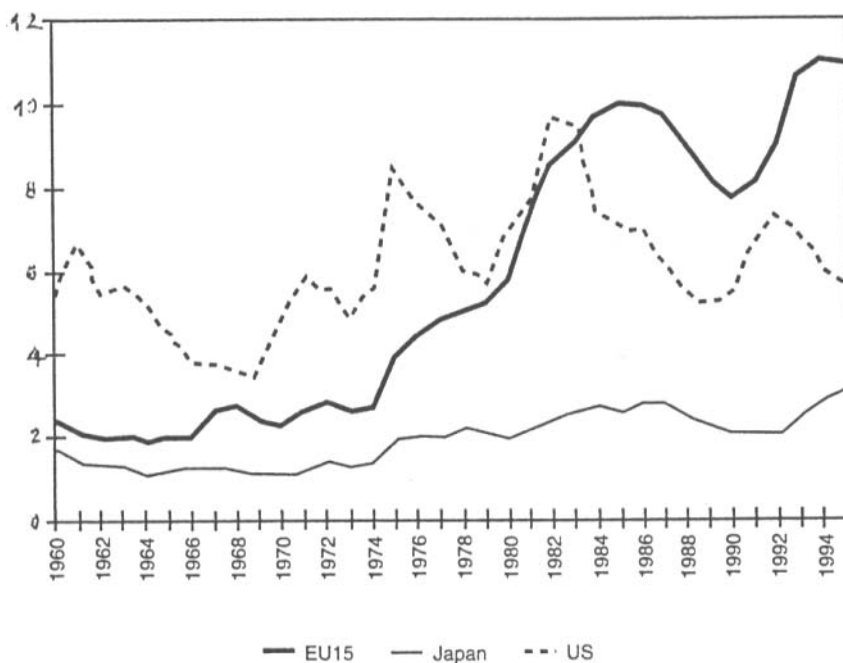
"(1) razreševanje kriznih vzrokov in žarišč, (2) odpravljanje notranjih ovir sodobnemu razvoju, (3) stroškovna ureditev gospodarstva, države in družbe, (4) povečevanje varčevanja in krepitev naložbene sposobnosti, (5) tehnološko- inovacijska prenova gospodarstva, (6) razvijanje celovite sodobne infrastrukture, (7) povečevanje dodane vrednosti na zaposlenega, (8) krepitev celovite strukture znanja in (9) vlaganje v okolje in njegovo zdravljenje" (Sočan 2002: 18).

Zgoraj naštetih temeljnih strateških ciljev različno razvitih gospodarstev služijo kot indikatorji vsebinsko in kvalitativno različnih vzvodov upravljanja družbe in vodenja gospodarstva (governance). Informacijska družba naj bi predstavljala zdravilo ("informacijska družba za vse"), vendar le- ta v bistvu največ koristi prinaša samo državam na najvišji stopnji razvitosti (državam inovacijske konkurenčnosti), ki imajo sredstva za njeno izkoriščanje, medtem ko drugim to zdravilo prinaša več škode kot koristi zaradi česar nasproti tezi o globalizaciji vse bolj prihajajo v ospredje teze o globalizaciji revščine. Družbe na različni stopnji razvitosti imajo namreč bistveno različne pogoje za vstop v informacijsko družbo oziroma gospodarstvo in družbo znanja, saj se močno razlikujejo glede na obvladovanje strateških ciljev za prehod v informacijsko družbo oziroma gospodarstvo in družbo znanja. Evropa je namreč glede na razlike v razvoju, tako tehnološke kot tudi civilizacijske, zelo raznolika¹⁷. Večina pridruženih članic in večina držav Srednje in Vzhodne Evrope sodi med države v stadiju naložbene konkurenčnosti in le- te potrebujejo predvsem pomoč za ustvarjanje osnov za prehod v gospodarstvo in družbo znanja (Sočan 2002: 19).

3. BREZPOSELNOST, HIBA EVROPSKE INTEGRACIJE

Vse večja brezposelnost (glej prilogo 5), ki je zajela večino Zahodne Evrope v 70-ih in začetku 80-ih let, se še do danes ni zmanjšala ter predstavlja enega izmed največjih porazov EU ter njenih temeljev. V 50ih in 60ih letih so te države dosegle polno zaposlenost. Eno izmed najbolj zaskrbljujočih dejstev je ravno to, da je položaj teh držav veliko slabši od položaja v drugih velikih industrializiranih državah izven EU, Združenih državah Amerike in Japonske, kar prikazuje tudi naslednji grafični prikaz. Le- ta prikazuje razliko v stopnji brezposelnosti v EU, v ZDA in na Japonskem skozi obdobje 1960- 1994 (Jackman 1998:60).

Grafični prikaz 1: Raven brezposelnosti v EU 15, v ZDA in na Japonskem v obdobju 1960-1994

Vir: Jackman, Richard (1998) "The Impact of the European Union on Unemployment and Unemployment Policy". V: Kassim, Hussein in Hine, David (ur.). *Beyond the market: the EU and national social policy*. London, New York: Routledge. (str. 60)

Kljub temu, da delovno aktivno prebivalstvo v ZDA narašča z dvakrat večjo hitrostjo kot v državah EU, je najvišja stopnja brezposelnosti v ZDA- 7.2% (leta 1992)- nižja kot v EU v zadnjem desetletju. Prav tako so v 80ih letih tudi manjše nečlanice EU, kot na primer Finska in Švedska (kar sovpada z njuno vključitvijo v EU) v Zahodni Evropi, dosegale nižje stopnje

¹⁷ Evropske države lahko uvrščamo med razvojno vodilne družbe v svetu, med razvite družbe, med države v

brezposelnosti (le- ta se sedaj znižuje). EU je zaradi teh razlogov leta 1993 v Beli knjigi¹⁸ "Rast, konkurenca in zaposlenost" poudarila, da bo brezposelnost, ki je takrat znašala 10%, obvladala do leta 2000 (prav tam).

Tvorci politike v Evropi¹⁹ se oklepajo uveljavljenega mnenja, da morata ponudbena stran politike, ki spodbuja odpiranje delovnih mest, in njena povpraševalna stran, ki brezposelne spodbuja k iskanju zaposlitve, zasledovati različne cilje, da so zmanjševanju brezposelnosti namenjena le nekatera področja politike ponudbe, medtem ko se z uravnavanjem povpraševanja (zlasti z denarno politiko) duši predvsem inflacija. Prevladuje tudi ustaljeno mnenje, da se instrumenti za boj proti brezposelnosti določajo s političnim odločanjem, pri tem pa se ocenjuje vsak instrument posebej. Prenekateri evropski voditelji si bistvo problema brezposelnosti napačno predstavljajo, zato se tudi ne uspejo zediniti o politično sprejemljivem načrtu ukrepov, ki bi v bližnji prihodnosti obetali omembe vredno zmanjševanje sedanje visoke stopnje brezposelnosti (Modigliani, Fitoussi in drugi 1999: 7- 9).

Treba je poudariti, da je dvoštevilska brezposelnost značilna le za Evropo- ali, povedano bolj natančno, za države, ki so se vključile (ali se potegujejo za vključitev) v denarno ureditev evra. Pravzaprav je stopnja brezposelnosti v evropskih državah, ki niso vstopile v ureditev evra, znatno nižja (Danska, Švedska, Velika Britanija, Norveška in Švica). Če pogledamo stran povpraševanja ugotovimo, da so v zadnjih letih vse države evra izvajale zelo omejeno fiskalno in denarno politiko celotnega povpraševanja, kar pa se na splošno ni dogajalo v ostalih državah. Vse države, ki so vpeljale evro, so bile primorane voditi tako politiko kot izraz njihovega skupnega prizadevanja za vključitev v evrovo denarno ureditev. Skupna fiskalna politika je posledica okvirov, določenih z maastrichtskim dogovorom, in je bila zelo omejevalna v luči velikanske brezposelnosti in posledično zmanjšanih proračunskih

prehodu v različnih stopnjah razvitosti, pa do kriznih območij (Sočan 2002: 19).

¹⁸ Bela knjiga temelji na tako imenovani "konkurenčni šibkosti" ekonomij EU in predlaga politiko povečanih investicij in deregulacije trga delovne sile za izboljšanje konkurenčnosti. Posledično je decembra 1994 prišlo do sestanka Evropskega sveta v Essnu, katerega sklepi spodbujajo članice EU k: (a) vlaganju v strokovno izobraževanje, (b) povečanju zaposlovanja z vidika rasti, (c) zmanjšanju delovnih stroškov, ki niso povezani s plačami, (č) izboljšanju učinkovitosti politike delovnega trga in (d) večji pomoči skupinam, ki jih je brezposelnost najbolj prizadela (Jackman 1998: 61). Ti sklepi so zasnovani na način, da omogočajo samim državam članicam, da jih interpretirajo in aplicirajo po lastni percepciji, kar je pripeljalo do njihove neučinkovitosti.

¹⁹ Politična desnica zagovarja stališče, da je brezposelnost v EU predvsem posledica: a) pomanjkanja ljudi s potrebnimi znanji in sposobnostmi (prosta delovna mesta obstajajo, vendar brezposelni nimajo ustreznih kvalifikacij, da bi jih zasedli), b) velikega deleža dolgotrajno brezposelnih, ki si zaposlitve ne iščejo dovolj prizadevno, in c) uničujočega bremena davkov. Politična levica pa razlaga, da je brezposelnost v Evropi

prihodkov ter zaradi omejevalne denarne politike. Stranski proizvod take politike je bilo zastajanje razvoja javne infrastrukture, ki gre vstric z naložbami v zasebnem sektorju. Na podoben način se je poenotila tudi denarna politika in so se valutni tečajji lahko spreminjali le znotraj ozko določenih mej, obenem pa so se odpravile vse omejitve za prosti pretok kapitala. V takih razmerah so se morale izenačiti obrestne mere v vseh državah, kandidatkah za evro, njihove centralne banke pa niso imele nikakršnih možnosti za vodenje samostojne denarne politike. Zdi se, da je bila tudi skupna denarna politika preveč omejevalna, zlasti z vidika zaostrovanja fiskalne politike, kar je imelo za posledico dolgo obdobje pretirano visokih obrestnih mer, ki so odvrčale investitorje od naložb in povečevale brezposelnost. Eden izmed glavnih razlogov, da se je povpraševanje po delu v Evropi tako izrazito zmanjševalo do ponudbe (in je zato naraščala brezposelnost), je prav gotovo upadanje naložb v razmerju do polne izkoriščenosti proizvodnih zmogljivosti (Modigliani, Fitoussi in drugi 1999: 14- 16). Posledica tako visoke stopnje brezposelnosti je neizmerno zapravljjanje razpoložljivih virov v obliki izgubljene proizvodnje, ki verjetno znaša okrog 15% ali še več, in celo še večje izgube prihrankov, ki bi se lahko porabili za naložbe. "Tako stanje je sramotno zaradi brezposelnih, ker jih ponižuje in ima dolgoročne škodljive posledice, zlasti za brezposelno mladino, ki v večini držav EU predstavlja večino brezposelnih. Brezposelnost je tudi izvor nevarnih socialnih trenj" (Modigliani, Fitoussi in drugi 1999: 9).

"Poskus izboljšanja plač in delovnih pogojev v korist delavcev brez upoštevanja tržnega mehanizma povpraševanja po delovni sili se je izkazal kot klavrno početje in je v večini držav EU vodil v dvig brezposelnosti "(Jackman 1998: 77). Vzroke tako visoke ravni brezposelnosti lahko iščemo tudi v tržnih silnicah. V zadnjem desetletju je prišlo do relativno večjega povpraševanja po kvalificirani delovni sili napram povpraševanju po nekvalificirani delovni sili, kar Katz in Murphy (1992)²⁰ večinoma pripisujeta naravi tehnoloških sprememb v zadnjih letih, ki narekujejo vse večjo usposobljenost pri upravljanju s stroji in ne več fizično moč. Padec povpraševanja in dvig realnih plač (še posebej v Veliki Britaniji) sta povzročila vsesplošno brezposelnost nekvalificirane delovne sile v Evropi. Krugman²¹ v tem smislu govori o koliziji med tržnimi silami in evropsko politiko blagostanja in trdi, da mora Evropa

posledica: d) krize kapitalizma, e) veliko prehitrega tehnološkega razvoja, in f) konkurence dežel s cenejšo delovno silo (Modigliani, Fitoussi in drugi 1999: 9- 12).

²⁰ Več v Katz, L.F. in K.M. Murphy (1992) "Changes in Relative Wages in the United States, 1963-87: Supply and Demand Factors", *Quarterly Journal of Economics*, 107, Feb., 35- 78

²¹ Več v Krugman, P. (1994) "Past and Prospective Causes of High Unemployment" V: *Reducing Unemployment: Current Issues and Policy Options*, Jackson Hole, Wyoming; Symposium, Federal Reserve Bank of Kansas City

iti po stopinjah Amerike²² in dovoliti večjo enakost dohodka, kar bi posledično vodilo v večje število delovnih mest za nekvalificirane delavce in povečalo interes delavcev za dodatno usposabljanje. Medtem ko lahko v tem argumentu vsekakor najdemo nekaj resnice, pa je potrebno poudariti, da v Evropi brezposelnost narašča tako med nekvalificirano kot tudi med kvalificirano delovno silo. Dvig brezposelnosti tako bolj preprosto povezujemo z delovanjem države blagostanja, (1) pogajanja o plačah (zakonske pravice sindikatov in delavcev ter zakonodaja glede pogodbe o zaposlitvi, na primer zakon o minimalni plači²³ in pravice delavca do zaščite), (2) odnos do brezposelnih (kar vključuje raven in trajanje nadomestil za brezposelnost, pomoč pri iskanju dela in druge oblike aktivne politike trga delovne sile) ter nenazadnje (3) restriktivna makroekonomska politika (Jackman 1998: 63- 67). Rezultat so pretirani stroški dela, ki niso v sorazmerju z delovno produktivnostjo. En vir evropskih težav z brezposelnostjo je bila napačno vodena običajna politika, ki se je sprejela v korist brezposelnih in za zaščito zaposlenih pred izgubo delovnih mest (Modigliani, Fitoussi in drugi 1999: 16).

Naslednja tabela (tabela 1) prikazuje stopnje brezposelnosti v vseh evropskih državah, za ZDA in Japonsko leta 2000 in 2001. Julija letos (leto 2002) so najnižje stopnje brezposelnosti zabeležili v Luksemburgu (2.4%), na Nizozemskem (2.8% junija), v Avstriji (4.1%), na Danskem (4.3%), Irskem in Portugalskem (4.5% v obeh). Država članica z najvišjo stopnjo brezposelnosti je Španija (11.3%). Za primerjavo, stopnja brezposelnosti je v ZDA 5.8% in na Japonskem 5.4% (Internet 4).

Irska, recimo, je ena izmed najbolj odprtih ekonomij v EU. Kombinirana vrednost njenega izvoza in uvoza dobrin in storitev je leta 1995 znašala več kot 140% njenega BDP. V tem letu je bila njena gospodarska rast v industrializiranem svetu največja. Navkljub njeni visoki gospodarski rasti, ostaja inflacija pod evropskim povprečjem. Leta 1994/ 95 je bilo ustvarjenih 90 000 delovnih mest. Ustvarjanje novih delovnih mest predstavlja za Irsko velik ekonomski izziv, saj je kar 40% prebivalstva starega manj kot 25 let, čeprav jim je uspelo

²² Za trg delovne sil EU je značilna visoka rast plač in nizka rast zaposlovanja za razliko od ZDA, kar prikazuje grafični prikaz v prilogi 6 (Jackman 1998: 65).

²³ Zajamčenost določene najnižje plače se je v Evropi močno razširila in predstavlja potencialno velik vir brezposelnosti (Modigliani, Fitoussi in drugi 1999: 16). Vlada Velike Britanije je bila pri pripravi socialnega povelja Maastrichtske pogodbe, predvsem zaradi določil o minimalni plači, precej zaskrbljena. Vsaka država članica naj bi na državnem nivoju določila minimalno plačo. V večini držav EU se le- ta določi preko kolektivnih pogajanj, za razliko od Velike Britanije in Irske, ki v svojih ustavah nimata nekih splošnih določil o minimalni plači (Jackman 1998: 73).

zmanjšati brezposelnost z 15.6% leta 1993 na 12.3% leta 1995 (Internet 5). Leta 2001 je Irska, poleg Luksemburga, Nizozemske in Avstrije dosegala najnižje stopnjo brezposelnosti v EU.

Tabela 1: Najnižje stopnje brezposelnosti v EU leta 2000 in 2001, primerjava z ZDA, Japonsko in Norveško

	2000	2001
Luksemburg	2.3	2
Nizozemska	2.8	2.4
Avstrija	3.7	3.6
Portugalska	4.1	4.1
Irska	4.2	3.8
Danska	4.4	4.3
Velika Britanija	5.4	5
Švedska	5.8	4.9
Belgija	6.9	6.6
Nemčija	7.8	7.7
EU 15	7.8	7.4
ZDA	4	4.8
Japonska	4.7	5
Norveška	3.4	3.6

Vir: Eurostat, Structural indicators, Free Data, Total Unemployment Rate. (Internet 6)

Tabela 2: Najvišje stopnje brezposelnosti v EU

	2000	2001
Španija	11.3	10.6
Grčija	11.1	10.5
Italija	10.4	9.4
Finska	9.8	9.1
Francija	9.3	8.6

Vir: Eurostat, Structural indicators, Free Data, Total Unemployment Rate. (Internet 6)

Leta 2001 je znašala stopnja brezposelnosti v EU 7.4%, kar je še vedno nad stopnjo brezposelnosti v ZDA in na Japonskem. Stopnja brezposelnosti se je zmanjšala v vseh državah članicah, razen na Portugalskem, kjer je ostala enaka. Kljub doseženemu napredku pa ostajajo stopnje brezposelnosti posebno visoke v Španiji, Italiji in Grčiji, še posebno med žensko delovno silo (Internet 3).

Tabela 3 prikazuje trend brezposelnosti v obdobju 1992- 2001 v državah EU ter jih primerja z ZDA, Japonsko, pa tudi Norveško in Islandijo.

Tabela 3: Stopnja brezposelnosti v EU v obdobju 1992- 2001 ter primerjava z ZDA, Japonsko, Islandijo in Norveško

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Belgija	7.1	8.6	9.8	9.7	9.5	9.2	9.3	8.6	6.9	6.6
Danska	8.6	9.5	7.7	6.7	6.3	5.2	4.9	4.8	4.4	4.3
Nemčija	6.4	7.7	8.2	8	8.7	9.7	9.1	8.4	7.8	7.7
Grčija	7.9	8.6	8.9	9.2	9.6	9.8	10.9	11.9	11.1	10.5
Španija	14.9	18.6	19.8	18.8	18.1	17	15.2	12.8	11.3	10.6
Francija	10	11.3	11.8	11.3	11.9	11.8	11.4	10.7	9.3	8.6
Irska	15.4	15.6	14.3	12.3	11.7	9.9	7.5	5.6	4.2	3.8
Italija	8.7	10.1	11	11.5	11.5	11.6	11.7	11.3	10.4	9.4
Luksemburg	2.1	2.6	3.2	2.9	2.9	2.7	2.7	2.4	2.3	2
Nizozemska	5.3	6.2	6.8	6.6	6	4.9	3.8	3.2	2.8	2.4
Avstrija	:	3.9	3.8	3.9	4.4	4.4	4.5	3.9	3.7	3.6
Portugalska	4.3	5.6	6.9	7.3	7.3	6.8	5.1	4.5	4.1	4.1
Finska	11.7	16.4	16.6	15.4	14.6	12.7	11.4	10.2	9.8	9.1
Švedska	5.6	9.1	9.4	8.8	9.6	9.9	8.3	7.1	5.8	4.9
V. Britanija	9.8	10.2	9.4	8.5	8	6.9	6.2	5.8	5.4	5
ZDA	7.4	6.8	6.1	5.6	5.4	4.9	4.5	4.2	4	4.8
Japonska	2.2	2.5	2.9	3.1	3.4	3.4	4.1	4.7	4.7	5
EU 15	:	10.1	10.5	10.1	10.2	10	9.4	8.7	7.8	7.4
Islandija	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Norveška	5.9 b	6.0 b	5.4 b	4.9 b	4.7	4	3.2	3.2	3.4	3.6

: ni podatkov

Vir: Eurostat, Structural indicators, Free Data, Total Unemployment Rate. (Internet 6)

Naslednji tabeli prikazujeta raven brezposelnosti (najnižje stopnje brezposelnosti prikazuje tabela 4 in najvišje tabela 5) v državah kandidatkah. Opozarja na trend, ki je značilen tudi za večino teh držav. Vse bolj se tudi tu uveljavlja ženska delovna sila. V državah kandidatkah, kjer je brezposelnost najvišja (Bolgarija, Litva, Poljska in Slovaška), le- ta še narašča.

Tabela 4: Najnižje stopnje brezposelnosti v državah kandidatkah za članstvo v EU, natančneje za ženske in populacijo pod 25 leti starosti v letih 2000 in 2001

	SKUPNO		ŽENSKE		<25 LET	
	2000	2001	2000	2001	2000	2001
EU- 15	8.3	7.6	10.9	9.9	16.3	15.1
Madžarska	6.6	5.7	5.8	4.9	12.3	10.5
Slovenija	6.9	5.7	7.1	6.0	16.4	15.7
Romunija	7.0	6.6	6.4	6.0	17.8	17.6
Češka	8.8	8.0	10.5	9.6	17.0	16.3
Ciper*	3.3	:	:	:	:	:
Malta*	5.1	:	:	:	:	:
Turčija*	6.4	:	:	:	:	:

* podatki za leto 1998; : ni podatkov

Vir: Behrens, Axel (2002): Regional Unemployment Rates in the Central European Candidate countries 2001. Statistics in Focus (Eurostat), European Communities. (Internet 7)

Tabela 5: Najvišje stopnje brezposelnosti v državah kandidatkah za članstvo v EU, natančneje za ženske in populacijo pod 25 leti starosti v letih 2000 in 2001

	SKUPNO		ŽENSKE		<25 LET	
	2000	2001	2000	2001	2000	2001
Slovaška	19.1	19.4	18.6	18.5	36.9	38.9
Bolgarija	18.6	19.9	13.0	18.9	39.4	39.3
Poljska	16.3	18.4	18.3	20.0	35.7	41.5
Litva	15.6	16.5	13.1	13.5	27.5	30.9
Latvija	14.1	13.1	13.2	11.5	21.2	22.9
Estonija	13.2	12.4	11.6	13.1	23.7	24.5

Vir: Behrens, Axel (2002): Regional Unemployment Rates in the Central European Candidate countries 2001. Statistics in Focus (Eurostat), European Communities. (Internet 7)

Tabela 6 prikazuje stopnje zaposlenosti med leti 1999 in 2001 v državah EU, EFTA in državah kandidatkah.

Tabela 6: Skupna zaposlenost leta 2001 (v tisočih) in stopnje zaposlenosti v % med leti 1999 in 2001 ter stopnja zaposlenosti žensk v % (15- 64 let) za države EU, EFTA in države kandidatke

	Skupna zaposlenost leta 2001 (v tisočih)	Skupna stopnja zaposlenosti v %, 15-64 let			Stopnja zaposlenosti žensk v %, 15-64 let		
		1999	2000	2001	1999	2000	2001
EU15	161 295	62.2	63.2	63.9	52.7	53.9	54.8
Eurozone*	126 462	60.3	61.4	62.0	50.1	51.5	52.2
Belgija	4 039	58.9	60.9	59.7	50.2	51.9	50.7
Danska	2 717	76.5	76.4	75.9	71.6	72.1	71.4
Nemčija	36 528	64.8	65.3	65.7	57.1	57.8	58.7
Grčija	3 918	55.4	55.9	55.6	40.7	41.3	41.2
Španija	15 877	53.6	56.0	57.5	38.1	41.1	42.7
Francija	23 678	60.4	61.7	62.7	53.5	54.8	55.7
Irska	1 718	62.5	64.5	65.1	51.4	53.4	54.0
Italija	21 373	52.5	53.4	54.5	38.1	39.3	40.9
Luksemburg	185	61.6	62.7	63.0	48.5	50.0	50.8
Nizozemska	8 065	70.9	72.9	74.1	61.3	63.4	65.3
Avstrija	3 697	68.2	67.9	67.8	59.7	59.7	59.8
Portugalska	4 984	67.4	68.1	68.8	59.6	60.4	61.0
Finska	2 403	67.4	68.1	69.1	64.6	65.2	66.6
Švedska	4 125**	70.6	71.1	:	68.9	69.7	:
Velika Britanija	27 990	70.6	71.2	71.6	63.9	64.5	64.9
Islandija	158***	85.4	87.1	86.9	81.3	83.8	82.9
Norveška	2 276***	77.9	77.9	77.5	74.0	73.9	73.8
EEA	163 729***	62.3	63.3	64.1	52.9	54.1	55.0
Švica	3 938	78.4	78.3	79.1	69.6	69.3	70.6
CC11	42 730	:	58.4	57.8	:	52.8	52.5
Bolgarija	2 752	:	51.5	50.7	:	47.2	47.9
Ciper	294	64.2	65.5	67.9	50.2	52.5	56.5
Češka	4 701	65.6	64.9	65.0	57.4	56.8	57.0
Estonija	613	62.0	60.6	61.1	58.0	57.1	56.9
Madžarska	3 835	55.4	55.9	56.3	48.8	49.4	49.6
Litva	1 482	65.0	60.1	58.6	61.4	58.5	57.4
Latvija	964	59.4	57.7	58.9	54.1	53.5	56.1
Poljska	14 252	57.5	55.1	53.8	51.6	49.3	48.4
Romunija	10 807	65.0	64.2	63.3	59.7	59.0	58.2
Slovenija	914	62.5	62.7	63.6	58.1	58.5	58.6
Slovaška	2 116	58.0	56.3	56.7	52.1	51.1	51.8

(*) EU11 leta 1999 in 2000, EU12 leta 2001 (države evra): Belgija, Nemčija, Grčija (od januarja 2001), Španija, Francija, Irska, Italija, Luksemburg, Nizozemska, Avstrija, Portugalska in Finska.

(**) podatki 2000

(***) ocene pokrivajo prebivalstvo v starosti od 15- 74 let v Islandiji in na Norveškem

Vir: Labour Force Survey, Employment rate in the EU up from 63.2% in 2000 to 63.9% in 2001, Employment characteristics differ between EU and Candidate countries. (Internet 8)

Spomladi 2001 je v EU delalo 161.3 milijone ljudi, 2.3 milijone več kot spomladi 2000. Stopnja zaposlenosti se je dvignila s 63.3% leta 2000 na 63.9% leta 2001. Stopnja zaposlenosti ženske delovne sile se je dvignila s 53.9% na 54.8%. Med državami kandidatkami (razen Malte in Turčije) se je stopnja zaposlenosti leta 2001 gibala od 50.7% v Bolgariji in 53.8% na Poljskem do 67.9% na Cipru in 65.0% na Češkem. Stopnja zaposlenosti ženske delovne sile pa se je gibala med 47.9% v Bolgariji in 58.6% v Sloveniji. Leta 2001 sta Danska (75.9%) in Nizozemska (74.1%) dosegale najvišje stopnje zaposlenosti, z najnižjimi pa se soočata Italija (54.5%) in Grčija (55.6%). Stopnja zaposlenosti se je, razen v Belgiji, Grčiji, na Nizozemskem in v Avstriji, dvignila. Dvignila se je tudi v sedmih od enajstih držav kandidatk ter padla v Bolgariji, Litvi, na Poljskem in Romuniji. Danska in Švedska beležita najvišje stopnje zaposlenosti ženske delovne sile: 71.4% in 69.7% (leta 2000) ter Italija in Grčija najnižje: 40.9% in 41.2%. Stopnja zaposlenosti ženske delovne sile se je dvignila v sedmih od enajstih držav kandidatk ter padla v Estoniji, Litvi, na Poljskem in v Romuniji (Internet 8).

Leta 2000 je bila skupna zaposlenost za 10 milijonov višja kot pet let nazaj in za skoraj 3 milijone višja kot leta 1999. Leta 2000 je znašal delež zaposlenih oseb, starih od 15 do 64 let (kot odstotek celotnega prebivalstva te starosti), več kot 63%. Stopnja zaposlenosti se je, v primerjavi z letom 1995, dvignila za več kot tri odstotne točke; razlika je bolj vidna pri ženski kot pri moški delovni sili. Zaposlenost med žensko delovno silo se je izboljšala v vseh članicah, izrazito pa v tistih z najnižjimi stopnjami zaposlenosti, na primer v Španiji in na Irskem. Kljub temu je stopnja zaposlenosti v EU še vedno nizka v primerjavi z ZDA (74%) in Japonsko (69%). Evropa sicer dohiteva svoji tekmici, vendar ostajajo razlike v stopnji zaposlenosti med ženskami in zaposlenimi, mlajšimi od 25 let in starimi čez 50 let, velike. Zvišanju stopenj zaposlenosti je botrovalo ustvarjanje novih delovnih mest znotraj sektorja storitev. Danes predstavlja zaposlenost v tem sektorju dve tretjini celotne zaposlenosti v EU. Pri ženskah znaša ta delež štiri petine. Več kot polovica ženske delovne sile dela v štirih sektorjih: trgovina na debelo in na drobno; nepremičnine, sposoja in poslovne aktivnosti; izobraževanje; zdravje in socialno delo. V zadnjem desetletju se je močno dvignil tudi delež honorarno zaposlenih oseb, pri tem prednjači Nizozemska. Razlika med polnim delovnim časom in polovičnim oziroma honorarnim delom se določi na podlagi spontanega odgovora anketiranca. Zaradi razlik v delovnem času med državami članicami, pa tudi razlik med različnimi vejami industrije je namreč nemogoče razlikovati med polovičnim in polnim delovnim časom. Na evropskem trgu delovne sile prevladujejo pogodbe za določen delovni

čas. Le malo več kot 13% oseb opravlja začasna dela. Pogodbe za določen delovni čas so bolj značilne za ženske in mlade ljudi (Internet 9).

Pri državah kandidatkah opazamo drugačen vzorec zaposlenosti kot pri članicah EU. Kažejo manjši delež honorarnega dela. Natančneje, odstotek delovno aktivnega prebivalstva, ki je zaposlen v industriji je zelo podoben kot v EU. Kmetijstvo zaposluje 21% vsega delovno aktivnega prebivalstva v enajstih državah kandidatkah, medtem ko znaša ta delež v EU 4%. Kar pa se tiče storitev, znaša v državah kandidatkah ta delež 48%, za razliko od EU, kjer je 67%. Če pogledamo delež zaposlenih glede na celotno zaposlenost, ugotovimo, da variira, od 60% v Grčiji in 72% v Italiji do 93% v Luksemburgu in 91% na Danskem. Slika je podobna v državah kandidatkah. V Romuniji znaša delež zaposlenih 54%, na Poljskem 72% in 91% v Estoniji in na Slovaškem. Najvišji delež pogodb za določen čas so med kandidatkami zabeležili v Sloveniji (13%) in na Poljskem (12%) ter najnižji v Estoniji in Romuniji (3%). Vseh enajst kandidatk je pod povprečjem EU, ki znaša 13.4%. Za države kandidatke so torej bolj značilne pogodbe za nedoločen čas. Tudi odstotek žensk, ki dela honorarno, se med državami EU močno razlikuje, od 7% v Grčiji do 71% na Nizozemskem. Slovaška in Bolgarija (4%) imata najnižje deleže med državami kandidatkami, medtem ko najvišjega dosega Romunija 19% (Internet 8).

Z vidika zaposlenosti je bil v sektorju storitev dosežen pomemben napredek, vendar ne dovolj velik, da bi lahko nadomestil izgubo delovnih mest v kmetijstvu in industriji. Stopnje zaposlenosti so na splošno pod povprečjem EU, v Bolgariji, na Slovaškem, Poljskem in v Litvi pa so stopnje brezposelnosti še posebno visoke (Internet 3).

EU se je v devetdesetih letih soočala z resnimi problemi nizke rasti, neprimernim ustvarjanjem delovnih mest ter visoko in še naraščajočo brezposelnostjo. Od leta 1973 dalje predstavlja eno izmed najmanj dinamičnih območij svetovne ekonomije. V tem obdobju je stopnja rasti v povprečju znašala le malo čez 2%. V večini držav se je raven brezposelnosti dvignila na isto raven, na kateri je bila v medvojnih letih, saj je stopnja ustvarjanja delovnih mest nesposobna držati korak z naraščajočo delovno silo. Rast zaposlovanja v sektorju storitev komajda nadomešča vesplošen upad zaposlovanja znotraj kmetijskega sektorja in industrije. Višja trajnostna rast je potreben pogoj za zmanjšanje regionalnih razlik v ustvarjanju delovnih mest in brezposelnosti. Pretekle izkušnje kažejo, da so manj razvite in deindustrializirane regije še posebno pod vplivom cikličnih tokov v rasti evropske ekonomije.

Vendarle je, navkljub nizki stopnji ekonomske rasti, socialna kohezija počasi napredovala (glej prilogo 7). Mlajše generacije v vseh državah članicah stremijo k podobnim življenjskim stilom in ciljem. Rast prebivalstva se je stabilizirala, število družinskih članov je povsod upadlo, hkrati je prišlo tudi do trajnostnega dviga števila ženske delovne sile (Cripps in Ward 1994: 237- 242) .

EU bi morala, namesto sedanjih 2% v preteklih dvajsetih letih, dosegati stopnje rasti 3- 4%: z višjimi stopnjami v manj razvitih regijah in območjih v industrijskem zatonu ter nižjimi stopnjami v bolj bogatih regijah, kjer rast "per se" ne predstavlja prioritete. Znatno manjše stopnje rasti bodo onemogočile ustvarjanje zadostnega števila novih delovnih mest, ki bi v naslednjih dveh desetletjih znižalo stopnjo brezposelnosti na sprejemljivo raven. Nižja rast v Zahodni Evropi bo tudi onemogočila ustrezno razvojno okolje za reforme in prestrukturiranje v Srednji in Vzhodni Evropi, Severni Afriki in na Bližnjem Vzhodu. Nižja stopnja rasti, skupaj z neenakostmi, ki jo spremljajo, bo hkrati onemogočila financiranje raznih socialnih programov znotraj EU ter napore za zaščito in izboljšanje okolja. V EU primanjkuje predvsem politične volje pri ustvarjanju institucionalnega okvira na ravni Unije, ki je potrebna za koordinacijo monetarne in fiskalne politike, ki je (poleg konsenza) ključna pri doseganju stopenj rasti, ki so potrebne za znaten in dolgotrajen učinek na zaposlenost (Cripps in Ward 1994: 257).

Evropa se s problemom brezposelnosti spopada že od 70ih let, hkrati pa stopajo v ospredje še novi problemi. Najti skuša pravi odgovor na liberalizacijo ekonomij Vzhodne Evrope, vendar se ob tem rajši zateka k odlaganju dostopa do trgov EU, kar bo v prihodnosti pripeljalo do novih problemov. Poleg tega kombinacija visoke stopnje izobraženosti in nizke plače v Vzhodni Evropi predstavlja grožnjo privilegiranemu položaju evropskega delavca. Evropska politika se velikokrat zdi bolj naklonjena krepitvi delavskih pravic kot pa izboljšanju fleksibilnosti trga delovne sile. V nekaterih državah EU predstavlja poskus izboljšanja plač in pogojev dela ne glede na povpraševanje po delovni sili velik korak nazaj pri boju z brezposelnostjo (Jackman 1998: 75- 78).

Zaradi boja proti brezposelnosti je torej nujno uvesti znatno večjo stopnjo prilagodljivosti evropskega trga delovne sile in proizvodov ter, kjer je potrebno, tudi zmanjšati zakonsko varnost delovnih mest, zmanjšati zavarovanje po kolektivnih pogodbah ter odpraviti ovire za vključevanje novih podjetij na trg in ovire za zemljepisno gibljivost delovne sile (Modigliani,

Fitoussi in drugi 1999: 30). Premalo deregulacije delovne sile namreč vpliva na zaposljivost, kar ima pomembne posledice z vidika vlaganj v znanje in informacijsko- tehnološko infrastrukturo ter nenazadnje tudi na vlaganja v delovna mesta in tako na odpiranje trga.

3.1. DELOVNA SILA NA EVROPSKEM TRGU DELOVNE SILE

Razvoj evropskega trga delovne sile predstavlja vse pomembnejši del politike EU. Podatki statistične službe EU (Eurostat) služijo kot glavna statistična osnova za diskusijo. Primerljivi so za celotno EU in temeljijo na anketi delovne sile EU, ki je v vseh državah članicah enotna. Cilj ankete je podati poročilo o zaposlenem prebivalstvu EU (od 15 do 64 let), ki jo sestavljajo zaposlene, brezposelne in neaktivne osebe (Internet 9).

Povpraševanje po nekvalificirani delovni sili je padlo iz dveh razlogov; zaradi (1) povečane konkurence iz držav v razvoju in (2) večjega povpraševanja po bolj usposobljeni delovni sili znotraj industrijske proizvodnje kot posledica tehnološkega napredka (Balls 1994: 120).

V nadaljevanju bom povzela zaposlovalne trende v preteklih letih. Brezposelnost je v EU najnižja (od leta 1993), leta 2001 znaša 7.4%. Prvič v desetletju je brezposelnost med ženskami padla pod 10%. Vendar kljub padajoči stopnji brezposelnosti, EU še vedno ni dohitela ZDA, kjer se stopnja brezposelnosti giblje okrog 4%. V večini držav je brezposelnost med moškimi nižja kot med ženskami. Ta razlika znaša v Španiji več kot 10%. Velika Britanija, Irska in Švedska imajo malo višjo stopnjo brezposelnosti med moškimi kot med ženskami. Napredek pri zmanjševanju dolgoročne brezposelnosti je počasen. Še vedno predstavlja 45% celotne brezposelnosti. Dalj časa je oseba brez dela, težje najde delo. Iskanje nove službe je težje za ženske in starejše osebe²⁴ (glej prilogo 8) (Internet 9).

Leta 2000 je bilo že tretje leto zapored ustvarjenih več delovnih mest za polni delovni čas kot honorarnih. Službe s polnim delovnim časom so predstavljale 70% vseh ustvarjenih delovnih mest, za razliko od leta 1999, ko je ta delež znašal 60% in leta 1998 54% (Internet 11).

²⁴ Stopnje zaposlenosti starejše delovne sile (od 55 do 64 let) so med državami različne, od 66.4% na Švedskem do manj kot 30% v Belgiji, Luksemburgu, Italiji, Avstriji in Franciji leta 2000 (Internet 11).

Tabela 7: Strukturni indikatorji, stopnja zaposlenosti in stopnja zaposlenosti starejše delovne sile, razlike v plačah, rast zaposlenosti, stopnja brezposelnosti v EU glede na spol ter stalno učenje in kvaliteta dela v %

Stopnja zaposlenosti (EU= 100)		
• skupna stopnja zaposlenosti	63.2% (2000)	64% (2001)
• stopnja zaposlenosti, ženske	54% (2000)	54.9% (2001)
• stopnja zaposlenosti moški	72.5% (2000)	73% (2001)
Stopnja zaposlenosti starejše delovne sile		
• skupna stopnja zaposlenosti starejše del. sile	37.8% (2000)	38.6% (2001)
• stopnja zaposlenosti starejše del. sile, ženske	27.9% (2000)	28.9% (2001)
• stopnja zaposlenosti starejše del. sile, moški	48% (2000)	48.7% (2001)
Razlika v plačah glede na razliko v spolu*	85% (2000)	84% (2001)
Rast zaposlenosti		
• skupna rast zaposlenosti	1.8% (2000)	1.2% (2001)
• rast zaposlenosti, ženske	2.5% (2000)	1.9% (2001)
• rast zaposlenosti, moški	1.4% (2000)	0.8% (2001)
Rast stroškov na enoto dela**	-0.1% (2000)	0.4% (2001)
Stalno učenje***	8.4% (2000)	8.4% (2001)
Kvaliteta dela (nesreče pri delu)		
• letni indeks (1994= 100) stopnje nesreč (št. na 100 000 zaposlenih): več kot tritedenska odsotnost z dela	90% (1997)	90% (1998)
• letni indeks (1994= 100) stopnje nesreč (št. na 100 000 zaposlenih): smrtne nesreče pri delu	87% (1998)	74% (1999)
Stopnja brezposelnosti		
• skupna stopnja brezposelnosti	7.8% (2000)	7.4% (2001)
• stopnja brezposelnosti, ženske	9.2% (2000)	8.6% (2001)
• stopnja brezposelnosti, moški	6.7% (2000)	6.4% (2001)

* povprečni zaslužek žensk za uro dela kot % povprečnega zaslužka moških za uro dela

** kompenzacija na zaposlenega v trenutnih cenah deljeno z BDP na celotno zaposlenost v trenutnih cenah

*** odstotek prebivalstva, starega od 25 do 64 let, ki sodeluje v procesu izobraževanja in strokovnega usposabljanja (vsaj 4 tedne pred izvedbo ankete)

Vir: Eurostat, strukturni indikatorji, Luksemburg, 2002. (Internet 10)

Velika Britanija in Nizozemska sta edini državi, ki sta uspeli zaradi reforme svojega trga delovne sile v zadnjih dveh desetletjih ugodno zmanjšati brezposelnost in služita za zgled ostalim državam. Široko zasnovane reforme jima omogočajo, da gospodarstvo s pridom izkorišča komplementarnost politik. Velika Britanija je vpeljala zakonodajo, s katero je omejila pravico do stavke in razporejanja delovnih straž pred druge tovarne, centralizirano pogajanje o plačah, odpravila nekatere omejitve za zaposlovanje in odpuščanje delavcev,

zmanjšala trajanje denarnih podpor brezposelnim in zaostрила merila za njihovo dodeljevanje. Poleg tega je ukinila minimalno plačo (ki jo je kmalu zatem ponovno vpeljala sedanja laburistična vlada) in zmanjšala denarna nadomestila za čas brezposelnosti ter obenem vpeljala nove postopke iskanja zaposlitve, da si brezposelni ljudje lažje najdejo novo službo (Modigliani, Fitoussi in drugi 1999: 22- 23).

V ekonomskem smislu je močna država blaginje nadvse pomembna za zdravo, dobro izobraženo in visoko- usposobljeno delovno silo (Wilkinson 1994: 25). Primera Velike Britanije in Nizozemske kažeta pomen komplementarnosti politik pri reformi trgov delovne sile. Izbira med "socialno Evropo" (op. avtorja) in konkurenčnostjo je težka. Deregulacija delovne sile je vse pomembnejša. Osrednji cilj evropske zaposlovalne politike je torej visoko- usposobljena delovna sila znotraj na znanju temelječe ekonomije. Pri tem je nadvse pomembno večje vlaganje v človeške vire, z vse večjim poudarkom na visoko- tehnoloških, visoko- usposobljenih in na storitvah temelječih segmentih dela in trgov proizvodov. Čeprav spada na področje notranjega trga, je načelo prostega pretoka delovne sile tudi del politike zaposlovanja. Gre za eno težjih pogajalskih vprašanj z državami kandidatkami, ki je še vedno odprto (Internet 12).

3.2. NAČELA ZAPOSLOVANJA V EU

Na izrednem zasedanju evropskega sveta 20. in 21. novembra 1997 v Luksemburgu so voditelji držav in vlad sprejeli ambiciozno evropsko zaposlovalno strategijo. S tem so dali idejam iz zelene knjige²⁵ politično težo. Evropska zaposlovalna strategija se zavzema za koordinacijo zaposlovalnih politik držav članic na osnovi sprejetih zaposlovalnih smernic²⁶ (tako imenovani luksemburški proces), nadgradnjo in razvoj koordinirane makroekonomske

²⁵ Glavno sporočilo zelene knjige z naslovom "Partnerstvo za novo organizacijo dela" je, da boljša organizacija dela, ki temelji na usposobljenosti, zaupanju in kvaliteti ter na visoki vključenosti delavcev, pomembno prispeva h kompetitivnosti evropskih podjetij, k izboljšanju delovnega življenja in k ravni zaposlenosti. Poudarja, da je potrebno pospešiti proces modernizacije, povečati produktivnost in ustvariti pogoje za zaposlitev in konkurenčnost. Konkretno metode organizacije dela so v domeni podjetij, kjer je ključnega pomena partnerstvo in sodelovanje. Posebno pozornost zelena knjiga usmerja tudi v zagotavljanje enakosti med spoloma ter usklajevanje delovnega in družinskega življenja (Internet 13).

²⁶ Na vrhu v Luksemburgu so šefi držav in vlad sprejeli prve smernice za zaposlovanje, ki so napovedale preventivne ukrepe s poudarkom na: (1) možnostih zaposlitve iskalcev službe, (2) podjetništvu, (3) prilagajanju podjetništva in zaposlenih ekonomskim in tehnološkim spremembam, (4) enakih možnostih za moške, ženske in za ljudi s posebnimi potrebami. Na podlagi teh štirih stebrov so vlade držav članic zasnovale državne socialne politike. Vrh v Luksemburgu je prav tako podprl pobudo za rast in zaposlovanje ter program finančne podpore za mala in srednje velika podjetja. Ker so ta podjetja najbolj inovativna in ustvarjajo največ delovnih mest, naj bi jim ta program omogočil lažji dostop do tveganega kapitala in finančnih zagotovil (Internet 13).

politike in učinkovit notranji trg preko postavljanja temeljev za trajnostni razvoj, novo dinamiko in klimo zaupanja s ciljem večje zaposlenosti. Iz teh razlogov strategija poudarja tudi bolj sistematično uporabo vseh politik EU, okvirnih in podpornih, v prid zaposlovanja. Na zasedanju evropskega sveta na Dunaju so voditelji držav in vlad sprejeli pristop, ki narekuje makroekonomsko politiko, ki se zavzema za stabilnost in rast, ekonomsko reformo s poudarkom na promociji konkurenčnosti ter zaposlovalne smernice, katerih cilj je prav dvig zaposlenosti, prilagajanje, enake možnosti in ustvarjanje novih delovnih mest v obstoječih in v novih podjetjih. Dunajski kongres hkrati narekuje tudi intenzivnejši dialog med svetom, komisijo²⁷, parlamentom, socialnimi partnerji²⁸, Evropsko centralno banko in Evropsko investicijsko banko. Marca 2000 je evropski svet v Lizboni sprejel izhodišča za posodobitev evropskega socialnega sistema z investiranjem v človeški kapital in z gradnjo aktivne socialne države. Države članice je pozval k večjemu vlaganju v človeške vire ter podpora stalnemu izobraževanju, ki naj sledi tehnološkemu razvoju. Spodbudil je izdelavo vseevropske baze podatkov, ki naj bi na ravni EU združevala iskalce zaposlitve s potrebami delodajalcev (Internet 12). V Lisboni si je EU zastavila cilj doseči 70% zaposlenost in 60% zaposlenost ženske delovne sile (Internet 11). V obdobju 1995- 2001 je bilo ustvarjenih 12 milijonov novih delovnih mest. Stopnja zaposlenosti se je povišala s 63.2% leta 2000 na 64% leta 2001. 63% vseh novo- ustvarjenih delovnih mest so zavzele ženske, zaradi česar se je stopnja zaposlenosti ženske delovne sile dvignila za 0.9% na 54.9%. Po drugi strani pa ostaja stopnja zaposlenosti starejše delovne sile z 38.6% močno pod 50%, kot narekujejo stockholmski cilji (Internet 3).

Naslednja tabela prikazuje napredek pri doseganju lizbonskih in stockholmskih ciljev. Sodeč po demografskih projekcijah za naslednje desetletje, mora EU v obdobju 2002- 2010 ustvariti približno 15 milijonov novih delovnih mest, da bi dosegla predviden 70% delež zaposlenosti. Za doseg cilja bo potrebno nadaljevanje strukturnih reform, ki bodo omogočile EU, da v naslednjih osmih letih zviša delež zaposlenih za 6% na načrtanih 70%. Za doseganje lizbonskih ciljev je potrebno zvišati stopnje usposobljenosti delovne sile preko strategij za

²⁷ Evropska komisija je znotraj širših smernic ekonomske politike iz leta 1999 identificirala, poleg k rasti in stabilnosti orientirane makroekonomske politike kot dela medsebojno povezane strategije, tudi druge elemente: (1) nadaljevanje reform trgov delovne sile v državah članicah preko implementacije nacionalnih akcijskih načrtov ter njihova močnejša regionalna in lokalna dimenzija, prav tako pa tudi nadaljevanje strukturnih reform in poudarek na primerljivosti podatkov in kazalcev na ravni Unije; (2) nadaljevanje podpore socialnih partnerjev evropski zaposlovalni strategiji preko uravnavanja plač in skupnih iniciativ za modernizacijo dela; (3) evropska komisija izraža polno podporo članicam in socialnim partnerjem pri politikah in iniciativah, ki spodbujajo rast, konkurenčnost in zaposlenost (Internet 12).

stalno učenje, ki podpirajo izboljšanje zaposlovalnih priložnosti manj usposobljene delovne sile (prav tam).

Tabela 8: Napredek pri doseganju ciljev, začrtanih v Lizboni in v Stockholmu, glede skupne stopnje zaposlenosti, stopnje zaposlenosti žensk in stopnje zaposlenosti starejše delovne sile

	Skupna stopnja zaposlenosti			Stopnja zaposlenosti žensk			Stopnja zaposlenosti starejših delavcev		
	2001	Sprememba 2000-01	Sprememba 1995-01	2001	Sprememba 2000-01	Sprememba 1995-01	2001	Sprememba 1995-01	Sprememba 2000-01
B	59.9	-0.7	3.8	50.5	-1.0	5.4	24.1	-2.2	1.2
DK	76.2	-0.1	2.8	72.0	0.4	5.3	58.0	2.3	8.2
D	65.8	0.4	1.1	58.8	0.9	3.5	37.7	0.2	0.0
EL	55.4	-0.3	0.8	40.9	-0.2	2.8	38.0	-0.7	-3.0
E	56.3	1.4	10.4	41.9	1.6	10.7	38.9	2.1	6.8
F	63.1	1.1	3.6	56.1	1.0	4.0	31.0	0.7	1.4
IRL	65.7	0.6	11.4	55.0	0.9	13.4	46.8	1.5	7.7
I	54.8	1.1	4.0	41.1	1.5	5.7	28.0	0.3	-0.5
L	62.9	0.3	4.2	50.9	0.8	8.3	24.4	-2.3	0.7
NL	74.1	1.2	9.6	65.2	1.8	11.6	39.6	1.4	10.5
A	68.4	-0.1	-0.4	60.1	0.5	1.1	28.6	-0.2	-1.5
P	68.9	0.6	6.2	61.1	0.8	6.9	50.3	-0.7	5.3
FIN	68.1	0.9	6.4	65.4	1.1	6.4	45.7	3.7	11.2
S	71.7	0.9	1.8	70.4	1.1	1.1	66.5	1.7	4.0
UK	71.7	0.2	3.2	65.1	0.3	3.3	52.3	1.5	4.8
EU	63.9	0.7	4.0	54.9	1.0	5.3	38.5	0.8	2.6
2010 cilj	70%			več kot 60%			50%		

Vir: EURES (2002) Employment in Europe 2002- Recent trends and prospects. (Internet 3)

V času švedskega predsedovanja Uniji od 1. januarja do 30. junija 2001 sta bili politika zaposlovanja in socialna politika uvrščeni med glavne prednostne naloge. Evropski svet se je v Stockholmu marca 2001 soočil s potrebo po spremembah pokojninskega sistema in dodatno potrebo po delovni sili, kar je posledica starajoče se demografske strukture prebivalstva EU. Vrh v Stockholmu je prav tako sprejel novo strategijo evropske komisije z nazivom "Novi evropski delovni trgi". Strategija predvideva odpravo ovir mobilnosti delovne sile v Uniji in s tem popolno odprtje delovnih trgov držav članic do leta 2005. Ovire, ki kljub prostemu pretoku delovne sile še zmeraj obstajajo, so: medsebojno priznavanje na novo pridobljenih

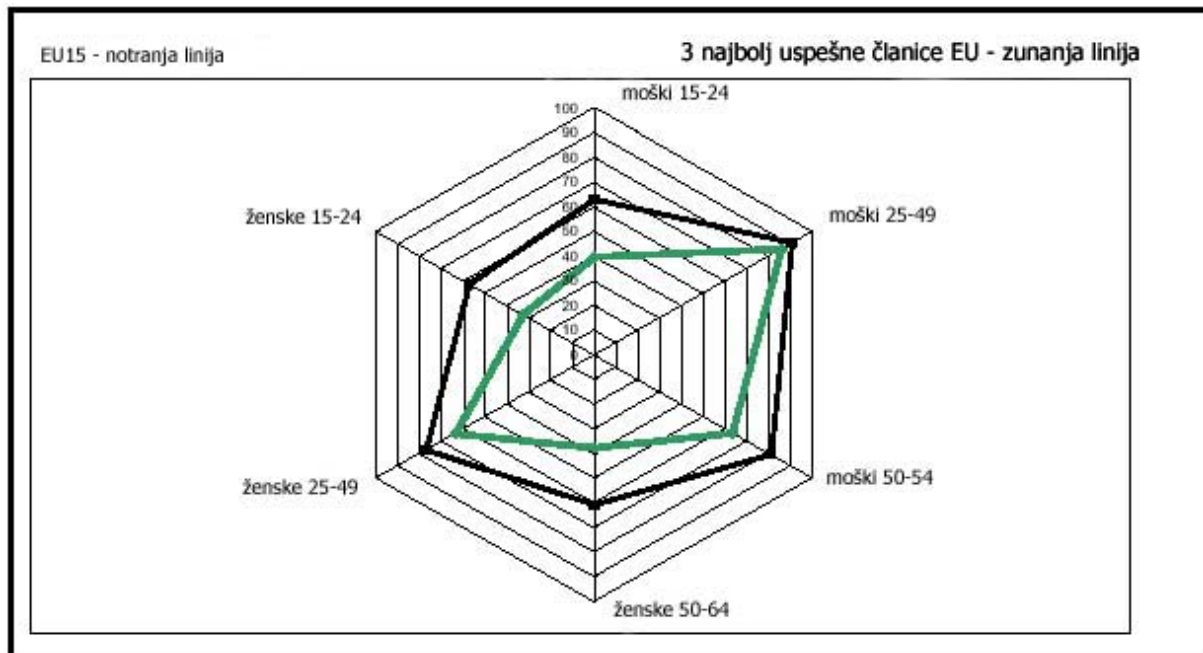
²⁸ Socialne partnerje na eni strani predstavlja evropska zveza sindikatov in na drugi evropske organizacije delodajalcev (Internet 13).

kvalifikacij, združljivost sistemov socialne varnosti in pokojninskih sistemov, pridobivanje informacij o zaposlitvenih priložnostih v celotni Uniji ter premajhno število zaposlenih v tehnološko- informacijskem sektorju (Internet 12).

Evropska zaposlovalna strategija temelji na prepričanju, da ima EU velik potencial v delovno aktivnem prebivalstvu. Stopnja zaposlenosti je trenutno 64% in se med državami članicami razlikuje. Če primerjamo uspešnost treh najbolj uspešnih članic z uspešnostjo ZDA, bi lahko dodatno zaposlili 30 milijonov ljudi, kar bi dvignilo raven zaposlenosti s 150 na 180 milijonov in krepko pripomoglo k izboljšanju javnih financ, pa tudi zvišalo podporo pokojninskemu sistemu. Komisija poudarja, da mora EU postaviti dolgoročni cilj ravni zaposlenosti, ki bi znašala več kot 70%, ter tako dohiteti glavni trgovinski partnerici, ZDA in Japonsko. Višja raven zaposlenosti bo na različne starostne skupine vplivala različno, različno pa bo vplivala tudi na moško in žensko populacijo. Nivo zaposlenosti med moškimi starimi od 25 do 49 let je že sedaj praktično v vseh članicah zelo visok, okoli 90%. Natančnejšo sliko v nadaljevanju prikazuje grafični prikaz (Grafični prikaz 2). Razlike se pojavljajo predvsem na treh področjih, med ženskami na splošno, med mladimi in med starejšo moško delovno aktivno populacijo. Eden ključnih korakov k rešitvi problema je večja integracija teh skupin, upoštevajoč nujno vlogo izobraževanja in stalnega učenja (prav tam).

Zmanjševanje brezposelnosti nujno zahteva proaktivno politiko trga delovne sile. Potreben je radikalen pogled na celo vrsto razpoložljivih instrumentov, ki lahko vplivajo na razvojno okolje, najsi gre za regulativne, davčne ali socialno varstvene spodbude, sistem izobraževanja, delovna zakonodaja, delovne pogodbe, sistem socialne varnosti in vodenje podjetij, ki tvorijo stebre "zaposlitvenega okolja" v vsaki državi članici. V skladu z načelom subsidiarnosti o veliki večini teh ukrepov države članice odločajo samostojno ter se tako odzivajo na različne razmere v svojem okolju. Pri tem tudi EU igra pomembno vlogo, tako da: (1) predstavlja forum, kjer je mogoče doseči dogovor o skupni okvirni strategiji, in (2) podpira nacionalne ukrepe s komplementarno finančno podporo preko strukturnih skladov.

Grafični prikaz 2: Evropski zaposlovalni potencial v EU 15 in treh najbolj uspešnih članicah

Vir: Communication of the European Commission: Community Policies in Support of Employment. (Internet 12)

Vsesplošna cilja EU kot ene izmed, če ne najbolj uspešne, ekonomske integracije sta konkurenčnost in zaposlenost. V tem kontekstu obstaja splošno sprejeto dejstvo, da so izboljšave v produktivnosti (preko boljše organizacije dela) nujne, če želimo izboljšati konkurenčnost posameznih podjetij in doseči ekonomske cilje EU. Poleg tega je treba podjetjem zagotoviti fleksibilnost in delavcem varnost. Fleksibilnost znotraj podjetja promovira korporativno produktivnost, pa tudi kvaliteto delovnega življenja. Varnost delavcev podjetju vzajemno zagotavlja bolj stabilno, prilagodljivo in motivirano delovno silo. Pri tem igrajo pomembno vlogo tudi strukturni skladi, ki pospešujejo uporabo novih načinov vodenja proizvodnje in organizacije dela preko metod usposabljanja in izpopolnitve delavčevih sposobnosti (Internet 13).

V skladu z načrtanimi zaposlovalnimi smernicami je bila Evropska Unija z vidika zaposlovanja leta 2000 zelo uspešna. Ob 3.3% gospodarski rasti in 1.6% rasti delovne produktivnosti je EU uspela zagotoviti 3 milijone novih delovnih mest in zmanjšati brezposelnost na 7.8%. Uspešno uvajanje strukturnih reform evropskih trgov delovne sile spremlja vse večja zaposlovalna rast, večje število ustvarjenih delovnih mest v visokotehnološko zahtevnih sektorjih in večji priliv ženske delovne sile, kar postavlja EU med gospodarstva, ki temeljijo na znanju. Več kot 1.6 milijonov novih delovnih mest so zasedle

ženske, zato se je stopnja zaposlenosti žensk z 52.8% leta 1999 dvignila na 54% leta 2000 (Internet 11) in 54.9% leta 2001 (Internet 3).

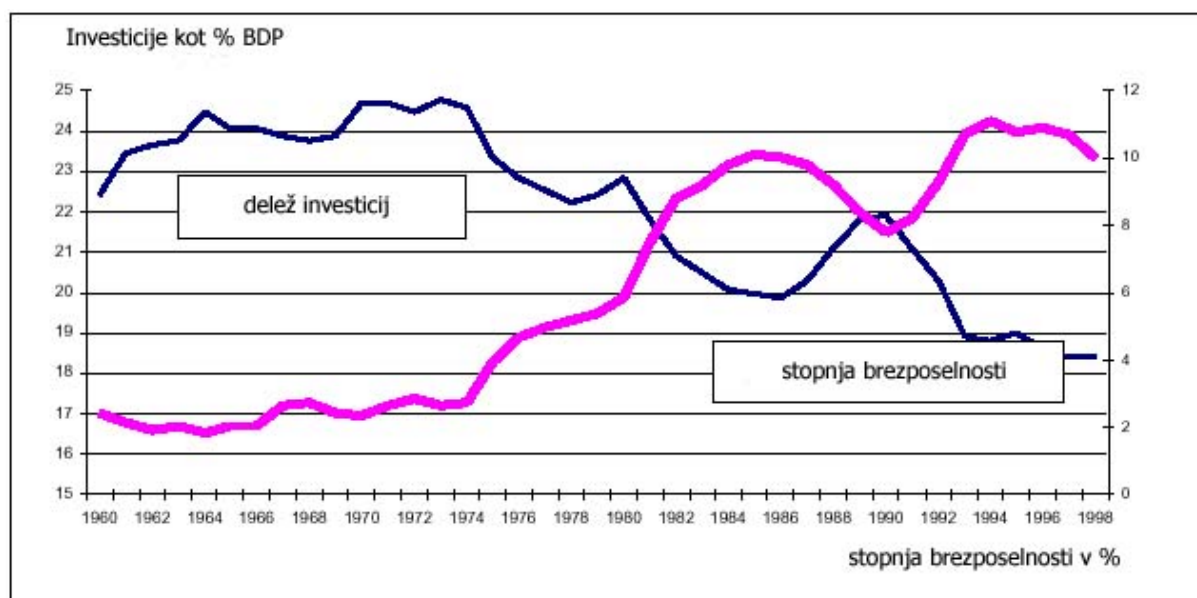
Ravni brezposlenosti in razpoložljivost delovnih mest se med regijami bistveno razlikujejo. Možnost, da človek najde delo ali naredi kariero, ki sovпада z njegovimi ali njenimi sposobnostmi, je v veliki meri odvisna od tega, kje živi. Razlike v brezposlenosti se gibljejo med manj kot 3% in več kot 30%. V nekaterih delih Danske in jugovzhodne Anglije je več kot 80% delovnega prebivalstva zaposlenega, medtem ko se v delih južne Italije in Španije odstotek vrti okrog 40%. Takšne razlike v deležu zaposlenih so odraz zakoreninjenih problemov ekonomskega in socialnega razvoja posameznih regij. Regije je potrebno narediti bolj zanimive za vlagatelje preko krepitev investicij v človeške vire in infrastrukturo, poleg tega so izrednega pomena tudi institucionalne reforme. Lokalni razvoj je tako postal integralni del evropske strategije za ekonomski in socialni razvoj regij. Investicije so ključnega pomena pri ekonomski in zaposlitveni rasti. V poznih 80ih letih, ko je letna rast EU dosegala 3- 3.5% in ustvarjala 10 milijonov novih delovnih mest, so tudi ravni investicij dosegale do 20% BDP, danes le okoli 17%. Ta odstotek se mora povišati, če želi EU doseči trajnostno rast delovnih mest, kot to nakazuje Komisija v svojem letnem poročilu in v smernicah svoje ekonomske politike. Tesno povezavo med investicijami in zaposlenostjo kaže naslednji graf (grafični prikaz 3) (Internet 12).

Ena izmed največjih slabosti evropske ekonomije so prav nizke stopnje investicij v proizvodnjo, infrastrukturo, človeške vire in inovacije. Odgovor je Evropa poiskala v strukturnih skladih²⁹, ki bodo državam članicam v pomoč pri implementaciji evropske zaposlovalne politike in krepitevi investicij. Ob tem so pomembni tudi različni znanstveni in tehnološki programi. EU podpira investicije in s tem zaposlovanje tudi preko horizontalnih finančnih instrumentov, kot sta Evropska investicijska banka (EIB) in Evropski investicijski sklad. Njune aktivnosti imajo učinek na različne vrste investicij. Preko amsterdamskega posebnega akcijskega programa je EIB razširila investiranje na projekte v delovno-intenzivnih sektorjih, kot so majhna in srednje velika podjetja, izobraževanje in zdravje.

²⁹ Strukturni skladi prispevajo najpomembnejši delež k povečanju investicij, v primeru investiranja v infrastrukturo predvsem preko Fonda za evropski regionalni razvoj, fondov za vodstvo in garantiranje evropskega kmetijstva ("European Agricultural Guidance and Guarantee Funds"), v primeru investiranja v človeške vire in aktivne politike trgov delovne sile pa predvsem preko Evropskega socialnega fonda. Ti fondi so, skupaj s Kohezijskim skladom, glavni finančni instrument EU v podporo trajnostnemu razvoju. Kot posledica sporazumov v povezavi z Agendo 2000, sprejeto na vrhu v Berlinu, bo podpora strukturnim in Kohezijskemu skladu v obdobju 2000-2006 znašala 213 milijard evrov (Internet 13).

Komisija spodbuja EIB, da nameni več virov promociji, ocenjevanju in sofinanciranju kapitalskih projektov v visoko- zahtevnih delovno intenzivnih sektorjih ter vlaganju v človeške vire (prav tam).

Grafični prikaz 3: Povezava med investicijami in zaposlenostjo v EU 15 v obdobju 1960-1998

Vir: Communication of the European Commission: Community Policies in Support of Employment. (Internet 12)

Programi na področju izobraževanja in strokovnega usposabljanja so vse bolj orientirani proti povečanju zaposlenosti. To je glavni cilj programov Leonardo II³⁰ in Socrates II³¹. Osrednji cilj je vsesplošna podpora stalnemu učenju in usposabljanju. Ljudem nudijo možnost

³⁰ Leonardo da Vinci je akcijski program EU, ki je namenjen izvajanju skupne strategije poklicnega in strokovnega izobraževanja in usposabljanja ter podpora akcijam držav članic na tem področju. Eden od poglobitvenih ciljev programa je spodbujanje mednarodnih projektov mobilnosti oseb, vključenih v poklicno in strokovno izobraževanje in usposabljanje, še posebej mladih in tistih, ki so odgovorni za usposabljanje. Preko transnacionalnega sodelovanja skuša povečati kakovost, promovirati inovacije in podpirati evropsko dimenzijo strokovnega usposabljanja. Leonardo da Vinci ima tri osrednje cilje: (1) olajšati integracijo v zaposlitev, (2) izboljšati kvaliteto usposabljanja in (3) pristop do usposabljanja. Program omogoča tri možnosti: namestitvev, izmenjavo in študijski obisk. V njem sodeluje 31 držav, poleg držav članic še tri države EFTA, Irska, Liechtenstein in Norveška, ter deset pridruženih članic Srednje in Vzhodne Evrope (Bolgarija, Estonija, Madžarska, Latvija, Litva, Poljska, Češka, Romunija, Slovaška in Slovenija), nenazadnje tudi Ciper, Malta in od leta 2001 tudi Turčija. Na področju prostega pretoka oseb program nudi podporo predvsem mladim ljudem in tistim, ki so odgovorni za njihovo strokovno usposabljanje. Njegov proračun znaša 1.15 milijard evrov. Njegova druga faza poteka od leta 2000 do 2006 (Directorate- General for Education and Culture 2000: 31- 37).

³¹ Socrates je evropski program za izobraževanje. Poudarja evropsko dimenzijo in skuša izboljšati kvaliteto izobraževanja preko spodbujanja sodelovanja med državami. Želi ustvariti Evropo znanja, ki bi se lahko bolje spopadla z izzivi novega stoletja: poudarja stalno učenje, odprt dostop do izobraževanja, kvalifikacij in priznanih spretnosti. Ima pet glavnih ciljev: (1) okrepiti evropsko dimenzijo na področju izobraževanja na vseh ravneh, (2) izboljšati znanje evropskih jezikov, (3) promocija sodelovanja in mobilnosti preko izobraževanja, (4) spodbujanje inovacij in izobraževanja, (5) promocija enakih priložnosti v vseh sektorjih izobraževanja. Tako kot

pridobitve posebnih znanj in sposobnosti, potrebnih za spreminjajoči se trg delovne sile, ter s tem pripomorejo k povečanju zaposlenosti (prav tam).

V primerjavi z drugimi velikimi ekonomijami EU zaostaja v porabi za raziskave in razvoj. Zato je pomembno, da sama EU, države članice in poslovni svet delujejo usklajeno pri alokaciji virov v te namene. Peti okvirni program (1998- 2002) tako odraža preobrat v obravnavanju problematike ter postavlja v ospredje raziskave, ki bi bile v pomoč celotni evropski družbi, prav tako pa bi ustvarjale in ohranjale nove zaposlovalne priložnosti in preko usposabljanja in zagotavljanja mobilnosti pripomogle k razvoju in strokovnosti (prav tam).

V zadnjih letih delovna produktivnost v EU narašča hitreje kot v ZDA, čeprav še vedno ne dosega istih ravni. Ko govorimo o zaposlenosti, je slika drugačna. Medtem ko v EU rast produktivnosti podpira kapital, je rast zaposlenega prebivalstva konstantno nižja kot v ZDA ali na Japonskem. Zaostanek EU v zaposlenosti prebivalstva se ne pojavlja zaradi problemov v kmetijstvu in industriji, problem leži v sektorju storitev, kjer je razlika približno 14% ali, povedano drugače, 36 milijonov delovnih mest. Zaposlenost v storitvenem sektorju v EU je bistveno nižja kot v ZDA, kar velja tako za nizko kot tudi za visoko- zahtevna dela, kar ni vezano le na poslovne storitve. ZDA zaposlujejo relativno manj ljudi v javni administraciji, vendar bistveno več v izobraževanju, zdravstvenih in socialnih storitvah ter rekreativnih dejavnostih. Zaradi visokih stroškov dela se evropska podjetja tako zatekajo k bolj kapitalno-intenzivnim tehnikam ter k zavračanju delovno- intenzivnih, kar je še posebej značilno za storitveni sektor. Navkljub pozitivnim učinkom skupnega trga na konkurenco in liberalizacijo, integracija trga v sektorju storitev, predvsem v finančnem sektorju, zaostaja za trgov proizvodov. Nepotrebna rigidnost in stroški zahtevajo večjo ekonomsko učinkovitost na tem področju (prav tam).

Opaziti je tesno povezanost med transformacijo gospodarstva EU v storitveno gospodarstvo in razvojem informacijske družbe, kjer gre za ključno spremembo, ki ima velik vpliv na zaposlenost na splošno, s tem, ko ustvarja nova delovna mesta znotraj industrij informacijske družbe in znotraj drugih sektorjev, ki uporabljajo te dobrine in storitve (prav tam).

pri Leonardo da Vinci programu tudi tu sodeluje 31 držav. Njegov proračun do leta 2006 znaša 1 850 milijonov evrov (Directorate- General for Education and Culture 2000: 9- 12).

Zaključimo lahko, da je pri celotni zaposlovalni strategiji ključnega pomena ustvarjanje primerne okolja za delovanje podjetij in ustvarjanje delovnih mest. V Evropi se pojavlja močna potreba po bolj uveljavljeni podjetniški kulturi. Veliko je razprav o socialni zaščiti, ki bi spodbujala zaposlovanje, prilagajanje sistemov posledicam starajočega prebivalstva in novemu razmerju med spoloma v delovnem življenju ter obnovitev sistema koordinacije socialne zaščite za ljudi, ki so mobilni znotraj EU. Nadaljne delo skuša analizirati novi razvijajoči kontekst, kjer delujejo sistemi socialne zaščite, zaznamovani z evropsko monetarno unijo, evropsko zaposlovalno strategijo in pričakovano širitvijo, s ciljem okrepitve sodelovanja med državami članicami na področju socialne zaščite (prav tam). Ključnega pomena so vlaganja v informacijsko- tehnološko infrastrukturo in raziskave, ki bi botrovale ustvarjanju in ohranjanju novih zaposlovalnih priložnosti in pripomogle (preko usposabljanj in zagotavljanja mobilnosti) k razvoju in strokovnosti.

3.3. NACIONALNA DETERMINIRANOST EVROPSKIH SISTEMOV STROKOVNEGA USPOSABLJANJA

Kazalci investiranja v človeški kapital postajajo vse pomembnejši, saj predstavljajo odsev ekonomskih in socialnih pogojev znotraj družbe kot celote ter so ključnega pomena za oblikovanje politik na evropskem in nacionalnem nivoju. Razvijanje znanj preko strokovnega izobraževanja (glej prilogo 9) predstavlja ključni del procesa stalnega izobraževanja in odseva vlogo podjetij pri reševanju problemov trga delovne sile in zaposlovanja (Internet 14).

3.3.1. Strokovno usposabljanje v Evropski Uniji

Sistemi strokovnega usposabljanja so v domeni držav članic³². Zaokrožuje jih splet interesov in odnosov, kjer igrajo centralno vlogo podjetja. Pomembno je poudariti, da podjetja v veliki

³² Rimska pogodba jasno narekuje, da mora Evropska Skupnost pospeševati strokovno usposabljanje, z druge strani pa ne govori nič o skupnih politikah na področju izobraževanja. Svet ministrov- na pobudo komisije in po posvetovanjih z ekonomskim in socialnim odborom- postavlja splošna načela izvrševanja skupne politike strokovnega usposabljanja, ki naj bi prispevala k usklajenemu razvoju nacionalnih ekonomij in skupnega trga (128. člen rimske pogodbe). Svet je leta 1963 sprejel odločitev, da so vsi posamezniki upravičeni do strokovnega usposabljanja, države članice pa so dolžne pospeševati osnovno in specializirano usposabljanje, vključno z preusposabljanjem. Skupna politika strokovnega usposabljanja, naj bi tako temeljila na individualni pravici do stalnega usposabljanja. Pomembno vlogo igra Evropski socialni sklad (ESF), ki veliko vlaga v programe preusposabljanja. Poleg tega s polaganjem politike usposabljanja v kontekst ESF, rimska pogodba omejuje politiko strokovnega usposabljanja na preusposabljanje odvečne delovne sile. Države članice ohranjajo vlogo oblikovalk programov preusposabljanja (125. člen), kar vključuje tudi financiranje shem usposabljanj (stroški se delijo na pol z EU). EU je definirala problem, sprejela cilje, načrtala instrumente na način, ki pa se skoraj nič ne razlikuje od nacionalnih pristopov (Milner 1998: 157- 158).

večini določajo dostop, čas in vsebino strokovnega usposabljanja, vendar pa države kot narekovalke politik preko povezanosti z organiziranimi interesi oblikujejo sistem usposabljanja kot celoto. Prav ta odnos med nacionalnimi vladami in organiziranimi interesi, ki se je razvijal mnogo let, če že ne stoletij, pojasnjuje, zakaj ostajajo sistemi strokovnega usposabljanja v domeni držav članic in zakaj je kakršna koli iniciativa s strani Skupnosti z vidika izvrševanja počasna (Milner 1998: 156- 157).

Crouch (1995)³³ ugotavlja, da so sistemi usposabljanj v veliki meri odraz ekonomskih strategij in ideologij. Opisuje nemški³⁴ in angleški³⁵ odgovor na centralno vprašanje, ki se postavlja. Gre za vprašanje, kako lahko vlade spodbujajo podjetja k vlaganju v usposabljanje svojih kadrov. V nemškem in angleškem pristopu gre za temeljno razliko med dvema konkurenčnima logikama, med neokorporativistično in neoliberalistično. EU ne dopušča izbire med različnimi ideološkimi pristopi, temveč si prizadeva h kompromisu, ki bi bil plod konsenza. Zaradi naštetih težav politika strokovnega usposabljanja ostaja na ravni držav članic (Milner 1998: 157).

Za razliko od današnjega položaja je bila politika usposabljanja v 80ih in 90ih letih predmet očitnega konsenza. Institucije EU, vlade držav članic in opozicijske stranke, pa tudi socialni akterji, so se zavezali k spodbujanju strokovnega znanja evropskega delavca. To je še posebno pomembno zaradi priliva visoko- usposobljene delovne sile iz držav z nizkimi dohodki, kar je ena izmed glavnih točk moje hipoteze, zastavljene v uvodu. Vendar je konsenz, kljub istim ciljem, skrival razkol med različnimi nacionalnimi pristopi in interesi. EU tudi na začetku novem stoletju ostaja nemočna pri oblikovanju skupnega sistema strokovnega usposabljanja (Milner 1998: 156- 157). Analize kažejo, da je delež visoko usposobljenih in izobraženih ljudi, ki emigrirajo na tuje, med državami kandidatkami najvišji v Sloveniji (5.89%), sledijo ji Madžarska (5.52%), Estonija (5.37%), Poljska (4.62%) in Slovaška (3.38%). Ti podatki so

³³ Več v Crouch "Organized interests as resources or constraint: rival logics of vocational training policy" V C. Crouch in F. Traxler (ur.) *Organized Industrial Relations in Europe: What Future?* Aldershot: Avebury, 287-308.

³⁴ Med vsemi članicami EU ima Nemčija največji delež mladega prebivalstva, ki je pri 18 letih deležno strokovnega izobraževanja ali programa usposabljanja, govorimo o 93%; za razliko od 45% v Franciji in 16% v Veliki Britaniji. Ta podatek pojasnjuje, zakaj ima Nemčija, v primerjavi s stopnjo brezposelnosti celotnega prebivalstva, nižjo stopnjo brezposelnosti med mladim prebivalstvom (Milner 1998: 167). ³⁴ Za razliko od nemškega modela angleška podjetja tradicionalno preferirajo tako imenovani "on- the- job training", torej usposabljanje preko dela. Pri tem jim ni uspelo zagotoviti potrebnih virov za neformalno usposabljanje na delovnem mestu in s tem doseči strokovno znanje svojih konkurentov (Milner, 1998: 168).

³⁵ Za razliko od nemškega modela angleška podjetja tradicionalno preferirajo tako imenovani "on- the- job training", torej usposabljanje preko dela. Pri tem jim ni uspelo zagotoviti potrebnih virov za neformalno usposabljanje na delovnem mestu in s tem doseči strokovno znanje svojih konkurentov (Milner, 1998: 168).

zaskrbljujoči z vidika samih držav kandidatk, ki vlagajo v izobraževanje svoje populacije, nakar pride do "brain- drain" (bega možganov), pri čemer pridobijo države, ki to populacijo zaposlijo. Emigracija visoko usposobljene in izobražene sile je v veliki večini primerov posledica ponujenih višjih dohodkov (IMD 2001: 458).

Posledično se politika strokovnega usposabljanja razvija na ad hoc, reaktivni osnovi in ostaja trdno pod kontrolo nacionalnih vlad, tudi zato, ker se ESF zanaša na finančno podporo držav članic. Šele z ustanovitvijo "Task Force for Human Resources, Education, Training and Youth" leta 1985 je politika strokovnega usposabljanja postala ena pomembnejših. Kljub vsem naporom so EU že od začetka primanjkovali jasni cilji politike usposabljanja, pa tudi nek okvir, kjer bi se lahko reševalo vprašanje, kako vključiti podjetja v proces usposabljanja. Nenazadnje, vidna je temeljna dilema, ki se odraža v vseh izjavah EU, namreč izbira med neokorporativističnim ali neoliberalističnim pristopom k strokovnemu usposabljanju. Ob tem Crouch (1995) in Coffield (1992)³⁶ pojasnjujeta, da pri zastavljeni dilemi ne gre za izbiro med centralizacijo in decentralizacijo, kot to prikazujejo mnogi politiki. Crouch pravzaprav dokazuje, da je neoliberalni pristop močno statičen, ker skuša preprečiti organiziranim interesom, da bi zgradili mrežo moči in tako vplivali na politiko usposabljanja. Zdi se, da EU niha med obema pristopoma. Primanjkujejo ji sredstva, ki jih ima na razpolago država, zato se bolj nagiba k neokorporativističnemu pristopu z namenom zgraditi mrežo recipročnega zaupanja, potrebnega za uveljavljanje politik. Skuša legitimizirati supranacionalne iniciative, zato opozarja na mednarodno konkurenco ter zagovarja ekonomsko strategijo, ki temelji na strokovnem znanju (Milner 1998: 159). Crouch centralno vlogo namenja državi, saj organiziranim interesom lahko dovoli, da sodelujejo pri sprejemanju politik- neokorporativistični model- ali jim to prepreči- neoliberalni model. Tema dvema modeloma bi lahko dodali še tretjega, kjer je strokovno usposabljanje, v primerjavi z državno- sponzoriranimi formalnimi izobraževalnimi programi, tradicionalno manj pomembno in so tudi povezave med podjetji in usposabljanjem šibke. Temu pristopu sledi Francija, v določeni meri pa tudi Finska (Milner 1998: 166- 167).

Upoštevač ta argument, evropska primerjalna prednost leži v njenem človeškem kapitalu, kar sovпада s Porterjevim delom na temo komparativnih prednosti narodov. Nemčija predstavlja model. Nemčija, opozarja Porter, nima velikih naravnih virov, moč njene

³⁶ Več v Coffield, F. (1992) "Training and Enterprises Concils: the last throw of voluntarism?", *Policy Studies*, 13/4, 11- 32

ekonomije leži v visoko- plačani, visoko- usposobljeni in visoko- motivirani delovni sili. Bela knjiga o izobraževanju in usposabljanju (1995) poudarja, da evropska dimenzija usposabljanja oblikuje pomembno komponento evropskega socialnega modela, ki povezuje konkurenčnost, zaposlovanje, izobraževanje in usposabljanje (Milner 1998: 159- 160). Poudarja skupne trende, podaljševanje časa študija, širši dostop do visokošolskega izobraževanja, iskanje fleksibilnejših načinov priznavanja kvalifikacij, napore za približanje usposabljanja potrebam podjetništva, ter različnost nacionalnih kontekstov (Milner 1998: 166). Hkrati pa značilnosti ekonomske politike EU zelo sledijo neoliberalističnemu pristopu (Milner 1998: 160). Največ strokovno usposobljene delovne sile med državami članicami EU ima Islandija (7.93%), sledijo ji Avstrija (7.72%), Danska (7.30%), Švedska (7.12%), Finska (7.04%), Nemčija (6.83%), Belgija (6.82%), Francija (6.67%), Nizozemska (6.36%), Španija (6.32%), Grčija (6.15%), Irska (6.12%), Italija (5.95%), Norveška (5.98%), Velika Britanija (5.61%), Luksemburg (5.16%) in Portugalska (4.91%) (IMD 2001: 457). Usposabljanje zaposlenih je največje v državah konsenza (7.17%) in v državah blaginje (6.10%) ter najnižje v državah Južne (4.54%), Srednje in Vzhodne Evrope (5.27%) (Sočan 2002: 36- 37). Po podatkih iz leta 2001 je tako na Finskem usposabljanje delovne sile ena najpomembnejših prioritiet podjetij (7.73%), prav tako tudi na Danskem (7.58%) in Švedskem (7.58%). Najslabša situacija je v državah Južne Evrope, na Portugalskem (4.15%), v Italiji (4.26%), Grčiji (4.73%) in Španiji (5.03%) (IMD 2001: 455). V državah Južne Evrope je tudi motivacija delavcev in delež tistih, ki se identificirajo s cilji svojih podjetij najnižja. Najbolj pa se delavci identificirajo s cilji podjetja, v katerem so zaposleni, v Avstriji, na Švedskem in v Luksemburgu (IMD 2001: 454).

Socialna listina v točki 15 neposredno govori o strokovnem usposabljanju. Ta določba je zanimiva, ker poudarja pravice posameznika, zapisane že leta 1963 z odločitvijo sveta:

"Vsak delavec v Evropski Skupnosti mora imeti dostop do strokovnega usposabljanja, do katerega ima pravico v času svojega delovnega življenja. V pogojevanju dostopa do tovrstnega usposabljanja ne sme prihajati do nikakršne diskriminacije na temelju nacionalnosti. Pristojne javne ustanove v industriji, vsaka znotraj svojih pristojnosti, naj poskrbijo za kontinuirane in stalne sisteme usposabljanj, ki bi vsakomur omogočale dostop do preusposabljanja, predvsem preko študijskega dopusta, s ciljem izboljšanja strokovnega znanja ali pridobitvi novega, še posebej v luči tehnološkega napredka" (Milner 1998: 162).

Pogodba o Evropski Uniji (TEU) je zagotovila nove pristojnosti EU na področju izobraževanja. Svet (126. člen) lahko, prek novega postopka soodločanja, s kvalificirano večino sprejema priporočila za spodbujanje ukrepov na področju izobraževanja. 127. člen določa jasnejše cilje na področju strokovnega usposabljanja in pooblašča svet, preko postopka soodločanja, za sprejemanje potrebnih ukrepov. Poudarek je na skupnih kulturnih vrednotah v izobraževanju in usposabljanju, ki ustvarjajo osnovo za nastajajočo evropsko identiteto in državljanstvo (Milner 1998: 163).

Nova določila zmanjšujejo pristojnosti EU na področju izobraževanja in strokovnega usposabljanja, saj izrecno izključujejo vsakršni pojem harmonizacije in zavezanosti spoštovanju nacionalnih zakonov in praks ter sledijo načelu subsidiarnosti. Novi 127. člen tako ne govori o skupni politiki na področju strokovnega usposabljanja, temveč o "politiki strokovnega usposabljanja, ki naj podpira in dopolnjuje akcije držav članic ter v celoti spoštuje odgovornost držav članic za vsebino in organizacijo strokovnega usposabljanja (prav tam)". Po drugi strani pa TEU širi cilje politike strokovnega usposabljanja. Pojasnjuje, da akcije s strani EU obsegajo tako začetno kot tudi stalno usposabljanje. Na usposabljanje gleda kot na orodje za pomoč podjetjem pri prilagajanju spremembam ter integraciji mlade delovne sile in brezposelnih na trg delovne sile (prav tam).

Boj proti brezposelnosti je eden izmed prioritarnih ciljev EU, zato ima tudi politika strokovnega usposabljanja centralno vlogo znotraj zakonodaje EU. Prvi dokument, ki je predlagal bolj proaktivni pristop k strokovnemu usposabljanju, je bila Delorsova bela knjiga leta 1993 o rasti, konkurenčnosti in zaposlenosti. Bela knjiga promovira predvsem stalno izobraževanje kot instrument ekonomske konkurenčnosti in prilagajanja tehnološkemu napredku ter spreminjajočim se potrebam trga. Vrh v Essnu decembra 1994 je postavil problem brezposelnosti v središče evropske politike ter identificiral pet prioritarnih področij delovanja, med njimi tudi strokovno usposabljanje. Države članice poziva, naj strokovnemu usposabljanju namenijo več pozornosti. Na ta način je essenski vrh ponovno legitimiziral akcije EU na področju strokovnega usposabljanja ter opozoril na načela, zastavljena že z odločitvijo iz leta 1963 (Milner 1998: 163- 164).

Sporočilo komisije junija 1995, ki je temeljilo na essenskih pogovorih, je definiralo vlogo EU. Le- ta ima vlogo usklajevanja in obveščanja, predvsem zbiranja informacij dejavnosti posameznih držav. To sporočilo je v skladu z določbo TEU, ki jasno imenuje nacionalne

vlade za glavne akterje politike usposabljanja in ščiti nacionalne sisteme usposabljanj pred intervencijo EU. Nenazadnje je potrebno poudariti tudi, da nova delitev dela, pod predpostavko načela subsidiarnosti, med institucijami EU in državami članicami, ustreza tudi sami EU, saj ji prihrani breme odločanja o ekonomski strategiji, katere uresničitev je izven njene moči. Na drugi strani države članice s tem ohranijo pravico do odločanja in finančno avtonomijo, poleg tega pa jim ostaja na razpolago tudi pomoč s strani programov s ciljem ekonomskega prestrukturiranja (Milner 1998: 164).

V vseh državah članic se situacija razvija dinamično. V zadnjih letih se je pristop k strokovnemu usposabljanju zelo spremenil. Proces ekonomske konvergence je pripomogel k večjemu pomenu strokovnega usposabljanja, prav tako pa je strokovno usposabljanje postalo središče razprav in kritik, predvsem v kontekstu masovne brezposelnosti, kar ne velja le za najbolj razvite ekonomije Severne Evrope, temveč tudi za revnejše države, ki bi bile z vključitvijo v EU prisiljene v hitro prilagajanje priložnostim in tveganjem večjega trga. Vpliv podobnih ekonomskih pritiskov na vse bolj globalne trge na nek način predlaga konvergenco sistemov usposabljanj. V vse bolj ostri debati o izboljšanju sistemov usposabljanj, se veliko pozornosti posveča primerjavi med državami, pri čemer se nekatere države zatekajo h kopiranju ukrepov drugih držav članic, ki so se izkazali za uspešne. Na splošnem nivoju je sicer možno identificirati neke splošne trende, vendar je potrebno ob tem poudariti, da so ti trendi značilni za vse industrializirane države, in tako tudi za novo industrializirane, kar pomeni, da konvergenca ni zasluga evropske politike koordinacije (Milner 1998: 165).

EU prepušča članicam popolno suverenost pri urejanju nacionalnih izobraževalnih sistemov, vendar pa vstop v EU, zagotavljanje večje konkurenčnosti in nezadovoljivo stanje, ki se je pokazalo pri ocenjevanju funkcionalne nepismenosti prebivalstva, izpostavlja potrebo po zagotavljanju kakovostnega izobraževanja na vseh ravneh. Vedno hitrejši tehnološki razvoj namreč povečuje problem usklajevanja tehnoloških zahtev z izobraževanjem, ki ga ni moč več dolgo obvladovati le z nadaljnim podaljševanjem vključenosti mladih v začetno izobraževanje. Veliko znanja namreč zastari, še preden je sploh uporabljeno. Zato niti hitrega tehnološkega razvoja niti zaostanka v stopnji izobraženosti prebivalstva ni mogoče znižati zgolj s podaljševanjem začetnega izobraževanja in višjo vključenostjo mlade generacije v srednje, dodiplomsko in podiplomsko izobraževanje, temveč ga lahko obvladamo z istočasno večjo vključenostjo odraslih v izobraževanje in uveljavitvijo koncepta stalnega učenja (ZMAR 2000: 47- 48).

Zaključimo lahko, da so nacionalni sistemi usposabljanj družbeno močno specifični. S strani globalnega ekonomske okolja, rastoče brezposelnosti in strukturnih sprememb znotraj trgov delovne sile prihaja do velikih pritiskov k spremembam. V tej klimi sprememb je EU, znotraj procesa oblikovanja politike, prevzela vlogo zbiranja in izmenjave informacij, pri tem pa se upira poglobljeni vlogi spodbujanja specifičnih politik. Delno lahko to razložimo z močno opozicijo s strani držav članic, ki se pojavi takoj, ko pride do omejevanja njihove avtonomije pri odločanju o politiki strokovnega usposabljanja, saj ima politika usposabljanja pomembne finančne posledice, hkrati pa predstavlja odsev osnovne ekonomske in družbene strategije ter tudi ideoloških izbir. Vendarle omejena vloga EU po načelu subsidiarnosti legitimizira njeno vlogo na prioritetnih področjih in jo rešuje pred ideološko dilemo, ki jo, po vsej verjetnosti, še ni sposobna razrešiti (Milner 1998: 175).

3.3.2. Strokovno usposabljanje v državah kandidatkah

Poglejmo si še položaj strokovnega usposabljanja v državah kandidatkah. Evropska komisija je v letih 2000/ 2001 na to temo podprla raziskavo³⁷, ki so jo izvedli v državah članicah³⁸, na Norveškem in v devetih državah kandidatkah. Prav tako jo je v dveh tretjinah tudi financirala (Internet 14).

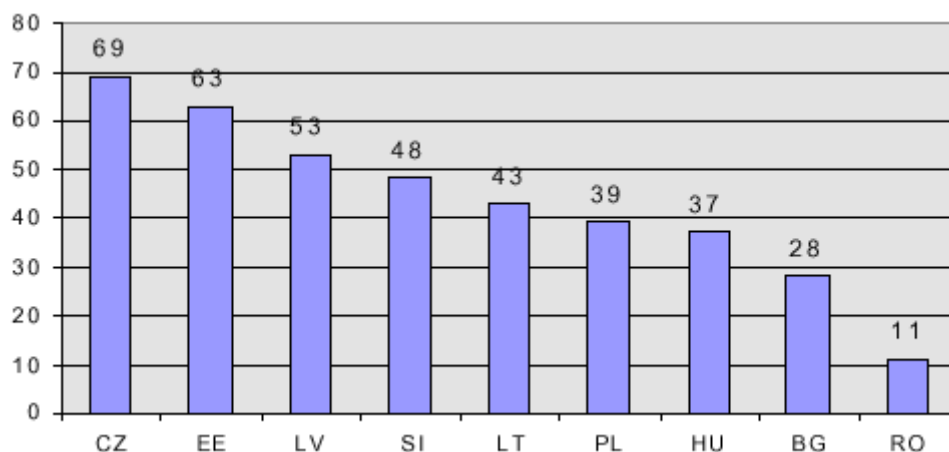
V devetih državah kandidatkah je leta 1999 približno 40% podjetij zagotovilo možnost strokovnega usposabljanja (v Romuniji 11% in na Češkem 69%). Za primerjavo, po podatkih prve raziskave leta 1993, je takrat povprečje 12ih držav članic znašalo 57%. Delež podjetij, ki nudijo strokovno usposabljanje se znatno zviša glede na velikost podjetja; najnižji je v podjetjih z 10 do 50 zaposlenih in najvišji v podjetjih, ki zaposlujejo 250 in več ljudi, neke v sredini pa so srednje velika podjetja, ki zaposlujejo med 50 in 249 ljudi. V štirih od devetih držav kandidatk je več kot 90% velikih podjetij zagotovilo svojim delavcem strokovno usposabljanje. Za manjša podjetja so deleži različni, od 8% v Romuniji do 62% na Češkem. Razlike med državami se zmanjšajo, če upoštevamo stopnjo udeležbe (sodelujoči kot delež

³⁷ Gre za prvo raziskavo strokovnega usposabljanja v evropskih državah kandidatkah, Bolgariji, na Češkem, v Estoniji, na Madžarskem, v Latviji, Litvi, na Poljskem, v Romuniji in Sloveniji, ki so v zadnjih desetih letih v svojih produktivnih in storitvenih strukturah stopile na pot radikalnih sprememb ter tehnološkega napredka različnih vej gospodarstva. V raziskavi je sodelovalo 26 000 podjetij v devetih državah kandidatkah, ki so nudila primerjalne statistične podatke o strokovnem usposabljanju na delovnem mestu, ponudbi in povpraševanju po strokovnem znanju in spretnostih, potrebi po strokovnem usposabljanju na eni strani in oblikah, vsebini in razsežnostih na drugi o lastnih sredstvih in o uporabi zunanjih, pa tudi o stroških strokovnega usposabljanja (Internet 14).

³⁸ Podatki še niso na voljo.

vseh zaposlenih). V ospredju sta Češka (49%) in Slovenija (46%), v najslabšem položaju pa je Romunija z 20%. Le na Češkem in v baltiških državah je bila stopnja udeležbe višja, kot je bil delež podjetij, ki zagotavljajo strokovno usposabljanje. Na Češkem stopnja udeležbe z velikostjo podjetja raste, od 42% v majhnih podjetjih na 53% v velikih. V treh državah kandidatkah je stopnja udeležbe v majhnih podjetjih nižja kot v velikih, vendar višja kot v srednje velikih podjetjih s 50 do 249 zaposlenih. V štirih državah kandidatkah (Litva 23%, Romunija 30%, Latvija 31% in Madžarska 32%) pa je bila stopnja udeležbe v majhnih podjetjih dejansko višja. Poudariti je potrebno, da ima Češka najvišji odstotek takih podjetij, ki zagotavljajo strokovno usposabljanje, kot tudi najvišjo stopnjo udeležbe, vendar pa je šele na osmem mestu, če upoštevamo, koliko ur je namenjeno posamezniku za strokovno usposabljanje. Manj ur posamezniku v tovrstne namene namenja le še Slovenija. V Romuniji, Litvi, Latviji, na Madžarskem in v Bolgariji, kjer je manj kot četrtnina podjetij v letu 1999 nudila strokovno usposabljanje, je povprečno število ur, ki se nameni posamezniku višje kot v vseh ostalih državah kandidatkah. Gre torej za vprašanje kvantitete in kvalitete. V državah, kjer je odstotek podjetij, ki svojim delavcem zagotavljajo strokovno usposabljanje, visok, je število ur, ki so namenjene posamezniku v ta namen relativno majhno. Nasprotno, v državah, kjer je ta delež podjetij nižji, je posamezniku za strokovno usposabljanje namenjeno več ur (prav tam).

Grafični prikaz 4: Delež podjetij s strokovnim usposabljanjem (%) v državah kandidatkah leta 1999

CZ: Češka; EE: Estonija; LV: Litva; SI: Slovenija; LT: Latvija; PL: Poljska; HU: Madžarska; BG: Bolgarija; RO: Romunija
 Vir: Nestler, Katja in Kailis, Emmanuel (2002): First Survey of continuing vocational training in enterprises in candidate countries. Statistics in Focus (Eurostat), European Communities. (Internet 14)

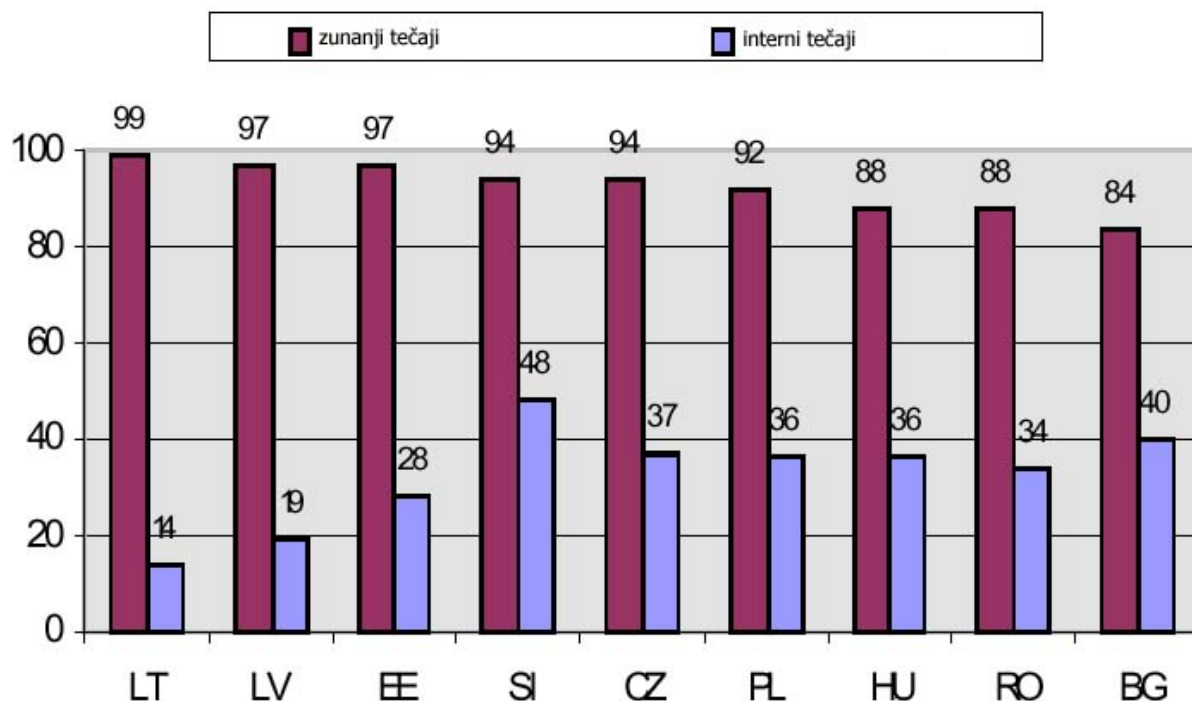
Tabela 9: Delež podjetij (%) glede na velikost, ki so v državah kandidatkah leta 1999 nudila strokovna usposabljanja

	RO	BG	PL	HU	LT	SI	LV	EE	CZ
10-49 zaposlenih	8	24	36	32	37	35	49	58	62
50-249 zaposlenih	13	34	52	51	60	72	70	85	84
250 zaposlenih in več	38	62	63	79	80	96	91	96	96

CZ: Češka; EE: Estonija; LV: Litva, SI: Slovenija; LT: Latvija; PL: Poljska; HU: Madžarska; BG: Bolgarija; RO: Romunija
Vir: Nestler, Katja in Kailis, Emmanuel (2002): First Survey of continuing vocational training in enterprises in candidate countries. Statistics in Focus (Eurostat), European Communities. (Internet 14)

V vseh državah kandidatkah se podjetja rajši poslužujejo zunanjih tečajev in manj tečajev znotraj samih podjetij (leto 1999), kar prikazuje tudi naslednji grafični prikaz (prav tam).

Grafični prikaz 5: Delež podjetij (%), ki so leta 1999 v državah kandidatkah zagotovila zunanje ali notranje tečaje strokovnega usposabljanja

CZ: Češka; EE: Estonija; LV: Litva, SI: Slovenija; LT: Latvija; PL: Poljska; HU: Madžarska; BG: Bolgarija; RO: Romunija
Vir: Nestler, Katja in Kailis, Emmanuel (2002): First Survey of continuing vocational training in enterprises in candidate countries. Statistics in Focus (Eurostat), European Communities. (Internet 14)

V Litvi so tako podjetja zagotovila le 14% notranjih tečajev strokovnega usposabljanja. Slovenija ima najvišji delež podjetij, ki so leta 1999 v svojem okviru nudila tečaje strokovnega usposabljanja (48%), vendar znaša delež zunanjih tečajev strokovnega usposabljanja 94%, torej skoraj dvakrat več. Delež podjetij, ki nudijo notranje tečaje, je v vseh devetih državah kandidatkah v sorazmernem odnosu z velikostjo podjetij, kar pa ne velja za zunanje tečaje strokovnih usposabljanj. V vseh državah kandidatkah je bil namreč delež podjetij, ki zagotavljajo tečaje strokovnih usposabljanj zunaj podjetij, 90% ali več v skoraj vseh velikostnih razredih (prav tam).

Prva evropska raziskava iz leta 1994 o strokovnem usposabljanju je pokazala, da se podjetja o tem ne odločajo načelno. Na splošno je eno od štirih podjetij v Evropi, ki leta 1993, ni nudilo nikakršnega strokovnega usposabljanja, le- to storilo v prejšnjih dveh letih. Odstotek podjetij v državah kandidatkah, ki niso zagotovile strokovnega usposabljanja ne leta 1999 in ne v prejšnjih dveh letih, je znatno višji; le 3% podjetij v Romuniji in 23% na Madžarskem je zagotovilo strokovno usposabljanje leta 1997 in 1998. Po drugi strani pa je 48% podjetij v Sloveniji in 18% na Češkem prepričanih, da bodo tovrstno usposabljanje lahko zagotovila leta 2000 in 2001 (prav tam).

V Evropi, kjer vsakodnevno prihaja do novega tehnološkega napredka, je potrebno držati korak z novimi odkritji in znanji, pri čemer je stalno izobraževanje ključnega pomena. Države kandidatke imajo tako na področju kvalitativnega kot tudi na področju kvantitativnega strokovnega usposabljanja še veliko dela.

3.3.3. Izobraževanje

V izobraževalnem sistemu EU (glej prilogo 10) v povprečju sodeluje 43% mladih ljudi, starih od 18 do 24 let. Pri tem so najbolj uspešne Belgija, Finska in Švedska, kjer se izobražuje več kot polovica ljudi. Manj uspešne so Avstrija, Italija in Irska, kjer se v tej starosti izobražuje ena od treh oseb. Na področju visokošolskega izobraževanja je povprečna stopnja udeležbe 24%, z najvišjimi stopnjami v Grčiji (34%) in Belgiji (33%) ter najnižjimi v Nemčiji (15%), na Danskem (17%) in v Avstriji (18%). Kar se tiče splošne stopnje udeležbe v izobraževalnem sistemu, so vse države kandidatke pod EU povprečjem. Stopnja udeležbe je najvišja na Poljskem (39%) in v Sloveniji (36%) ter najnižja v Turčiji (13%) in na Cipru

(17%). V visokošolskem izobraževanju le Slovenija in baltiške države dosegajo EU povprečje (Internet 15).

Tabela 10: Delež udeležbe v izobraževanju* mladih ljudi od 18 do 24 let v šolskem letu 1998-1999 ter delež te populacije, ki se visokošolsko izobražuje, v državah članicah EU in državah kandidatkah

	Vse stopnje izobraževanja	Visokošolsko izobraževanje		Vse stopnje izobraževanja	Visokošolsko izobraževanje
EU-15	43	24	Islandija	48	14
Belgija	52	33	Norveška	49	24
Danska	45	17	Države kandidatke		
Nemčija	48	15	Bolgarija	25	20
Grčija	43	34	Ciper	17	15
Španija	45	29	Češka	24	13
Francija	46	30	Estonija	33	23
Irski	35	24	Madžarska	30	16
Italija	34	22	Latvija	31	22
Luksemburg	22	:	Litva	31	21
Nizozemska	47	25	Malta	19	10
Avstrija	33	18	Poljska	39	19
Portugalska	37	22	Romunija	20	11
Finska	53	29	Slovaška	:	:
Švedska	51	20	Slovenija	36	25
Velika Britanija	38	22	Turčija	13	11

Podatke so zbrali Unesco/OECD/Eurostat

(*) Stopnja udeležbe v izobraževanju je definirana kot delež učencev ali študentov, starih od 18 do 24 let, glede na celotno populacijo te starosti.

: Podatkov ni na voljo. Luksemburg nima popolnega univerzitetnega sistema, zato se mladi Luksemburčani delno ali v celoti izobražujejo (visoka izobrazba) v tujini.

Vir: News Release No 62/2002 (Eurostat). Europe from every angle... A Compendium of European Statistics. Eurostat Yearbook 2002. (Internet 15)

V EU ima čez 60% ljudi, starih od 25 do 64 let, vsaj višjo sekundarno izobrazbo (podatki za leto 2000). Stopnja udeležbe pri strokovnem izobraževanju ostaja nizka. Stopnja udeležbe (25 do 64 let) se je povečala z 7.8% leta 1999 na 8% leta 2000. Leta 1997 je ta stopnja znašala 6.7%. Stopnja udeležbe je večja med ženskami in mladimi ljudmi. Pomemben delež predstavljajo tudi ljudje, ki so predčasno pustili izobraževanje. Leta 2000 je delež mladih ljudi, starih od 18 do 24 let, ki so se nehali izobraževati, z nižjo sekundarno izobrazbo v EU znašal 18.5%. Ta delež je v velikih državah članicah 30% ali celo več. Delež tistih, ki se hitro nehajo izobraževati, je znatno višji med moškimi. Leti imajo tudi večje tveganje, da postanejo brezposelni (Internet 11).

Izobrazba je ključnega pomena v delovnem življenju posameznika. Raven izobrazbe postaja vse višja in vse bolj drži, da so posamezniki, ki so opravili le osnovno šolo, obsojeni na trdo brezposelnost in revščino. Dokončana srednja šola postaja standard tudi v praksi.

3.4. EVROPSKA SOCIALNA STRATEGIJA

Evropski socialni model je posledica trdnega prepričanja EU, da je ob zdravi konkurenci med podjetji, ki spodbuja produktivnost in ekonomsko rast, potrebno krepiti solidarnost, ki je za stabilno in cvetočo družbo nujna. Socialna politika EU pokriva široko področje, vključuje prosti pretok delovne sile, socialno varstvo za migrante, enakopravno obravnavanje moških in žensk, delovno pravo, delovne pogoje, zdravje in varstvo pri delu, javno- varstvene programe, problematiko starejših ljudi, revščine, socialne izključitve in deprivilegiranosti določenih skupin, zaposlovanje invalidnih ljudi in strokovno usposabljanje, zlasti v primeru dolgoročno brezposelnih ter mladih iskalcev zaposlitve in socialne zaščite. V skladu z načelom subsidiarnosti, ki pravi, da naj se odločitve ne sprejemajo in izvajajo na ravni EU, če je izvajanje učinkovitejše na lokalni, regionalni ali nacionalni ravni, EU določa zgolj najnižje standarde in pravice, preostali del socialne politike pa je v pristojnosti držav članic (Internet 16).

Prvotno se je socialna politika obravnavala bolj kot privesek ekonomske politike. Še danes je široko gledano njena spremljevalna politika. Sprva je evropski svet osredotočil svoje zanimanje na ekonomska vprašanja in pravice mobilne delovne sile, šele kasneje se je pojavila osveščenost glede socialnih vprašanj. EU je postavila minimalne standarde za zdravje in varstvo pri delu ter zahteve po enakopravnosti moške in ženske delovne sile. Leta 1995 je ESF porabil več kot 5.6 milijard evrov za pomoč nezaposlenim, za strokovno usposabljanje, svetovanje in druge ukrepe za dvig zaposlenosti. Napredek je bil dosežen, vendar pa socialno politiko še vedno omejujejo različni nacionalni interesi in vrednostni sistemi držav članic (prav tam).

Leta 2000 je javni proračun držav članic znašal v povprečju 46.2% evropskega BDP, od 36.5% na Irskem do 62.5% na Švedskem. Tekoči davki na dohodek in bogastvo, skupaj s socialnimi prispevki so pokrivali več kot 60% celotnega proračuna. Tekoči davki na dohodek in bogastvo (v odstotkih BDP) so bili med 10% v državah Južne Evrope (Grčija 10.4%, Španija 10.5% in Portugalska 10.8%) in več kot 20% v nordijskih državah (Finska 21.1%,

Švedska 22.5% in Danska 28.9%). Socialni prispevki so bili najnižji na Danskem (3.3% BDP) in najvišji v Nemčiji (18.7% BDP), EU povprečje se je ustalilo na 14.4% BDP (Internet 15). Nedvomno se za socialno varnost v Evropi odvajata dosti večji del dohodkov kot v ZDA (9% BDP) (Modigliani, Fitoussi in drugi 1999: 11). Države, ki imajo omejena denarna nadomestila za brezposelnost, se v povprečju soočajo z manjšimi problemi brezposelnosti. Tako ZDA kot tudi Švedska imata relativno nizko stopnjo brezposelnosti. V ZDA se pomoč posameznikom dodeljuje 26 tednov, na Švedskem pa eno leto (Balls 1994: 119).

Ker je delo glavni način in pot, po kateri se ljudje lahko izkopljejo iz revščine in izboljšajo svoje slabše gospodarske pogoje, visoka raven brezposelnosti (zlasti dolgotrajna) ogroža socialni mir in zavira gospodarsko združevanje (Modigliani, Fitoussi in drugi 1999: 13). Interne listine OECD opisujejo naraščajočo povezavo med brezposelnostjo in ekonomskim prikrajšanjem ter njenimi posledicami: uživanje in zlorabljanje drog, rasne napetosti, zločinsko vedenje in nasilnost (Balls 1998: 116).

Tabela 11: Javni proračun kot delež BDP leta 2000, od tega davki na dohodek in bogastvo (vir) in socialni prispevki (poraba) kot delež BDP ter delež celotnega prihodka v državah članicah EU

	Javni proračun kot % BDP	VIR: davki na dohodek in bogastvo		PORABA: socialni prispevki	
		kot % BDP	kot % celotnega prihodka	kot % BDP	kot % celotnega prihodka
EU-15	46.2	14.3	31.0	14.4	31.2
Belgija	50.0	17.5	35.0	16.2	32.4
Danska	56.3	28.9	51.3	3.3	5.9
Nemčija	47.1	12.5	26.5	18.7	39.7
Grčija	46.5*	10.4	22.6*	13.5	29.5*
Španija	39.7	10.5	26.4	13.4	33.8
Francija	51.4	12.3	23.9	18.3	35.6
Irska	36.5	13.4	36.7	5.7	15.6
Italija	46.1	14.6	31.7	12.7	27.5
Luksemburg	46.2	16.1	34.8	11.5	24.9
Nizozemska	47.6	12.1	25.4	17.2	36.1
Avstrija	50.8	13.3	26.2	17.1	33.7
Portugalska	43.2	10.8	25.0	11.8	27.3
Finska	55.6	21.1	37.9	12.2	21.9
Švedska	62.5	22.5	36.0	16.4	26.2
Velika Britanija	42.1	16.9	40.1	7.7	18.3

*Podatki za leto 1999.

Vir: News Release No 62/2002 (Eurostat). Europe from every angle... A Compendium of European Statistics. Eurostat Yearbook 2002. (Internet 15)

Rimska pogodba vsebuje le nekaj kratkih določil o socialni in delovni tržni politiki. 48., 49., in 51. člen pokrivajo prosti pretok delovne sile in pravila socialnega varstva za migrantske delavce, medtem ko členi od 123. do 127. obravnavajo ESF. Ti členi so namenjeni predvsem politično- pogojenemu javnemu kazanju misli in volje. Izjema je le 119. člen, ki določa enake plače za enako opravljeno delo ne glede na spol. Ta člen je posledica francoskih bojzani zaradi relativno visokih plač francoskih žensk glede na moško populacijo in strahov pred nekompetitivnostjo njihovega gospodarstva. Kljub vsemu pa je evropska komisija do leta 1996 usmerila svoje napore predvsem v zagotavljanje boljših življenjskih pogojev in ni naredila veliko za zagotovitev skupnih standardov za moške in ženske znotraj vsake države. Za političnim luksemburškim kompromisom je bil januarja 1996 sklenjen tudi socialni kompromis. Njegova glavna značilnost je bila, da naj bi se iniciativa za socialno politiko prenesla s komisije na svet. Tako lahko v obdobju med 1958 in 1974 med praktične dosežke štejemo zgolj implementacijo prostega pretoka migrantske delovne sile in spremljajoča socialno varstvena pravila ter ustanovitev ESF (Internet 16). Medtem ko je bil namen rimske pogodbe v prvi vrsti doseči prosto gibanje delovne sile in se je zanašala predvsem na delovanje skupnega trga kot načina za izboljšanje življenjskih in delovnih pogojev v vseh državah članicah, pa TEU nalaga EU nalogo aktivnega spodbujevanja gospodarske in socialne kohezije znotraj EU.

V zgodnjih 70ih letih je prišlo do prvih sprememb in večje osveščenosti glede socialnih vprašanj. Decembra 1972 je svet ministrov ponovno poudaril, da morajo biti cilji socialne politike omejeni na tiste, ki so v neposredni povezavi z ekonomsko konkurenčnostjo. Navkljub vsemu pa je sestanek razrešil vprašanje iz leta 1966: skupni trg torej pomeni določeno izgubo suverenosti na socialnem področju. V 70ih in 80ih letih se je tako zvrstila vrsta akcijskih programov s podporo predsednika komisije, Jacques Delorsa, ki je zagovarjal socialni prostor, do katerega bi se prišlo preko socialnega dialoga³⁹, kjer bi sindikati in delodajalci delovali kot iniciatorji socialne politike (prav tam). Ena resnejših ovir razvoju socialnega dialoga na ravni EU je stopnja zastopanosti, ki jo v očeh svojih članov in ostalih socialnih agencij uživajo socialni partnerji, preko česar se ocenjuje njihova legitimnost. Pravica do predstavljanja delavcev se kaže preko pravice do informacij ali, povedano drugače,

³⁹ 4. člen sporazuma o socialni politiki (znotraj socialnega protokola) omogoča delodajalcem in sindikatom sklepanje sporazumov preko socialnega dialoga na ravni Unije, ki jih nato lahko uresničujejo same države članice ali pa se izvršitev izvede preko odločitve sveta na prošnjo podpisnic in komisije. Na ta način lahko komisija prenese odgovornost za nekatere regulative trga delovne sile EU na socialne partnerje, delodajalce in

s pravico sindikatov, da dobijo relevantne informacije o dogodkih, ki lahko vplivajo na njihove člane v državah članicah ter z njihovo pravico, da izrazijo svoje mnenje o njih (Gold 1998:120).

Družbene in kulturne tradicije držav članic omogočajo oblikovanje evropskega modela konsenza, ki združuje gospodarsko učinkovitost in socialno solidarnost. V tem procesu imajo socialni partnerji ključno vlogo, tako skozi sodelovanje med državo, delodajalci in sindikati pri gospodarskih in socialnih politikah kot tudi skozi vzpostavitev odnosov na osnovi dogovora med delodajalci in sindikati.

Enotni evropski akt je bil sprejet predvsem zato, da bi se olajšala vzpostavitev notranjega trga. Prelomen je v tem, da je v 118a. členu razširil uporabo kvalificirane večine na vprašanja o zdravju in varnosti pri delu ter uvedel nov postopek sodelovanja, ki je parlamentu podelil večje pristojnosti. Odslej je bilo na področju, ki se tiče zdravja in varnosti pri delu, sprejetih več kot trideset direktiv. Decembra 1989 so šefi držav članic, razen Velike Britanije⁴⁰, sprejeli Listino osnovnih socialnih pravic delavcev, na kratko Socialno listino. Le- ta temelji na Socialni listini Sveta Evrope in na konvencijah Mednarodne organizacije za delo (ILO) ter zagotavlja vrsto socialnih pravic na evropskem trgu delovne sile. Zaradi dejstva, da je ta listina le moralno obvezujoč dokument, brez sredstev prisile, je komisija osnovala akcijski program, ki bi mu sledila implementacija različnih direktiv, pri čemer bi pomembno vlogo igral proces konsultacij, ki bi potekal preko svetovalnih odborov in socialnega dialoga (Gold 1998:120).

Amsterdamska pogodba⁴¹ je še okrepila določila o socialni politiki EU. To je bila prelomna točka v zgodovini razvoja socialne politike in politike zaposlovanja, s katero je socialna

sindikate (Gold 1998: 106). Po drugi proceduri so sprejeli odločitev glede porodniškega dopusta in honorarnega dela (Kassimin in Hine 1998: 211).

⁴⁰ Velika Britanija je močno nasprotovala povečanju moči EU na področju sociale. Zaradi tega je le 11 članic sodelovalo pri sporazumu o socialni politiki, ki so ga priložile kot aneks k TEU. Sporazum navaja cilje na področju sociale in trga delovne sile v skladu s Socialno listino iz leta 1989. Največji dosežek je bil sporazum o tem, da se odločitve na področju izboljšanja delovnih pogojev za zaščito delavcev, informiranje in konsultacije delavcev, enake možnosti za vse na trgu delovne sile in enakopravno obravnavanje ter integracija izobčenih skupin v trg delovne sile, lahko sprejemajo s kvalificirano večino. Do preobrata v britanski socialni politiki je prišlo z zmago Delavske stranke na volitvah leta 1997, ko je nova vlada izrazila strinjanje s sporazumom o socialni politiki. Posledice so sledile. Cilji, zapisani v tem sporazumu, so bili vključeni v amsterdamsko pogodbo, ki so jo ratificirale vse članice in zato se vsa prihodnja zakonodaja s področja sociale nanaša na vse države članice (Internet 16).

⁴¹ Pred majem 1999 je socialna politika temeljila zgolj na sporazumu o socialni politiki, ki je bil v obliki protokola del TEU iz leta 1992, ter na listini temeljnih socialnih pravic delavcev EU, ki so jo šefi držav oziroma

politika prvič v zgodovini postala skupna naloga EU. Uvedla je nekaj novih nalog in pristojnosti EU na tem področju. Ustvarila je novo zakonsko osnovo za enakopravne priložnosti in enakopraven odnos do moških in žensk ter poudarila boj proti socialni izključitvi. Tako lahko EU sedaj neposredno pomaga segmentom na robu družbe ter se bojuje proti diskriminaciji. Socialna politika je tako postala resnično vseevropska. V novo pogodbo je bilo vključeno tudi poglavje o zaposlovanju. Vsaka država članica obdrži nadzor nad svojo zaposlovalno politiko, ki naj se sklada z koordinirano evropsko strategijo. Zahteva skupno letno poročilo o zaposlovanju v EU, za oblikovanje smernic na področju zaposlovanja se v svetu uporablja kvalificirano večinsko glasovanje. Določila amsterdamske pogodbe poudarjajo, da mora biti zakonodaja EU na področjih socialne varnosti, pravic delavcev v primerih odpuščanja in vprašanj soodločanja v svetu sprejeta soglasno. Zahteva po soglasju o teh vprašanjih ne preprečuje skupne evropske zakonodaje, a njen razvoj je upočasnen. Nenazadnje je pri tem pomembno poudariti, da vprašanje minimalne plače še vedno ostaja izključno v pristojnosti vsake posamezne članice (prav tam).

Na tradicionalnih področjih socialne politike, socialne varnosti, zdravstvenih storitev, blaginje in nadomestil za brezposelnost se je izkazalo, da države članice niso pripravljene predati kontrole nad temi področji v roke Bruslju. EU iniciative so imele različne učinke na države, kar je v precejšnji meri odvisno od politik, ki so jih le-te prakticirale v preteklosti kot rezultat različnih socialnih koalicij, konfliktov političnih kultur, državnih tradicij in ravnotežja političnih moči (Kassim in Hine 1998: 216- 217).

3.4.1. Povezanost med socialnimi prispevki in brezposelnostjo

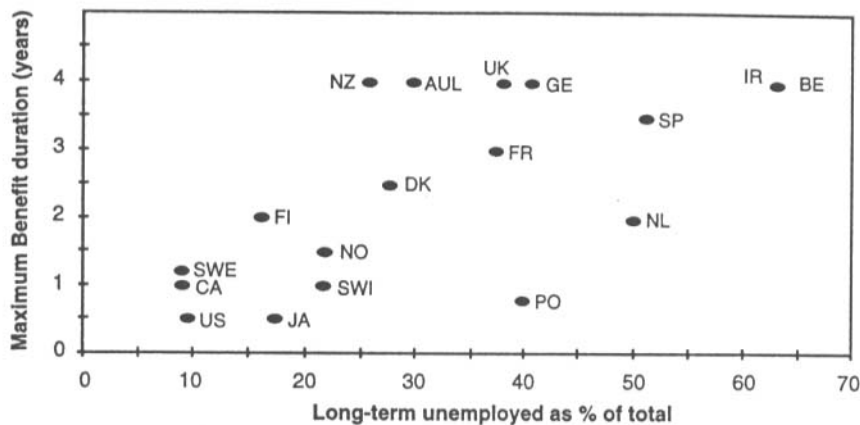
Med podatki o obsegu dolgoročne brezposelnosti in trajanjem socialnih nadomestil obstaja jasna povezava (grafični prikaz 6). Upravičenost do nadomestil spodbuja ljudi, da se registrirajo kot brezposelni. Glavni vzrok povezanosti je, da se ljudje privadijo na brezposelnost in se ji prilagodijo (Jackman 1998: 75).

V večini držav EU je višina nadomestil za brezposelnost višja kot v ZDA ali na Japonskem (a še vedno nižja kot na Švedskem ali v drugih nordijskih deželah), vendarle se države EU ne

vlad sprejeli leta 1989. Vendar Velika Britanija ni bila podpisnica teh dveh dokumentov in šele z vključitvijo spazuma v amsterdamsko pogodbo so v njem zapisana načela postala obvezujoča za vse države članice (Internet 16).

razlikujejo toliko po višini nadomestil kot po trajanju pomoči. V evropskih državah, kjer je stopnja brezposelnosti nizka, kot sta Švica in Švedska, brezposelni dobivajo pomoč leto dni (v ZDA in na Japonskem pol leta), hkrati pa ta sistem označuje tudi intenzivno iskanje dela in testi delovnih sposobnosti. Pravila in regulacija pomoči brezposelnim ostajata v celoti v pristojnosti držav članic. Ni jasno, če je nacionalna avtonomnost na tem področju v kontekstu prostega pretoka delovne sile med državami članicami, logična. Mogoče je napočil čas za novo pot harmonizacije različnih dimenzij sistema pomoči za brezposelne. Poraja se namreč vprašanje, kaj se bo zgodilo, ko bo državljani ene države postal brezposeln v drugi (Jackman 1998: 75).

Grafični prikaz 6: Povezava med trajanjem pomoči (v letih) in brezposelnostjo v EU15, na Japonskem, Norveškem, v Švici, ZDA, Kanadi, Avstraliji, Novi Zelandiji in na Poljskem

AUL- Avstralija; BE- Belgija; CA- Kanada; DK- Danska; FI- Finska; FR- Francija; GE- Nemčija; IR- Irska; JA- Japonska; NL- Nizozemska; NO- Norveška; NZ- Nova Zelandija; PO- Poljska; SP- Španija; SWE- Švedska; SWI- Švica; UK- Velika Britanija; US- Združene države Amerike.

Vir: Jackman, Richard (1998) "The Impact of the European Union on Unemployment and Unemployment Policy". V: Kassim, Hussein in Hine, David (ur.). *Beyond the market: the EU and national social policy*. London, New York: Routledge. (str.77)

Tehnološki napredek in izboljšano usposabljanje sta vodila v krepitvi zahtev po socialni pravičnosti, sodelovanju delavcev ter izboljšanju kakovosti življenja in dela. Tehnološki napredek pa istočasno sproža številne strukturne spremembe, ki jih spremljajo napetosti na trgu dela. Zato je bistveno, da gre socialni napredek v korak s tehnološkim napredkom. Poleg tega je potrebno zavzeti skupen pristop, da ne bi prišlo do izkrivljanja konkurence na skupnem trgu. Glede na vse večjo medsebojno gospodarsko odvisnost držav članic EU bi katera koli izmed njih, ki bi se odločila, da sama izpelje socialno reformo, lahko povsem

onesposobila nekatere izmed svojih industrijskih sektorjev ali celo gospodarstvo v celoti. Evolucija politik kaže, da se praviloma vse več odločitev, posebno strateških, prenaša na EU.

4. RAZISKAVE IN RAZVOJ V EVROPSKI UNIJI

4.1. "KRALJESTVO RDEČE KRALJICE"

Leta 1973 je Dr. Leigh Van Valen postavil hipotezo, imenovano "hipoteza rdeče kraljice", ki pravi, da so v visoko ogroženem okolju organizmi prisiljeni k čim hitrejšemu prilagajanju, če želijo preživeti. Teorija je dobila ime po knjigi Lewisa Carrolla "Alica v čudežni deželi" ("Through the Looking Glass" v izvirniku). Carrollova izmišljena oseba- Alica- je namreč v knjigi postavljena pred dejstvo, da kakor koli hitro teče, le malo napreduje. Dr. Van Valen je postavil analogijo med knjigo in moderno korporacijo. Govori o "knowledge organisations", torej o organizacijah znanja, kjer najpomembnejši "input" prinašajo delavci, ki vsakodnevno prihajajo in odhajajo s svojega delovnega mesta (Huseman in Goodman 1999: xiv- xv).

Delček zgodbe iz Carrollove knjige se glasi takole:

"V naši deželi," pravi Alica in ob tem nadaljuje s slikanjem, "se načeloma pride kam drugam, če se dolgo časa teče, kot počnem tukaj."

"Počasna vrsta dežele!" odgovori kraljica. "Tukaj, kot vidiš, je potrebno toliko teka, kolikor ga zmoreš, da ostaneš na istem mestu. Če bi rada prišla kam drugam, moraš teči vsaj dvakrat hitreje!" (Huseman in Goodman 1999: xv)

Danes in v bližnji prihodnosti moderne korporacije tekmujejo v kraljestvu rdeče kraljice. Zdi se, da nekaterim podjetjem uspeva obvladovati spremembe, vendar stalne tehnološke inovacije in naraščajoča globalna konkurenca zanikajo vse prednosti, ki so prej nudile varnost. Vse bolj postaja jasno, da bo podjetje s tem, ko bo postalo središče znanja, močno povečalo svoje možnosti preživetja v kraljestvu rdeče kraljice (prav tam).

Nastanek organizacije znanja zahteva dolgoročne napore. Nekatere organizacije teh naporov še niso začele niti razvijati, nekatere jih šele začenjajo, a druge so že na poti uspeha. Ena najpomembnejših predpostavk Van Valenove teorije pravi, da se podjetja na tej poti obnašajo drugače od bolj tradicionalnih podjetij iz 20. stoletja. Tista z orientacijo k znanju so bolj

osredotočena k idejam, kreativnosti in znanju. Predvsem je pomembno, da se vodje teh organizacij zavedajo veljave svojih delavcev in njihovega najpomembnejšega atributa, namreč znanja. Brez njih ni prihodnosti (prav tam).

4.2. POVEČANJE VLAGANJ V RAZISKAVE IN RAZVOJ V EVROPSKI UNIJI

V EU so se vlaganja v raziskave in razvoj (R&D) v letu 1999 močno povečala, namreč za 5.6% pri konstantnih cenah. Tudi v letu 2000 se je rast nadaljevala, vendar ne več tako intenzivno (+2.3%). Medtem ko se je delež vlaganj v R&D kot delež BDP⁴² v EU v letih 1995 (1.90%) in 1997 (1.86%) znižal, se je konec devetdesetih razmerje ponovno ustalilo na ravni leta 1995, torej 1.90%. Zaostanek EU za ZDA in Japonsko ostaja še vedno velik. Prva je leta 1999 vložila v R&D 2.64% celotnega BDP, druga pa 3.04% BDP (Internet 17).

Tabela 12: R&D poraba kot delež (%) BDP v obdobju 1998- 2000 in porazdelitev po institucionalnih sektorjih leta 2000 v državah članicah EU, na Japonskem in v ZDA

	R&D poraba kot % BDP			Glavni institucionalni sektorji leta 2000		
	2000	1999	1998*	Poslovno podjetniški sektor	Vlada	Visokošolsko izobraževanje
EU-15	1.90	1.92	1.87	66%	14%	20%
Belgija	:	1.98	1.90	72%	3%	24%
Danska	:	2.00	2.02	63%	16%	21%
Nemčija	2.46	2.44	2.31	70%	14%	16%
Grčija	:	:	0.51	26%	24%	51%
Španija	0.90	0.89	0.90	54%	17%	30%
Francija	2.15	2.19	2.17	65%	18%	17%
Irska	:	:	1.39	74%	7%	19%
Italija	:	1.04	0.98	54%	21%	25%
Nizozemska	:	:	1.94	54%	19%	27%
Avstrija	1.79	1.83	1.81	:	:	:
Portugalska	:	0.76	:	25%	31%	43%
Finska	:	3.19	2.89	68%	12%	20%
Švedska	:	3.80	3.75	75%	3%	21%
Velika Britanija	1.84	1.87	1.83	69%	11%	20%
Japonska	:	3.04	3.04	74%	10%	16%
ZDA	:	2.64	2.60	78%	7%	15%

: podatkov ni na razpolago

*1997 za Grčijo in Irsko

** Četrti sektor (privatni neprofitni sektor) na splošno lahko zanemarimo, z izjemo Portugalske, kjer R&D aktivnosti tega sektorja leta 1999 znašajo več kot 10%. V tej tabeli ta sektor ni bil upoštevan.

*** 1999 za Belgijo, Dansko, Italijo, Portugalsko, Finsko in Švedsko; 1998 za Nizozemsko; 1997 za Grčijo in Irsko.

⁴² Če merimo R&D v povezavi z BDP, dobimo boljši prikaz intenzitete R&D dejavnosti na nacionalni ravni (Internet 17).

1. Definicija R&D vlaganj je povzeta po *Frascati priročniku*, OECD, 1993.
2. Eurostat, *Statistics in focus, Science and Technology*, No 6/2001, "R&D expenditure and personnel in Europe in 1999 and 2000".
3. R&D vlaganja so ločena glede na sektor, ki jih izvaja. Glavni sektorji, ki smo jih upoštevali, so:
 - podjetja (podjetja, organizacije in institucije, katerih primarna aktivnost je proizvodnja dobrin ali storitev, razen visošolskega izobraževanja, za trg);
 - vlada (oddelki, pisarne in druga telesa, ki zagotavljajo storitve, razen storitev visokega izobraževanja);
 - visokošolsko izobraževanje (univerze, tehnične fakultete ter različni inštituti postsekundarnega izobraževanja, raziskovalni inštituti, eksperimentalne postaje in klinike, ki jih nadzorujejo ali sodelujejo z visokoškolskimi ustanovami).

Vir: News Release No 119/2001 (Eurostat) *Research and Development in the EU, Increased effort in R&D in 1999 and 2000, Large Differences between Southern and Nordic Countries*. (Internet 17)

Če pogledamo, kolikšna so R&D vlaganja pri samih državah članicah, ugotovimo, da so raziskovalni naporji največji na Švedskem in na Finskem. Pri prvi predstavljajo R&D vlaganja 3.80% BDP in pri drugi 3.19%, kar je več kot v R&D vlagajo ZDA in Japonska (leta 1999). Švedski in Finski sledita Nemčija (2.44%) in Francija (2.19%), ki sta vodilni v smislu celotnega volumna porabe, ki znaša pri prvi 35% in pri drugi 20% celotnih EU vlaganj. Najnižje deleže vlaganj v R&D so zabeležili v Grčiji (0.51% leta 1997), na Portugalskem (0.76%), v Španiji (0.89%) in Italiji (1.04%). V obdobju 1995 in 1999 je bila povprečna letna rast R&D vlaganj še posebno visoka na Finskem (+14% pri konstantnih cenah) in na Portugalskem (+12%), medtem ko beležita Francija in Velika Britanija- s povprečno letno rastjo R&D vlaganj okrog 1%- najnižjo letno rast R&D vlaganj (prav tam).

Z vidika implementacije, največ R&D dejavnosti, kar 66% leta 2000 (leta 1995 63%), izvajajo podjetja. V istem obdobju (1995- 2000) je delež visokega izobraževanja ostal na relativno isti ravni, okrog 20%, medtem ko je delež vladne aktivnosti padel s 15% leta 1995 na 14% leta 2000. Med državami članicami se pojavljajo pomembne razlike. Delež podjetij pri izvajanju R&D dejavnosti se giblje od 25% na Portugalskem in 26% v Grčiji (leta 1997) do 72% v Belgiji, 74% na Irskem (leta 1997) ter 75% na Švedskem. V ZDA je delež podjetij pri izvajanju R&D dejavnosti leta 1999 znašal 78% in na Japonskem 74% (prav tam). Najbolj uspešne članice EU torej dosegajo standarde dveh glavnih trgovinskih partneric, ZDA in Japonske, vendar je izrednega pomena ob prihajajoči širitvi, da se tudi države kandidatke pripravijo na vse večjo konkurenco na tem področju ter se čim hitreje prilagodijo novim zahtevam ter potrebam trga. Na kratko, le tako lahko povečajo svoje možnosti preživetja v "kraljestvu rdeče kraljice", če ponovimo analogijo s Carrollovo zgodbo o Alici (prav tam).

V obdobju 1990- 1998 je v večini zahodnih držav opazno povečanje visoko- tehnoloških industrij⁴³. Naslednja tabela prikazuje rast teh industrij, ki je bila največja na Irskem in v skandinavskih deželah. Povprečna letna rast dodane vrednosti v EU v visoko- tehnoloških industrijah je bila 3.8%, v nizko- tehnoloških⁴⁴ pa 2.4%. Z vidika zaposlovanja je bila situacija tako v visoko- kot v nizko- tehnoloških industrijah podobna (prva -1.2% in druga 1.3%). Na Irskem je bila letna rast zaposlenosti v obdobju 1990- 1998 v visoko- tehnoloških industrijah znatna (10.6%), prav tako tudi na Finskem (6.6%) in na Danskem (3.0%) (Internet 15).

Tabela 13: Letna stopnja rasti dodane vrednosti in zaposlenosti v visoko in nizko- tehnoloških industrijah (v %) v državah članicah EU in na Japonskem v obdobju 1990- 1998

	Letna rast dodane vrednosti		Letna rast zaposlenosti	
	visoko- tehn.	nizko-tehn.	visoko-tehn.	nizko-tehn.
EU-15	3.8	2.4	-1.2	-1.3
Belgija	:	:	0.3	1.8
Danska	6.7	4.3	3.0	3.8
Nemčija	1.3	1.9	-3.9	-2.4
Grčija	9.2	8.4	-2.0	-2.3
Španija	-1.9	1.7	-3.3	-0.8
Francija	3.7	1.7	0.0	0.6
Irska	15.0	4.3	10.6	0.7
Italija	-1.3	1.3	-1.7	-0.9
Luksemburg	:	:	:	:
Nizozemska	1.9	3.7	-3.8	0.3
Avstrija	:	:	:	:
Portugalska	8.0	:	1.1	:
Finska	14.7	0.5	6.6	-2.2
Švedska	11.7	0.7	4.2	-2.0
Velika Britanija	5.0	3.7	-1.3	-2.4
Japonska	2.7	-0.6	-1.6	-3.4

: Podatki niso na voljo

Podatki se nanašajo na podjetja, ki zaposlujejo 20 ljudi ali več.

Vir: News Release No 62/2002 (Eurostat). Europe from every angle... A Compendium of European Statistics. Eurostat Yearbook 2002. (Internet 15)

⁴³ Visoko- tehnološke industrije vključujejo proizvodnjo letal in vesoljskih plovil; pisarniške aparate in računalnike; radijsko in televizijsko opremo; in zdravila (Internet 15). ⁴⁴ Pod terminom nizko- tehnološke industrije se razume proizvodnjo hrane, pijače in tobačnih izdelkov; tekstil in usnje; papir in tiskalne industrije; in leseni proizvodi (Internet 15).

⁴⁴ Pod terminom nizko- tehnološke industrije se razume proizvodnjo hrane, pijače in tobačnih izdelkov; tekstil in usnje; papir in tiskalne industrije; in leseni proizvodi (Internet 15).

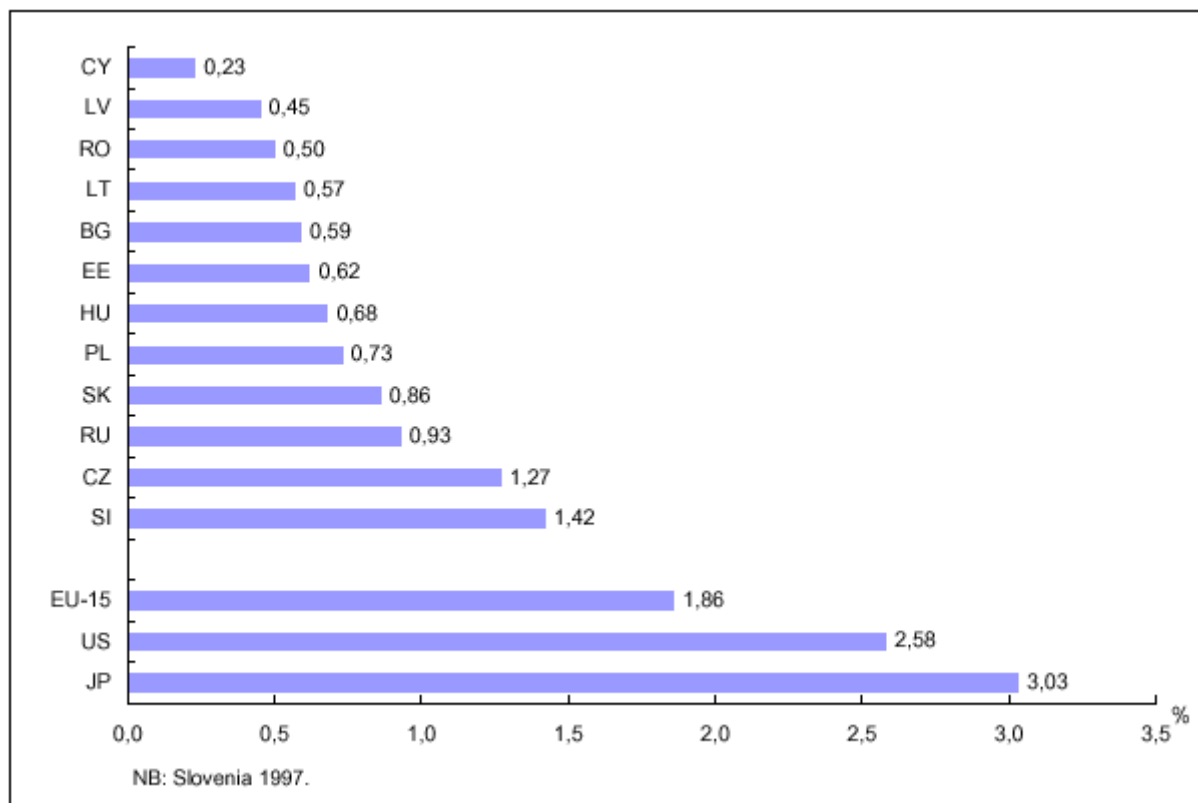
Leta 2000 je bilo v EU na področju visoke tehnologije ustvarjenih 1.5 milijonov novih delovnih mest. Podobno kot v prejšnjih letih je bila rast zaposlenosti največja v sektorju storitev in med visoko- usposobljenim nemanualnim delovnim prebivalstvom. V industrijskem sektorju je bilo ustvarjenih skoraj milijon novih delovnih mest. V kmetijstvu pa se padec zaposlovanja nadaljuje (Internet 11).

Na Irskem, Finskem, v Španiji in na Nizozemskem je rast zaposlenosti značilna za vse sektorje gospodarstva, medtem ko je bila v ostalih državah, kot so na primer Nemčija, Avstrija in Švedska, rast zaposlenosti pozitivna le v sektorju visokošolskega izobraževanja, v drugih sektorjih pa je bila negativna. To dokazuje, da je zaposlovalna dinamika v sektorju visokošolskega izobraževanja odločilna za celotno dinamiko zaposlovanja evropskih trgov delovne sile (prav tam).

4.3. VLAGANJA V RAZISKAVE IN RAZVOJ DRŽAV KANDIDATK

Pri analizi podatkov o vlaganjih v R&D držav kandidatk kot deležu BDP, če vzamemo za primerjavo leto 1998, ugotovimo, da so vlaganja v R&D pri vseh kandidatkah znatno nižja kot v EU (v povprečju 1.87% BDP), v ZDA (2.58%BDP) in na Japonskem (3.03% BDP). Med državami kandidatkami za R&D raziskave največ sredstev nameni Poljska (1 022 milijonov evrov) in najmanj Ciper (19 milijonov evrov). Najvišja bruto domača vlaganja v R&D kot delež BDP v letu 1998 beleži Slovenija (1.42%), kar pa je še vedno za 0.44% manj, kot je povprečje EU- 15 (Internet 18). V državah kandidatkah torej vlaganja v R&D, razen v Sloveniji in na Češkem (1.27%), predstavljajo (leta 1998) manj kot 1% BDP. Kljub temu je treba poudariti, da so vlaganja v R&D (deleži BDP) Slovenije, Češke in Slovaške (0.86%) višja kot le- ta Grčije (0.51%) in Portugalske (0.63%), držav članic z najnižjimi vlaganji v R&D (Internet 19). V večini kandidatk največ R&D aktivnosti izvaja poslovni podjetniški sektor. V Romuniji, na Slovaškem in na Češkem je prispevek tega sektorja višji od evropskega povprečja. V obdobju 1994- 1998 je hkrati prišlo tudi do trenda zmanjševanja števila zaposlenih v R&D dejavnosti. Leta 1998 je bil delež zaposlenih v R&D dejavnosti v vseh državah kandidatkah nižji od povprečja EU- 15 (Internet 18).

Grafični prikaz 7: Bruto domača vlaganja v R&D kot delež BDP leta 1998 v državah kandidatkah (in Rusiji), EU15, ZDA in na Japonskem

Države kandidatke in Rusija: CY: Ciper; LV: Latvija; RO: Romunija; LT: Litva; BG: Bolgarija; EE: Estonija; HU: Madžarska; PL: Poljska; SK: Slovaška; RU: Rusija; CZ: Češka; SI: Slovenija; EU- 15: povprečje 15 držav članic EU; US: Združene države Amerike; JP: Japonska

Vir: Laafia, Ibrahim (2000) R&D expenditure and personnel in Candidate countries and the Russian Federation in 1998. Statistics in Focus (Eurostat), European Communities. (Internet 18)

4.4. PRIMERJAVA VLAGANJ V RAZISKAVE IN RAZVOJ MED ČLANICAMI EVROPSKE UNIJE TER DRŽAVAMI KANDIDATKAMI

Na začetku smo analizirali rast R&D vlaganj Evropske Unije, kasneje, koliko v R&D vlagajo države kandidatke, sedaj pa bom podala natančnejšo primerjalno analizo obeh predstavljenih skupin z vidika višine vlaganj v R&D. Primerjalno leto ostaja 1998. Podatki so predstavljeni v naslednji tabeli. Natančneje je grafična primerjava z vidika razvojnega napora, celotnih vlaganj v R&D in tehnološkega sodelovanja predstavljena v prilogi 11.

Tabela 14: Bruto domača vlaganja v R&D dejavnosti leta 1998 v milijonih evrov in kot delež BDP v članicah EU in državah kandidatkah

Članice EU			Članice kandidatke EU in Rusija		
	MIO €	% BDP		MIO €	% BDP
B ⁽¹⁾ ⁽²⁾	3 953	1.84	BG	65	0.59
DK	2 993	1.93	CY	19	0.23
D	44 051	2.29	CZ	630	1.27
EL ⁽¹⁾	542	0.51	EE	29	0.62
E	4 693	0.90	HU	285	0.68
F ⁽²⁾	28 319	2.19	LV	24	0.45
IRL ⁽¹⁾	968	1.40	LT	55	0.57
I ⁽²⁾	10 822	1.02	PL	1022	0.73
L	:	:	RO	184	0.5
NL ⁽¹⁾	6 789	2.04	SK	156	0.86
A	3 395	1.80	SI ⁽¹⁾	228	1.42
P ⁽¹⁾	582	0.63			
FIN	3 335	2.89	RU	2 303	0.93
S ⁽²⁾	8 000	3.77			
UK	22 865	1.82			
EU-15	141 200	1.86			

⁽¹⁾ Podatki za leto 1997.
⁽²⁾ Provizorni podatki.

EU članice: B: Belgija; DK: Danska; D: Nemčija; EL: Grčija; E: Španija; F: Francija; IRL: Irska; I: Italija; L: Luksemburg; NL: Nizozemska; A: Avstrija; P: Portugalska; FIN: Finska; S: Švedska; UK: Velika Britanija & države kandidatke in Rusija: CY: Ciper; LV: Latvija; RO: Romunija; LT: Litva; BG: Bolgarija; EE: Estonija; HU: Madžarska; PL: Poljska; SK: Slovaška; RU: Rusija; CZ: Češka; SI: Slovenija

Vir: Laafia, Ibrahim (2000) R&D expenditure and personnel in Candidate countries and the Russian Federation in 1998. Statistics in Focus (Eurostat), European Communities. (Internet 18)

Leta 1998 so se torej vlaganja v R&D dejavnosti v državah kandidatkah gibala med 19 milijoni evrov (Ciper) in 1 022 evrov (Poljska). Štiri države na vrhu lestvice so Poljska (1 022 milijonov evrov), Češka (630 milijonov evrov), Madžarska (285 milijonov evrov) in Slovenija (228 milijonov evrov). Delež teh štirih držav predstavlja 80% celotnih vlaganj v R&D enajstih držav kandidatk, vključenih v to raziskavo. Stopnje vlaganj v R&D dejavnosti so bolj ali manj primerljive z vlaganji manjših držav EU, kot so Grčija (542 milijonov evrov), Portugalska (582 milijonov evrov) in Irska (968 milijonov evrov), vendar vse države

kandidatke za R&D namenjajo manj sredstev kot katera koli manjša članica EU. Višina vlaganj v R&D dejavnosti držav kandidatk je tudi močno nižja od vsote, ki jo za te namene namenjata Japonska (102 555 milijonov evrov) in Združene države Amerike (202 172 milijonov evrov). Vlaganja v R&D dejavnosti kot delež BDP se leta 1998 gibljejo med 0.23% na Cipru in 1.42% v Sloveniji. Poleg Slovenije sta ostali državi s sorazmerno visokimi vlaganji v R&D dejavnosti Češka z 1.27% in Slovaška z 0.86%. Evropsko povprečje znaša 1.87% BDP, ZDA vlagajo 2.58% BDP in Japonska 3.03% BDP. Vlaganja Slovenije so torej dvakrat nižja, kolikor v R&D dejavnost (kot delež BDP) vlaga Japonska. Od leta 1994 je namreč v ZDA in na Japonskem opaziti rast vlaganj v R&D (kot delež BDP), medtem ko lahko v državah kandidatkah opazimo nasprotni trend. Majhna rast je opazna na Češkem, na Cipru, v Latviji in Litvi. Zadnji podatki kažejo, da države kandidatke največ vlagajo na področju inženirstva in tehnologije, z izjemo Cipra (kmetijske znanosti) in Litve (naravoslovne znanosti) (prav tam).

4.5. PRIMERJAVA MED IZBRANIMI DRŽAVAMI

4.5.1. Finska

Finska se uvršča med države z nadpovprečno uspešnim razvojem. Njena uspešnost temelji na trajni in intenzivni krepitvi človeških virov ter življenjske povezanosti med univerzami, inštituti in gospodarstvom (glej prilogo 12). Finska je izrazito globalno odprta družba. Glede skladnosti in sinergije med odprtim in globalno usmerjenim sistemom ter pregledno, dolgoročno naravnano in proaktivno razvojno in ekonomsko politiko je v samem vrhu držav. Za temi procesi stoji čvrsti konsenz socialnih partnerjev o nadpovprečnem razvojnem naporu države za doseganje uspešnega razvoja (Sočan 2001: 8).

Finska je leta 2000 vložila že 3.8% BDP v raziskave in razvoj, najhitreje na svetu povečuje delež tehnološko visoko- zahtevnih programov v izvozu, ima najboljše organizirano službo zagotavljanja zavarovanja izvoznih kreditov in bančnega spremljanja izvoznih poslov, poleg tega v zadnjih letih med vsemi državami najhitreje povečuje nacionalno varčevanje (23% BDP). Je ena izmed držav, ki najhitreje opuščajo tehnološko nezahtevne programe z nizko dodano vrednostjo. Finska je vodilna država na svetu z 8.7 raziskovalcev na 100 zaposlenih. Večina podjetij je finančno, tehnološko in razvojno zdravih. Prav tako so tudi odnosi med

podjetji in državo zelo zdravi. Ta država je danes edina na svetu, kjer se na razpisana sredstva za raziskave lahko prijavijo tudi ekipe iz drugih držav (prav tam).

Finska ima za ZDA najučinkovitejšo in zelo poceni tehnološko- informacijsko infrastrukturo, podjetjem zagotavlja poceni in kvalitetno energijo ter intenzivno vlaga v ohranjanje okolja. Njen cilj je, ob visoki stopnji socialne odgovornosti menedžmenta ter zgledni motivaciji zaposlenih, doseči čim višjo delovno in tehnično usposobljenost kolektivov. Zato spada med tako imenovane družbe konsenza. K visoki stopnji razvojnega konsenza socialnih partnerjev pa ne prispevajo le urejenost, vrhunska profesionalnost in preglednost političnih odločitev in ukrepov vladnih služb, temveč tudi visoka kvaliteta in učinkovito vodenje podjetij. Okrog dveh tretjinam generacije zagotavlja vpis na visoke šole (največ na svetu) in zagotavlja visoko stopnjo (nad 5% BDP) sredstev za raznovrstna usposabljanja odraslih (brezposelnih in zaposlenih) ter za povečanje učinkovitosti poslovnih funkcij podjetja (Sočan 2001: 9).

4.5.2. Nizozemska

Nizozemsko označuje vrhunska razvojna sposobnost države ("governmental capability"), ki ustvarja dolgoročno okolje za nadpovprečno uspešen razvoj in visoko konkurenčnost. Ena temeljnih značilnosti te družbe je visoka stopnja razvojnega dogovora med nosilnimi socialnimi partnerji. V okolju, kjer obstaja sinergija delovanja raziskovalno- razvojnih grozdov, ki temeljijo na povezavah med univerzami, inštituti, tehnološkimi in drugimi centri specialnih znanj ter gospodarstvom. Nizozemska nadpovprečno vlaga v posodabljanje infrastrukture in tehnološko prenovo podjetij, s čimer je v dobrem desetletju praktično prepolovila stopnjo brezposelnosti, ki je leta 2000 znašala 2.4%. Indeks človeških virov je med najvišjimi v svetu (Sočan 2001: 9- 10).

Nizozemska je med vodilnimi evropskimi državami na področju generiranja rizičnega kapitala, ki je ena temeljnih predpostavk za razvoj in prenos vrhunskih tehnologij. To je država z izredno poceni kapitalom, ki je povezan z vrhunskim ekspertiznim znanjem bank, zavarovalnic in drugih finančnih institucij (Sočan 2001: 10).

4.5.3. Irska

Za Irsko je značilna vrhunska raven razvojne sposobnosti političnega menedžmenta ("governmental capability"), ki se, ob učinkoviti zakonodajni vlogi parlamenta, kaže v praktično popolnem konsenzu pri oblikovanju razvojnih rešitev in gospodarske politike znotraj same vlade. Razvojni konsenz zagotavlja visoko raven tehnološko- inovacijskega potenciala v praktično vseh, tudi srednjih in majhnih, podjetij v državi ne glede na lastništvo. Bistvo razvojnega dogovora socialnih partnerjev pred približno četrto stoletja "Making knowledge work for us" je temeljilo na poenotenju socialnih partnerjev s strategijo, ki je zahtevala bistveno večje razvojne napore kot v preteklosti, a se je pokazala kot prava razvojna rešitev. Na ta način je Irska povezala svoj rastoči potencial znanja in rastoče domače naložbene sposobnosti s sredstvi EU in koordiniranega, a visoko centraliziranega, regionalnega razvoja z intenzivnimi vhodnimi in izhodnimi neposrednimi naložbami. Vse bolj je bila sposobna ob nižjih stroških proizvajati tehnološko vedno bolj zahtevne programe z vse višjo dodano vrednostjo. Posledično se je brezposelnost s 24% v sedemdesetih in okrog 20% v osemdesetih, ob povprečni gospodarski rasti 8% letno, v devetdesetih letih znižala na 3.8% leta 2001 (Sočan 2001: 11).

Naraščanje socialne kohezije irske družbe ustvarja temeljni predpogoj za masovno obvladovanje informacijskih tehnologij v podjetjih, v državni in lokalni upravi ter v celotni družbi. Za Irsko so značilne vrhunske vodene javne finance z visokim varčevanjem (povečanje s 16% na okrog 30% BDP) ter izrazito zmanjšani odtok tega varčevanja za subvencioniranje neuspešnih programov in kupovanje socialnega miru (le 9% v primerjavi s Slovenijo s 14%), zato ostaja pretežni del varčevanja za vlaganje v nova, tehnološko zahtevnejša delovna mesta in razvoj človeških in tehnoloških potencialov. Visokemu varčevanju se pridružuje visoka razpoložljivost cenene domačega in tujega kapitala (sredstva iz EU in neposredne tuje naložbe), vključno z obstoječim trgom rizičnega kapitala. Podjetjem in posameznikom omogoča nizke cene komunikacijskih storitev in podpira razvoj podjetij z vrhunskimi tehnološkimi storitvami. V enem desetletju je Irska postala drugi največji svetovni izvoznik programskih storitev z vrednostjo 8.7 milijard \$ leta 1998. S sinergijo povečevanja razvojnih potencialov in ekonomsko politiko pospeševanja visokih tehnologij in tehnološke preнове, je Irska med vodilnimi državami z najhitrejšim tehnološkim prestrukturiranjem svojega gospodarstva, javne uprave in celotne družbe ter država z najnižjo porabo električne energije na enoto BDP na svetu (Sočan 2001: 11- 12).

Za Irsko je, ob Nemčiji in večini skandinavskih držav, značilna visoka stopnja inovativnosti gospodarstva, tudi srednjih, majhnih in mikro podjetij. Kljub temu, da so izdatki za raziskave in razvoj približno enaki kot v Sloveniji, je uspela (podobno kot Finska) razviti uspešno sodelovanje med univerzami, inštituti in gospodarstvom ter zagotoviti velik interes mladine za tehnološki razvoj, kar se kaže tudi v visokem vpisu na tehnične šole. Glede na ugodno razvojno okolje in visoko absorpcijsko sposobnost gospodarstva za sprejem in razvoj visokih tehnologij, so prav neposredne tuje naložbe še vedno ena od ključnih osnov za tehnološki preporod gospodarstva. Ob visoki kvaliteti izobraževalnega sistema se vse bolj izboljšuje tudi sistem usposabljanja zaposlenih in brezposelnih. Posledično se hitro zmanjšuje ekonomska in informacijska nepismenost. Ob krepitvi svoje tehnološke, gospodarske in kulturne identitete, si je Irska zagotovila temeljne pogoje za konkurenčen razvoj (Sočan 2001: 12).

Primerjave kažejo na večplastne osnove za nadpovprečno uspešen razvoj. Potrebna so vlaganja v krepitev človeških virov, v visoko- tehnološko zahtevne programe in v tehnološko prenovu podjetij, pri čemer sta življenjska povezanost med univerzami, inštituti in gospodarstvom ter čvrst razvojni konsenz socialnih partnerjev ključnega pomena.

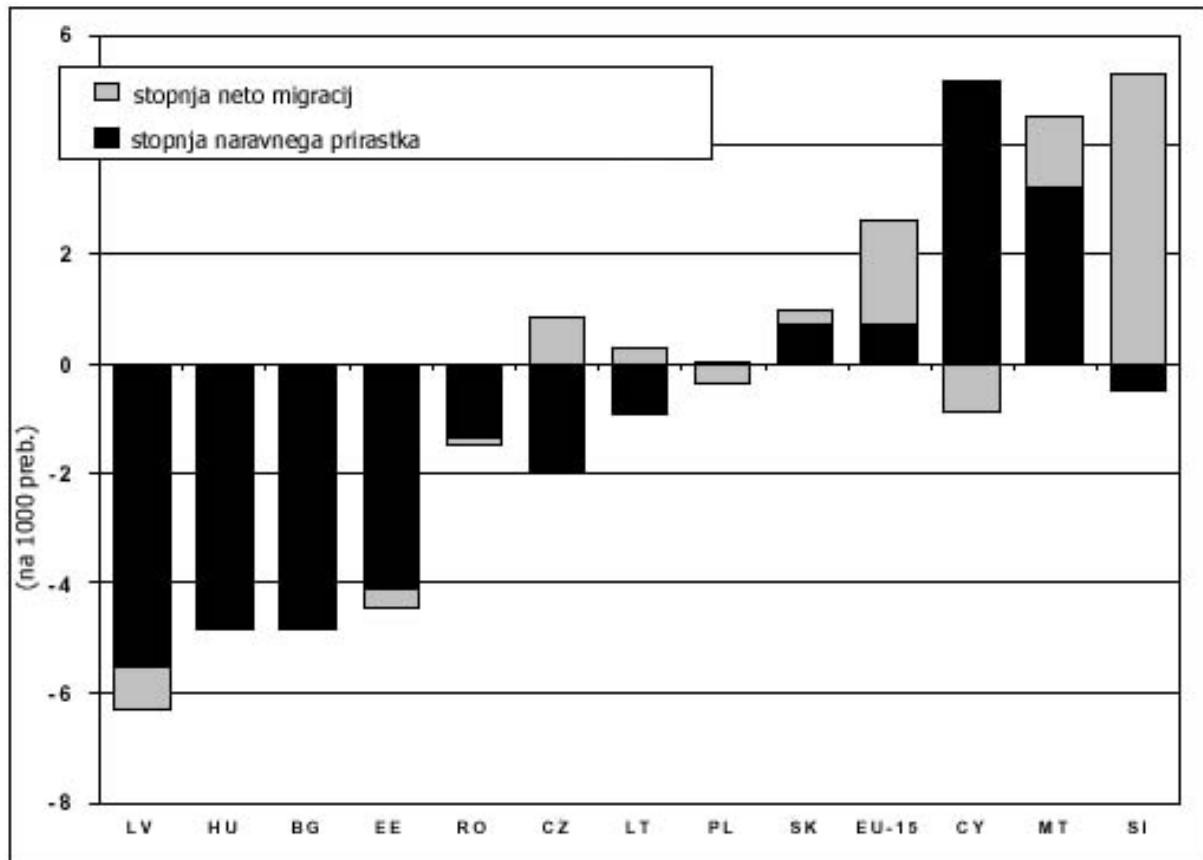
5. POSLEDICE ŠIRITVE EU NA DRŽAVE SREDNJE IN VZHODNE EVROPE

5.1. DEMOGRAFSKE POSLEDICE ZA EVROPSKO UNIJO OB VKLJUČITVI DRŽAV KANDIDATK

1. januarja 2002 je prebivalstvo štelo EU 379.6 milijonov prebivalcev. Število se je povečalo za 1 560 000 od leta 2001, z letno stopnjo rasti 0.4%. Približno tri četrtine tega povečanja je zasluga neto migracij, za eno četrtino pa je zaslužen naravni prirastek⁴⁵. Prebivalstvo se je povečalo v vseh državah članicah; najbolj na Irskem (1.5%) in v Luksemburgu (1.1%) ter najmanj v Nemčiji in Avstriji (0.2% v obeh). Naravni prirastek je najvišji na Irskem (7.3 na 1000) in v Franciji (4.2), medtem ko je leta 2001 negativen v Nemčiji (-1.1), na Švedskem (-0.3) in v Grčiji (-0.1). V teh treh članicah bi število prebivalstva upadlo, če ne bi bilo pozitivnih neto migracij. Naravni prirastek je bil, razen na Finskem, Nizozemskem in v Franciji, leta 2001 v vseh državah članicah nižji kot neto migracije. Ta trend se nadaljuje že od leta 1989. Na drugi strani države kandidatke, razen Turčije (+1.7%), Cipra in Malte (oba +0.8%) ter Slovenije (+0.2%), beležijo upad prebivalstva, o čemer bo več govora v nadaljevanju (Internet 20).

⁴⁵ Razlika med številom rojstev in smrti na tisoč prebivalcev (Internet 20).

Grafični prikaz 8: Stopnja rasti prebivalstva glede na stopnjo neto migracij in stopnjo naravnega prirastka v državah kandidatkah leta 1999

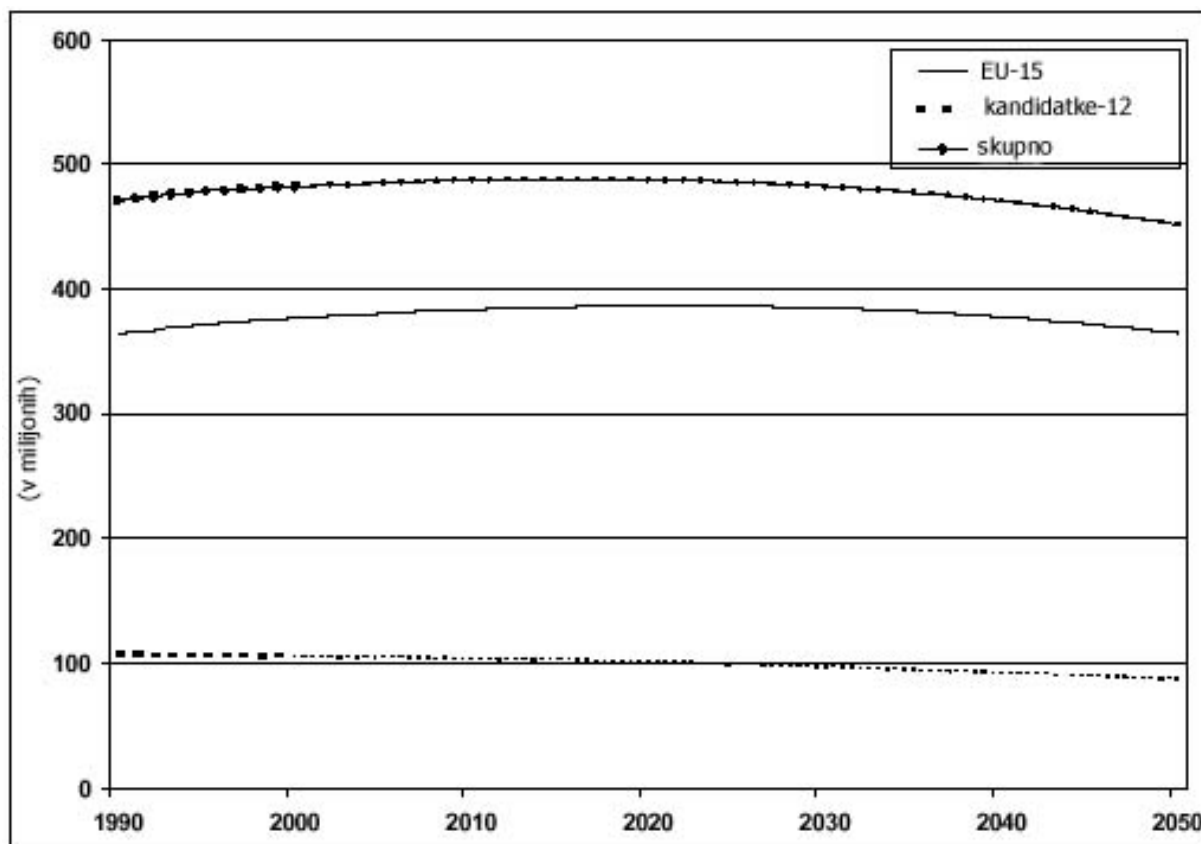

Vir: (2001) Demographic consequences for the EU of the accession of twelve candidate countries. Statistics in Focus (Eurostat), European Communities. (Internet 21)

1. januarja 2000 je prebivalstvo držav kandidat⁴⁶, s katerimi je EU začela pogajanja štelo 105.7 milijonov ljudi. V tem času je EU štela 376.4 milijonov prebivalcev. Širitev bi torej povečala prebivalstvo EU za 28% na 482 milijone prebivalcev (grafični prikaz 9). Hkrati bi se tudi delež EU glede na svetovno prebivalstvo povišal s 6.2% na 8% (Internet 21).

⁴⁶ Bolgarija, Ciper, Češka, Estonija, Madžarska, Latvija, Litva, Malta, Poljska, Romunija, Slovaška in Slovenija (Internet 21).

Grafični prikaz 9: Celotno prebivalstvo 1. januarja v obdobju 1990- 1995 v EU15, 12 kandidatkah in skupno

Vir: (2001) Demographic consequences for the EU of the accession of twelve candidate countries. Statistics in Focus (Eurostat), European Communities. (Internet 21)

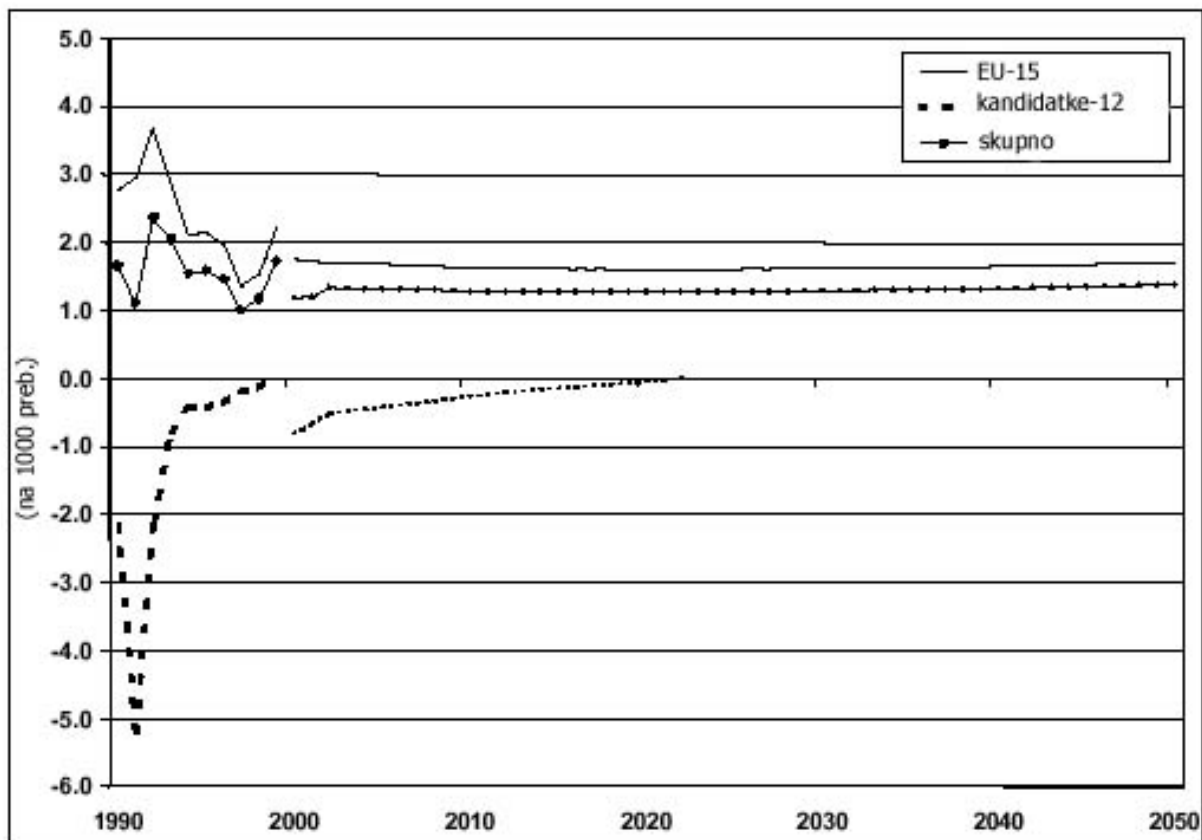
Zaradi dramatičnega in vsesplošnega upadanja prebivalstva v 12 državah kandidatkah⁴⁷ se bo trend upadanja števila prebivalstva v EU, ki ga pričakujemo v naslednjih desetletjih, s širitvijo le še pospešil in ne obrnil (prav tam).

Naslednji grafični prikaz kaže, da vsesplošnemu trendu upadanja prebivalstva niso bile podvržene vse države kandidatke (primerjalno leto je 1999). Ciper in Malta poročata o relativno visoki rasti prebivalstva (+ 0.5%), Slovaška in Slovenija pa sta edini državi Srednje Evrope, kjer število prebivalcev narašča. Nasprotno, v Bolgariji, Estoniji, na Madžarskem in v Latviji beležijo relativno velike upade števila prebivalcev (- 0.5%). Razen Slovenije, kjer prihaja do sorazmerno močnih neto imigracijskih tokov, so se leta 1999 vse ostale države

⁴⁷ V 90ih letih je prišlo v teh državah do nepričakovanih demografskih dogodkov. Stopnje rodnosti so se drastično zmanjšale, pričakovana življenjska doba se je znižala, poročali so tudi o velikih neto emigracijah. Tako je rast prebivalstva v tem delu Evrope hitro postala negativna. V manj kot desetih letih je prebivalstvo upadlo za 1.3 milijone ljudi, kar je 1.2% prebivalcev leta 1999. Pred tem je bila rast prebivalstva kar visoka (v prejšnjih

kandidatke soočale s šibkimi neto imigracijami ali s šibkimi neto emigracijami. Ekstremno nizke stopnje rodnosti beležijo na Češkem (1.13 otroka na žensko) in v Latviji (1.16). V Latviji se situacija izboljšuje, saj je bila stopnja rodnosti leta 1998 še nižja (1.09). Isto velja za Bolgarijo in Estonijo. Na Malti in Cipru so stopnje rodnosti, kljub upadu tekom 90ih let, krepko nad EU povprečjem (1.45) (prav tam).

Grafični prikaz 10: Stopnja neto migracij (projekcije!) v obdobju 1990- 2050 v EU, 12 kandidatkah in skupno

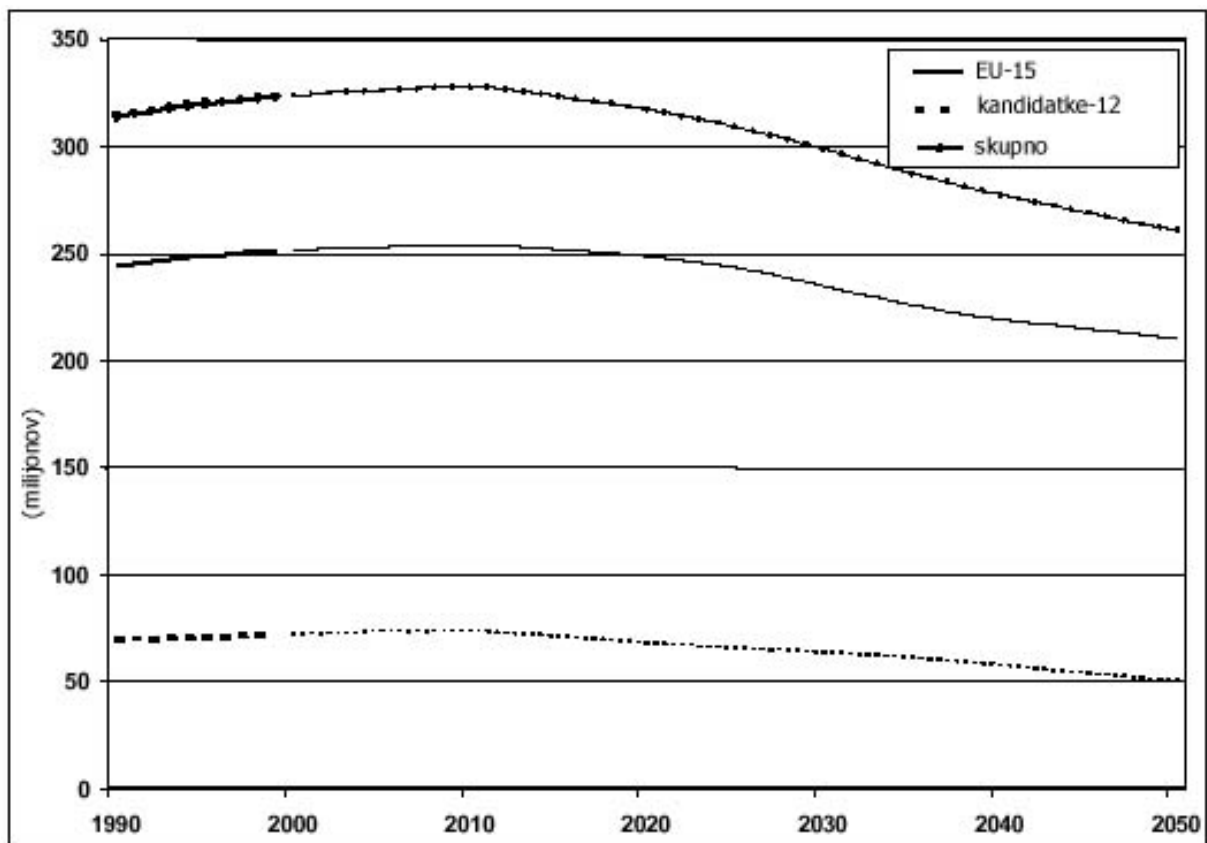
Vir: (2001) Demographic consequences for the EU of the accession of twelve candidate countries. Statistics in Focus (Eurostat), European Communities. (Internet 21)

Že na začetku smo poudarili, da širitev EU, kljub znatnemu povečanju celotnega prebivalstva, ne bi zavrla trend upadanja prebivalstva, temveč ga bo le še pospešila. Ne glede na dejstvo, da ljudje več nimajo dovolj otrok, da bi nadomestili sebe, bo prebivalstvo EU, po pričakovanjih, še nekaj let naraščalo. To je posledica predvsem neto imigracij (grafični prikaz 10), relativno visokega števila potencialnih mater (rezultat "baby booma" sredi 60ih) in vse višjih pričakovanih življenjskih dob. Kljub temu pričakujemo, da bo zaradi vztrajnega upadanja

dveh desetletjih okoli +0.6% na leto), kar je bilo pogojeno z relativno visokimi stopnjami rodnosti,

naravnega prirastka, stopnja rasti prebivalstva kmalu postala negativna in bodo negativni dejavniki prevladali nad pozitivnimi učinki neto imigracij. Projekcije kažejo, da naj bi do tega prišlo okoli leta 2023. Upad prebivalstva skupine 27 držav pa naj bi se začel osem let prej, leta 2015 (prav tam).

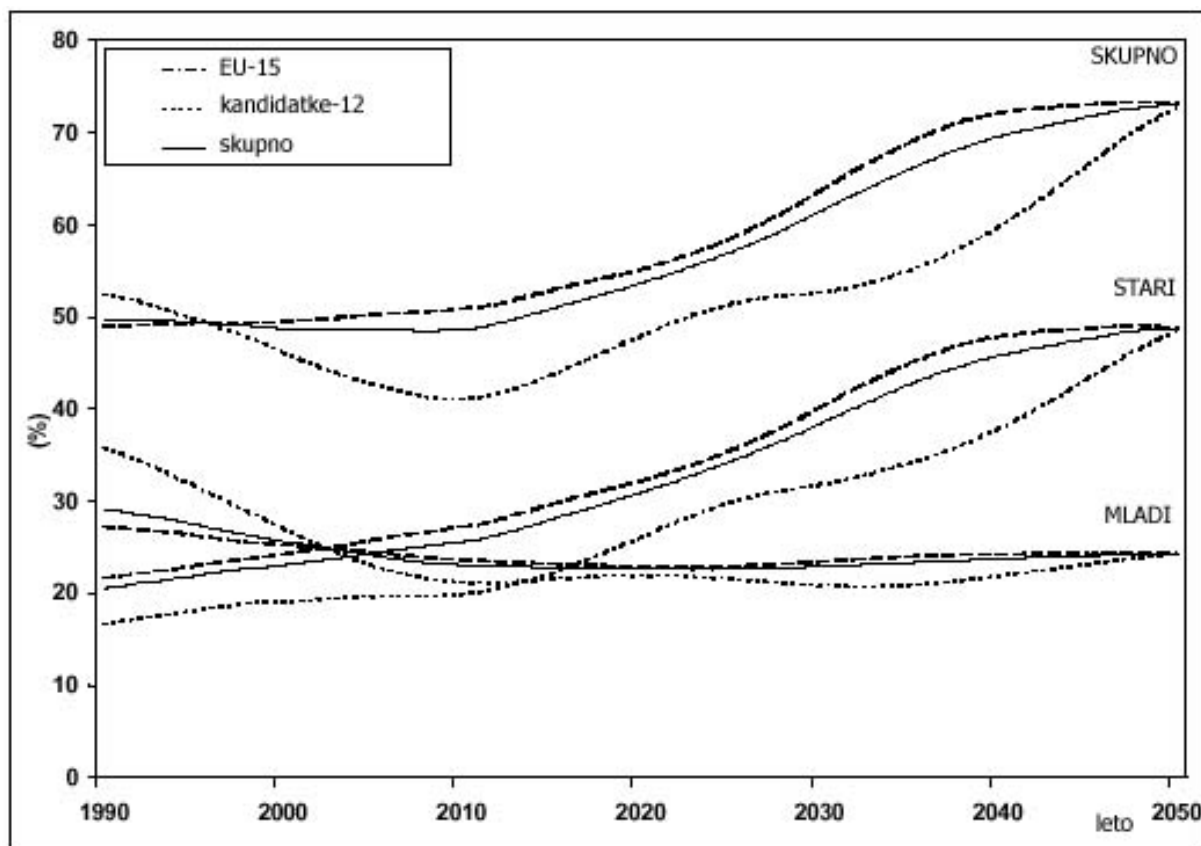
Grafični prikaz 11: Prebivalstvo od 15- 64 let (projekcije!) v obdobju 1990- 2050 v EU15, 12 državah kandidatkah in skupno

Vir: (2001) Demographic consequences for the EU of the accession of twelve candidate countries. Statistics in Focus (Eurostat), European Communities. (Internet 21)

povečevanjem pričakovane življenjske dobe in malo migracijami (Internet 21).

Grafični prikaz 12: Stopnje odvisnosti mladega in starega prebivalstva od zaposlene delovne sile v % (projekcije!) v EU15, 12 kandidatkah in skupno v obdobju 1990- 2050

Vir: (2001) Demographic consequences for the EU of the accession of twelve candidate countries. Statistics in Focus (Eurostat), European Communities. (Internet 21)

Z vidika ciljev moje diplomske naloge sta rast in upad prebivalstva pomembna predvsem z vidika potencialne delovne sile. Leta 2010, naj bi prebivalstvo v starosti od 15 do 64 let, doseglo najvišjo točko, v EU naj bi štel 255 milijonov prebivalcev. V državah kandidatkah pa naj bi do tega prišlo že nekaj let prej. Kombinirani učinek staranja prebivalstva⁴⁸ in zmanjšanja števila delovne sile pomeni vse večji delež odvisnega prebivalstva (število starih 0- 14 let in nad 65 let kot odstotek prebivalstva starega od 15 do 65 let). V EU je bil ta delež v preteklih desetih letih dokaj stabilen in se bo v prihajajočih letih povečeval. Zaskrbljujoče je dejstvo, kaj se bo zgodilo, ko bo manj številna generacija, rojena v 80ih in 90ih, začela delati, kar bo povzročilo, da bo delež odvisnih ljudi bliskovito narasel. Pomembno je poudariti, da je

⁴⁸ Staranje prebivalstva predstavlja velik izziv za evropski trg delovne sile. Spremembe v starostni strukturi EU do sedaj niso imele znatnega vpliva, vendar pa bodo v tem desetletju postale pomembnejše. Evropski svet je v Stockholmu postavil cilj 50% stopnje zaposlenosti starejše delovne sile (55- 64 let), vendar se je stopnja zaposlenosti te starostne skupine v obdobju 1995- 2000 povišala le za borih 1.8% (v primerjavi s 3.3% povišanjem stopnje zaposlenosti celotnega prebivalstva). Leta 2001 se je stopnja zaposlenosti te starostne skupine povečala za 0.8% na 38.5%, kar je omembe vreden napredek, vendar še vedno močno pod stockholmskim ciljem (Internet 3).

staranje prebivalstva eden ključnih problemov EU⁴⁹, predvsem z vidika delovne sile, saj bo manjšina, ki bo predstavljala delovno aktivno prebivalstvo, prisiljena podpirati večino, torej delovno neaktivno prebivalstvo. Upad v rodnosti, ki je bil v začetku 70ih močan, skupaj z vse višjimi pričakovanimi življenjskimi dobami, je namreč pripeljal do preobrata v starostni strukturi prebivalstva EU. Še nikoli ni bilo tako veliko oseb, starih nad 65 let, kot danes in ta številka se bo le še povečevala. "Baby boom" generacija bo v to skupino stopila med leti 2010 in 2030, kar bo še pospešilo ta trend. Do upočasnitve bo prišlo šele, ko bo ta generacija dosegla starosti z visokimi stopnjami smrtnosti, kar naj bi se po pričakovanjih zgodilo v začetku 40ih let 21. stoletja. Delež starejšega prebivalstva v EU se bo s 16% leta 2000 zvišal na 21% leta 2020 in leta 2050 dosegel 28%. Države kandidatke imajo mlajšo starostno strukturo, delež starejšega prebivalstva znaša 13% in naj bi se do leta 2020 zvišal na 18%. Kratkoročno in srednjeročno torej širitev pomeni počasnejše staranje prebivalstva (prav tam).

5.2. VPLIV ŠIRITVE NA ZAPOSLENOST IN TRGE DELOVNE SILE V DRŽAVAH ČLANICAH EU

S širitvijo EU na države Srednje in Vzhodne Evrope je povezano mnogo negotovosti. Države članice vse bolj skrbi, da bo imel vstop novih članic nezaželene posledice na trg delovne sile in distribucijo dohodka. Pojavlja se bojazen, da bodo masovne migracije z Vzhoda ustvarile močne pritiske na trg delovne sile in socialno kohezijo. Strah se pojavlja tudi v zvezi s poslabšanjem življenjskih pogojev neusposobljene delovne sile. Ekonomska teorija predpostavlja, da bodo ob integraciji gospodarstev z različnimi dohodki vsi pridobili. Vendarle, poudarja tudi, da bodo prednosti in slabosti nesorazmerno porazdeljene znotraj vsake države (Internet 22).

Deset let po padcu berlinskega zidu so migracije iz držav Srednje in Vzhodne Evrope še vedno močno omejene. Vsaka država članica ima nadzor nad regulacijo pretoka delovne sile in oseb iz teh držav. Prav zato predstavlja odprava ovir prostemu pretoku delovne sile dimenzijo ekonomske integracije, ki bo ob širitvi na Vzhod doživela največje spremembe.ocene kažejo, da naj bi iz držav Srednje in Vzhodne Evrope v EU že emigriralo približno 850

⁴⁹ Večina držav članic še nima jasnih strategij, kako skrbeti za vse večji delež starejšega prebivalstva. Vendarle pa so nekatere države članice, kot recimo Francija, Luksemburg, Grčija, Portugalska in Španija, v svojih nacionalnih akcijskih načrtih leta 2001 sprejele nekaj novih iniciativ na tem področju (Internet 11). Finska in Nizozemska sta pri zviševanju stopenj zaposlenosti mladega in starejšega prebivalstva ene izmed najbolj uspešnih držav članic (Internet 3).

000 ljudi, od tega naj bi jih bilo 300 000 v EU tudi zaposlenih (tudi delavci, ki opravljajo začasna dela in sezonski delavci). Državljeni z Vzhoda, naj bi torej predstavljali 0.2% prebivalstva EU in 0.3% delovne sile EU. Podatki kažejo, da 80% emigrantov iz teh držav živi v Avstriji in Nemčiji. Večina le- teh je emigrirala pred letom 1993. Od takrat so neto migracije zaradi naraščajočih omejitev v ciljnih državah zanemarljive. Omejujejo jih tudi visoki potni stroški in absorpcijska kapaciteta trgov delovne sile v državah članicah (prav tam).

Projekcije kažejo, da naj bi se ob sprejemu novih članic in uveljavitvi načela svobodnega pretoka delovne sile, število emigrantov na leto povečalo za približno 335 000 ljudi. Tekom desetletja, naj bi to število padlo pod 150 000 ljudi, vrh pa naj bi doseglo čez 30 let s 1.1% prebivalstva EU. Najbolj naj bi bila prizadeta Nemčija, saj naj bi takoj z uveljavitvijo načela prostega pretoka delovne sile, sprejela 220 000 ljudi. Vrh naj bi bil dosežen 30 let kasneje, ko naj bi ti ljudje predstavljali 3.5% celotnega prebivalstva Nemčije. Te projekcije temeljijo na predpostavki, da BDP per capita med EU in državami Srednje in Vzhodne Evrope konvergira po 2% letni stopnji ter ob predpostavki konstantnih stopenj brezposelnosti v Nemčiji in državah Srednje in Vzhodne Evrope. Na splošno, naj bi se torej delež tujega prebivalstva v najbolj prizadetih članicah povečal, vendar naj bi bilo to povečanje porazdeljeno skozi več desetletij, kar se znova povezuje z visokimi transakcijskimi stroški in omejeno absorpcijsko kapaciteto trgov delovne sile v prizadetih državah. Raziskave kažejo, da naj bi povečanje emigrantske delovne sile zmanjšalo povprečno plačo v Avstriji za 0.25% in v Nemčiji za 0.6%. Hkrati, naj bi se posameznikovo tveganje, da ga odpustijo v Avstriji povečalo za 0.8% in v Nemčiji za 0.2%. Vpliv migracij visoko- usposobljene delovne sile bo pozitiven ali nevtralen. Tako se zdi, da bo zaradi razpršenosti migracij skozi daljše časovno obdobje njihov vpliv na plače in zaposlenost prej kot ne zmeren, tudi v dveh najbolj prizadetih državah, Avstriji in Nemčiji. Kljub relativno majhnemu pretoku emigrantov z vidika celotnega prebivalstva in delovne sile EU, bodo le- ti ustvarili, če bodo koncentrirani v določeni regiji, probleme v socialni koheziji na nekaterih lokalnih trgih delovne sile, saj meje med Vzhodom in Zahodom vključujejo nekatere najbolj bogate regije v EU (prav tam).

Širitev bo imela globoke posledice na cene dobrin in produkcijskih faktorjev v novo sprejetih članicah, kjer se v proizvodnji in zaposlovanju pričakuje obrat k delovno- intenzivnim industrijam ter nadaljnji preobrat od primarnih in sekundarnih sektorjev gospodarstva k sektorju storitev. Pri gospodarskem prestrukturiranju je fleksibilnost institucij trga delovne

sile izrednega pomena. Veliko sedanjih institucionalnih ureditev trga delovne sile na Zahodu se je izkazalo za neustrezne in nesposobne strukturne prerazporeditve, zato nove kandidatke teh vzorcev ne bi smele sprejeti. Tudi večje investicije v izobraževanje s poudarkom na splošnih spretnostih (predvsem tekom sekundarnega izobraževanja) bodo dolgoročno prispevale k zmanjšanju socialnih stroškov (prav tam).

Nenazadnje, tudi v primeru širitve EU na Jug, še posebej z vključitvijo Španije in Portugalske, je EU sprejela nekatere večletne omejitve prostemu pretoku delovne sile, ki so se obdržale do uvedbe enotnega trga leta 1991. Vendar se je izkazalo, da so imele relativno majhen vpliv na migracijske tokove, saj je v prehodnem obdobju v teh državah prišlo do ekonomske ekspanzije in naraščajočih trgov delovne sile. Ko so leta 1991 odpravili omejitve, se tako tok migracij ni znatno povečal. Pri tem je pomembno poudariti, da razlike v dohodku med EU in novimi članicami niso bile tako velike kot te med EU in sedanjimi državami kandidatkami (prav tam).

Podatki kažejo, da je geografska mobilnost med državami članicami relativno nizka (leta 2000 se je 225 000 ljudi preselilo iz ene države članice v drugo), vendar pa je geografska mobilnost med regijami precejšnja in še narašča. Leta 1999 se je približno 1.2% prebivalstva EU preselilo v drugo regijo znotraj EU in približno 600 000 ljudi dela v državi, kjer nimajo stalnega prebivališča (Internet 11).

5.3. POLOŽAJ NE- DRŽAVLJANOV EU NA TRGU DELOVNE SILE

V EU so ne- državljani EU z vidika udeležbe pri zaposlovanju, zaposlenosti in brezposelnosti v slabšem položaju. Njihova stopnja udeležbe (62%) je znatno nižja od stopnje udeležbe državljanov EU, ki znaša 69%. Podobno je tudi njihova stopnja zaposlenosti znatno nižja (52%) od stopnje zaposlenosti EU državljanov (64%). Iz teh razlogov so tudi njihove stopnje brezposelnosti dvakrat večje (16%). Vendarle pa je bila leta 2001 v Grčiji, Španiji in Italiji stopnja zaposlenosti te skupine prebivalcev EU višja od stopnje zaposlenosti državljanov EU. V teh treh državah članicah je namreč skoncentrirano veliko število te populacije, ki je zaposlena v tradicionalno nizko- zahtevnih sektorjih, kot so kmetijstvo, gradbeništvo in zasebna gospodinjstva z najeto delovno silo. V najslabšem položaju so ne- državljani EU na Danskem, Švedskem in v Belgiji. Najtežje najdejo delo v Belgiji, Franciji, na Finskem in

Švedskem, kjer so njihove stopnje brezposelnosti za 17- 21% višje od stopenj brezposelnosti državljanov EU (tabela 15) (Internet 3).

Tabela 15: Stopnje zaposlenosti in honorarna zaposlenost ne- državljanov EU v državah članicah EU glede na njihovo strokovno usposobljenost ter primerjava z državljani EU v %

	B	DK	D	EL	E	F	IRL	I	L	NL	A	P	FIN	S	UK	EU
	stopnja zaposlenosti visoko usposobljene delovne sile (dokončana terciarna izobrazba)															
ne-državljeni EU	49.4	54.5	64.5	68.5	74.5	57.2	67.6	63.9	71.0	68.2	79.9	95.0	58.9	55.0	74.8	65.8
državljeni EU	84.4	87.9	84.0	79.3	76.1	80.1	86.3	81.6	84.5	87.2	86.6	89.8	85.7	83.7	88.2	83.3
	stopnja zaposlenosti nizko usposobljene delovne sile (manj kot višja sekundarna izobrazba)															
ne-državljeni EU	26.8	44.7	45.6	63.7	62.2	38.8	33.4	57.3	55.5	40.0	58.5	66.7	37.6	35.6	33.5	44.9
državljeni EU	41.6	59.6	44.8	47.6	51.1	47.2	49.0	44.3	50.7	62.3	45.2	67.8	49.6	56.6	52.8	49.2
	delež zaposlenih s pogodbi za določen delovni čas															
ne-državljeni EU	18.5	18.6	17.0	21.8	58.2	20.8	4.5	11.2	7.5	32.4	8.8	55.6	32.5	35.3	17.9	20.2
državljeni EU	8.6	9.3	12.2	12.3	31.2	14.7	3.6	9.5	4.2	13.8	8.1	19.7	17.8	13.9	6.3	13.0

EU članice: B: Belgija; DK: Danska; D: Nemčija; EL: Grčija; E: Španija; F: Francija; IRL: Irska; I: Italija; L: Luksemburg; NL: Nizozemska; A: Avstrija; P: Portugalska; FIN: Finska; S: Švedska; UK: Velika Britanija

Vir: EURES (2002) Employment in Europe 2002- Recent trends and prospects. (Internet 3)

SKLEP

Izzivi in priložnosti, ki izhajajo iz širitve EU na bivše socialistične države Srednje in Vzhodne Evrope, nimajo zgodovinskega precedensa. Države kandidatke so, v pogojih tranzicije in odpiranja, izpostavljene procesu strukturnega preoblikovanja, ki ni- ne v širini in ne v hitrosti- primerljiv z ostalimi priznanimi tržnimi gospodarstvi. Od prejšnjih širitev se tokratna razlikuje predvsem v tem, da so razlike veliko večje. Tokratna širitev predstavlja izziv tako za nove članice kot tudi za samo EU. Predstavlja vzvod politične in varnostne stabilizacije Evrope, povrnitve Evrope na svetovni zemljevid kot "velesile" in sredstvo krepitve konkurenčnosti. Legitimnostni problem predstavlja dejstvo, da širitev na države Srednje in Vzhodne Evrope zajema bistveno manj razvite kandidatke, medtem ko so pogoji vstopa najtrši. Po mnenju Michaela Porterja sodi večina pridruženih članic in večina srednje in vzhodno- evropskih držav med države v stadiju naložbene konkurenčnosti in le- te potrebujejo predvsem pomoč za ustvarjanje osnov za prehod v gospodarstvo in družbo znanja. Širitev bi morala biti instrument razvoja in ne le njegova posledica.

V gornjem procesu zasledimo tesno povezanost med transformacijo gospodarstva EU v storitveno gospodarstvo in razvojem informacijske družbe, kjer gre za ključno spremembo, ki ima velik vpliv na zaposlenost na splošno, saj ustvarja nova delovna mesta znotraj industrij informacijske družbe in znotraj drugih sektorjev, ki uporabljajo te dobrine in storitve. Pri tem je ena izmed največjih slabosti evropskega gospodarstva prav nizka stopnja investicij v proizvodnjo, infrastrukturo, človeške vire in inovacije. Investicije so ključnega pomena za rast in zaposlenost. V poznih 80ih letih, ko je letna rast EU dosegala 3- 3.5% in ustvarjala 10 milijonov novih delovnih mest, so tudi ravni investicij dosegale do 20% BDP, danes le okoli 17%. Ta odstotek se mora povečati, če želi EU doseči trajnostno rast delovnih mest. Evropska komparativna prednost namreč leži v njenem človeškem kapitalu. V ekonomskem smislu je močna država blaginje nadvse pomembna za zdravo, dobro izobraženo in visoko- usposobljeno delovno silo, kar tudi predstavlja osrednji del zaposlovalne politike EU.

V prvih dveh poglavjih svoje diplomske naloge sem predstavila novo razvojno okolje, v katerem se odvijajo razprave in predpostavljajna o "vdoru kohort" iskalcev zaposlitve iz Vzhodne Evrope, kot jih imenuje Tito Boeri, ki naj bi tekmovali z zahodnjaki za "njihova" delovna mesta ter nižali njihove plače. Tega pa študije ne podpirajo. Ekonomska teorija

predpostavlja, da bodo ob integraciji gospodarstev z različnimi dohodki vsi pridobili, a poudarja tudi, da so prednosti in slabosti med posameznimi državami nesorazmerno porazdeljene. Projekcije kažejo, da naj bi bili zaradi uveljavitve načela prostega pretoka delovne sile najbolj prizadeti Nemčija in Avstrija, vendar pa naj bi bil vpliv migracij na plače in zaposlenost zaradi njihove razpršenosti skozi daljše časovno obdobje zmeren, kar je v veliki meri povezano tudi z visokimi transakcijskimi stroški in omejeno absorpcijsko kapaciteto trgov delovne sile v ciljnih državah. Ocene kažejo, da naj bi EU že sedaj zaposlovala 300 000 delavcev iz držav kandidat, ki predstavljajo 0.3% delovne sile EU. Strah ob prihajajoči širitvi pa izhaja tudi iz bojzani pred izgubo avtoritete in nadzora nad reguliranjem pretoka delovne sile in oseb iz teh držav.

Namen mojega dela je bil dokazati, da je strah EU pred prihajajočo delovno silo z Vzhoda vsaj pretiran, če že ne neutemeljen. Moje domneve so se potrdile. Hipoteza o tem, da je strah EU glede prostega pretoka delovne sile posledica prenizkih vlaganj v strokovno usposabljanje svojih kadrov, kar posledično povzroča potrebo po večjih vlaganjih v znanje, v preprečevanje socialne izključenosti in tehnološko zahtevnejša delovna mesta z višjo dodano vrednostjo, se je izkazala kot pravilna. Nedvomno se za socialno varnost v Evropi odvaja dosti večji del dohodkov kot v ZDA (9% BDP). Izboljšanje izobraženosti in usposobljenosti ter s tem stopnje zaposlenosti delovno aktivnega prebivalstva EU je ključnega pomena za dolgoročno visoko zaposlenost.

Prenekateri evropski voditelji si bistvo problema brezposelnosti napačno predstavljajo, zato se tudi ne morejo zediniti o politično sprejemljivem načrtu ukrepov, ki bi v bližnji prihodnosti obetali omembe vredno zmanjševanje sedanje visoke stopnje brezposelnosti, kar je v veliki meri posledica zelo različnih pogojev. Najbolj zaskrbljujoče je, da se položaj EU slabša v primerjavi z drugima velikima industrializiranimi državama, ZDA in Japonsko. Kljub temu, da delovno aktivno prebivalstvo v ZDA narašča z dvakrat večjo hitrostjo kot v državah EU, je najvišja stopnja brezposelnosti v ZDA- 7.2% (leta 1992)- nižja kot v EU v zadnjem desetletju. Leta 2001 je stopnja brezposelnosti v ZDA znašala 4.8%. Dvoštevilska brezposelnost je značilna le za Evropo, ali natančneje, za države evra. Pravzaprav je stopnja brezposelnosti v evropskih državah, ki niso vstopile v ureditev evra, znatno nižja: Danska ima 4.3% brezposelnost, Švedska 4.9% in Velika Britanija 5%. V boju proti brezposelnosti je potrebno uvesti znatno večjo stopnjo deregulacije evropskega trga delovne sile ter, kjer je potrebno, tudi zmanjšati zakonsko varnost delovnih mest, zmanjšati zavarovanje po kolektivnih

pogodbah ter odpraviti ovire za vključevanje novih podjetij na trg in ovire za zemljepisno gibljivost delovne sile. Na kratko, potrebna sta večja deregulacija in uravnoteženost med državo blaginje in vplivom trga.

Do uresničitve lizbonskih in stockholmskih ciljev je še dolga in strma pot, pri čemer je treba upoštevati pomembno vlogo izobraževanja in stalnega učenja. Vedno hitrejši tehnološki razvoj namreč povečuje problem usklajevanja tehnoloških zahtev z izobraževanjem. Veliko znanja zastari, še preden je sploh uporabljeno. Razvijanje sposobnosti in spretnosti preko strokovnega izobraževanja predstavlja ključni del procesa stalnega izobraževanja in odseva vlogo podjetij pri reševanju problemov trga delovne sile in zaposlovanja. Stalno izobraževanje predstavlja instrument ekonomske konkurenčnosti in prilagajanja tehnološkemu napredku ter spreminjajočim se razvojnim potrebam trga.

Strah se pojavlja tudi v zvezi s poslabšanjem življenjskih pogojev neusposobljene delovne sile. V zadnjem desetletju je prišlo do relativno večjega povpraševanja po kvalificirani delovni sili napram povpraševanju po nekvalificirani delovni sili, kar je predvsem posledica tehnoloških sprememb v zadnjih letih. Padec povpraševanja po nekvalificirani delovni sili in dvig realnih plač (še posebej v Veliki Britaniji) sta povzročila vsesplošno brezposelnost nekvalificirane delovne sile v Evropi. Ta argument delno drži, saj je potrebno poudariti, da v Evropi brezposelnost narašča tako med nekvalificirano kot tudi med kvalificirano delovno silo. Dvig brezposelnosti tako bolj preprosto povezujemo z delovanjem države blaginje, s pogajanjem o plačah, odnosom do brezposelnih ter nenazadnje tudi z restriktivno makroekonomsko politiko. Rezultat so pretirani stroški dela, ki niso v sorazmerju z delovno produktivnostjo. Pravila in regulacija pomoči brezposelnim ostajata v celoti v pristojnosti držav članic. To opozarja, da nacionalna avtonomnost na tem področju ni v skladu s prostim pretokom delovne sile med državami članicami. Vse bolj stopa v ospredje teza, da je potrebno nacionalno avtonomnost na tem področju omejiti, zaradi česar se pojavlja potreba po novi poti harmonizacije različnih dimenzij sistema pomoči za brezposelne in zahteva po bolj proaktivnih politikah. Poraja se namreč vprašanje, kaj se bo zgodilo, ko bo državljani ene države postal brezposeln v drugi. Gotovo pa je najpreprostejši, vendar tudi najnevarnejši način za notranje težave in lokalno brezposelnost kriviti imigrante ali potencialne kandidatke.

Evropa se s problemom brezposelnosti spopada že od 70ih let, hkrati pa stopajo v ospredje še novi problemi. Najti skuša pravi odgovor na liberalizacijo ekonomij Vzhodne Evrope, vendar

se ob tem rajši zateka k odlaganju dostopa do trgov EU, kar bo v prihodnosti pripeljalo do novih problemov. Evropska politika se velikokrat zdi bolj naklonjena krepitvi delavskih pravic kot pa izboljšanju fleksibilnosti trga delovne sile. Ker je delo glavni način in pot, po kateri se ljudje lahko izkopljejo iz revščine in presežejo svoje slabše gospodarske pogoje, visoka raven brezposelnosti- zlasti dolgotrajna- povečuje socialno in informacijsko izločenost in zavira gospodarsko združevanje. Problem pa predstavlja tudi pomanjkanje koordinacije med pristojnimi ministrstvi. Poleg tega ima le polovica članic razumljive in koherentne strategije za dvig zaposlenosti prebivalstva (Danska, Nizozemska, Finska, Švedska, Velika Britanija, Francija in Nemčija). Problem predstavlja tudi dejstvo, da le nekatere članice stremijo k večjim vlaganjem v človeške vire (Belgija) in daljšemu izobraževanju (Nizozemska, Finska, Danska, Francija, Belgija- Flandrija, Portugalska in Nemčija). S temi problemi se bo EU vsekakor prisiljena soočiti, če bo želela uresničiti na vrhu v Lizboni sprejeto strategijo, po kateri bi postala Unija do leta 2010 najbolj konkurenčno in dinamično rastoče območje v svetu. Potrebno je celovito reševanje problemov in ne reševanje vsakega problema posebej.

REFERENCE

LITERATURA

1. Balazs, Peter (1998) "Strategies for the Eastern Enlargement of the EU: An Integration Theory Approach". V: Laurent, Pierre Hanry and Mareceau, Marc (ur.). *The State of The European Union. Deepening and Widening*. London: Lynne Rienner Publishers.
2. Balls, Edward (1998) "No More Jobs for the Boys". V: Mitchie, Jonathan in Grieve Smith, John (ur.). *Unemployment in Europe*. London (etc.): Academic Press.
3. Barell, Ray, Caporale, Guilermo Maria in Sefton, James (1998) "Prospects for European Unemployment". V: Mitchie, Jonathan in Grieve Smith, John (ur.). *Unemployment in Europe*. London (etc.): Academic Press.
4. Cripps, Francis in Ward, Terry (1998) "Strategies for Growth and Employment in the European Community". V: Mitchie, Jonathan in Grieve Smith, John (ur.). *Unemployment in Europe*. London (etc.): Academic Press.
5. Directorate- General for Education and Culture, European Communities (2000) *Guide to Programmes and Actions*. Luksemburg: Office for Official Publications of the European Communities.
6. Glyn, Andrew in Rowthorn, Bob (1998) "European Employment policies". V: Mitchie, Jonathan in Grieve Smith, John (ur.). *Unemployment in Europe*. London (etc.): Academic Press.
7. Gold, Michael (1998) "Social Partnership at the EU Level- Initiatives, problems and implications for member states". V: Kassim, Hussein in Hine, David (ur.). *Beyond the market: the EU and national social policy*. London, New York: Routledge.
8. Grieve Smith, John (1998) "Policies to Reduce European Unemployment". V: Mitchie, Jonathan in Grieve Smith, John (ur.). *Unemployment in Europe*. London (etc.): Academic Press.
9. Huseman, Richard C. in Goodman, Jon P. (1999) *Leading with Knowledge, The Nature of Competition in the 21st Century*. Thousand Oaks (etc.): SAGE Publications.
10. IMD (2001) *The World Competitiveness Yearbook*. Lausanne, Švica.
11. Jackman, Richard (1998) "The Impact of the European Union on Unemployment and Unemployment Policy". V: Kassim, Hussein in Hine, David (ur.). *Beyond the market: the EU and national social policy*. London, New York: Routledge.

12. Jenko, Miha (2002) "Nespodobno povabilo". *Delo (Sobotna priloga)*. 21.9.2002.
13. Kassim, Hussein in Hine, David (1998) "Conclusion- The European Union, member states and social policy". V: Kassim, Hussein in Hine, David (ur.). *Beyond the market: the EU and national social policy*. London, New York: Routledge.
14. Kramžer, Barbara (2002) "Nemška priseljevalna politika, Veliki poker z umom in sposobnostmi". *Delo (Sobotna priloga)*. 9.3.2002.
15. Mitchie, Jonathan in Wilkinson, Frank (1998) "The Growth od Unemployment in the 1980s". V: Mitchie, Jonathan in Grieve Smith, John (ur.). *Unemployment in Europe*. London (etc.): Academic Press.
16. Milner, Susan (1998): "Training policy, steering between divergent national logics". V: Mitchie, Jonathan in Grieve Smith, John (ur.). Kassim, Hussein in Hine, David (ur.)_ *Beyond the market: the EU and national social policy*. London, New York: Routledge.
17. Modigliani, Franco, Fitoussi, Jean. Paul, Moro, Beniamino, Snower, Dennis, Solow, Robert, Steinherr, Alfred in Labini, Paolo Sylos (1999) *Manifest ekonomistov o brezposelnosti v Evropski Uniji*. Ljubljana: Zveza ekonomistov Slovenije.
18. Salvatore, Dominick (1999) *International Economics*. New York, Chichester, Weinheim, Brisbane, Singapore, Toronto: John Wiley& Sons Inc.
19. Slovenska tiskovna agencija (2000) *Prost pretok oseb*. Ljubljana: Urad vlade za informiranje.
20. Sočan, Lojze (2001) *Okolje za razvojno prenavo Slovenije ob vstopanju v Evropsko Unijo*. Gradivo za predmet Evropske integracije. Ljubljana: FDV.
21. Sočan, Lojze (ur.) (2002) *Simulacije trajnostnega razvoja. Zasnove sodobnega razvoja ter razvojni položaj Slovenije in pridruženih članic. Vsebinska izhodišča in prvi izračuni. Delovno poročilo št. 1*. Ljubljana: FDV.
22. Sparrow, Paul in Marchington, Mick (1998) *Human Resource Management- The New Agenda*. London (etc.): Financial Times Management: Pitman.
23. Svetličič, Marjan in Trtnik, Andreja (1999) "Širitev Evropske Unije: Ali navdušenje hlapi?". *Teorija in praksa*, let. XXXVI, št. 2 (1999). Str. 181- 202.
24. Štular, Erika (1999) *Širitev Evropske Unije*. Ljubljana: Diplomaska naloga Fakultete za družbene vede (mentor: Svetličič M).
25. Thompson, Rosemary in Mabey, Christopher (1994) *Developing Human Resources*. Oxford (UK): Butterworth- Heinemann, Corby: Institute of Management.
26. ZMAR (2000) *Slovenija v Evropski Uniji, Strategija gospodarskega ravoja Slovenije*. Gradivo za predmet Evropske integracije (prvi osnutek). Ljubljana: FDV.

INTERNETNI VIRI

Internet 1: *Labour mobility in bilateral and multilateral agreements.*

<http://www.southcentre.org/publications/occasional/paper07/paper7-04.htm> (16.7.2002)

Internet 2: *European Union, Enlargement.*

<http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/e40001.htm> (2.8.2002)

Internet 3: *EURES (2002) Employment in Europe 2002- Recent trends and prospects.*

http://europa.eu.int/comm/employment_social/news/2002/sep/employment_in_europe2002.pdf (25.9.2002)

Internet 4: *News Release No 105/2002 (Eurostat). Euro- zone Unemployment stable at 8.3%, EU 15 steady at 7.7%.*

Internet 5: *Ireland and the European Union.*

<http://www.irlgov.ie/iveagh/eu/facts.html> (2.8.2002)

Internet 6: *Structural indicators, Free Data, Total Unemployment Rate.*

<http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public/datashop/print-product/EN?catalogue=Eurostat&product=1-em071-EN&mode=download> (2.8.2002)

Internet 7: *Behrens, Axel (2002): Regional Unemployment Rates in the Central European Candidate countries 2001. Statistics in Focus(Eurostat), European Communities.*

http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public/datashop/print-product/EN?catalogue=Eurostat&product=KS-DN-02-006-__-N-EN&mode=download (29.8.2002)

Internet 8: *Labour Force Survey, Employment rate in the EU up from 63.2% in 2000 to 63.9% in 2001, Employment characteristics differ between EU and Candidate countries.*

<http://europa.../EN?catalogue=Eurostat&product=3-29082002-EN-AP-EN&mode=download> (29.8.2002)

Internet 9: *People in Europe, People in the Labour Market, Eurostat Datashop.*

<http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public/datashop/print-product/EN?catalogue=Eurostat&product=Freeselect1-EN&mode=download> (2.8.2002)

Internet 10: *Eurostat, structural indicators.*

<http://europa.eu.int/co.../EN?catalogue=Eurostat&product=1-structur-EN&mode=download> (29.8.2002)

<http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public/datashop/print-product/EN?catalogue=Eurostat&product=3-04092002-EN-AP-EN&mode=download> (2.8.2002)

Internet 11: *Commission of the European Communities (2001) Joint employment report-draft.*

http://europa.eu.int/eur-lex/en/com/cnc/2001/com2001_0438en01.pdf (25.9.2002)

Internet 12: *Communication of the European Commission: Community Policies in Support of Employment.*

http://europa.eu.int/comm/employment_social/empl&esf/docs/com127_en.pdf (5.6.2002)

Internet 13: *Commission Communication: Modernizing the organisation of work- A positive approach to change.*

http://europa.eu.int/comm/employment_social/soc-dial/labour/com98-592/com592en.pdf (5.8.2002)

Internet 14: *Nestler, Katja in Kailis, Emmanuel (2002): First Survey of continuing vocational training in enterprises in candidate countries. Statistics in Focus (Eurostat), European Communities.*

http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public/datashop/print-product/EN?catalogue=Eurostat&product=KS-NK-02-002-__-N-EN&mode=download (2.8.2002)

Internet 15: *News Release No 62/2002 (Eurostat). Europe from every angle... A Compendium of European Statistics. Eurostat Yearbook 2002.*

<http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public/datashop/print-product/EN?catalogue=Eurostat&product=1-27052002-EN-AP-EN&mode=download> (29.8.2002)

Internet 16: *Introduction to the European Union Social Policy.*

<http://cei.sund.ac.uk/EU/socialintroduction.cfm> (2.8.2002)

Internet 17: *News Release No 119/2001 (Eurostat) Research and Development in the EU, Increased effort in R&D in 1999 and 2000, Large Differences between Southern and Nordic Countries.*

<http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public/datashop/print-product/EN?catalogue=Eurostat&product=9-12112001-EN-AP-EN&mode=download> (2.8.2002)

Internet 18: *Laafia, Ibrahim (2000) R&D expenditure and personnel in Candidate countries and the Russian Federation in 1998. Statistics in Focus (Eurostat), European Communities.*

http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public/datashop/print-product/EN?catalogue=Eurostat&product=KS-NS-00-003-__-I-EN&mode=download (29.8.2002)

Internet 19: *News Release No 130/ 2000 (Eurostat) Research investment more limited in the candidate countries than in the EU.*

<http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public/datashop/print-product/EN?catalogue=Eurostat&product=9-20112000-EN-AP-EN&mode=download> (29.8.2002)

Internet 20: *News Release No 95/2002 (Eurostat) European Population Trends in 2001, EU population up by 0.4% in 2001 due mainly to net migration, Population down in most of the Central and Eastern European candidate countries.*

<http://europa.../EN?catalogue=Eurostat&product=3-07082002-EN-AP-EN&mode=download> (8.9.2002)

Internet 21: *(2001) Demographic consequences for the EU of the accession of twelve candidate countries. Statistics in Focus (Eurostat), European Communities.*

http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public/datashop/print-product/EN?catalogue=Eurostat&product=KS-NK-01-012-__-I-EN&mode=download (2.8.2002)

Internet 22: *Boeri, Tito in Brücker, Herbert (2000) The impact of Eastern enlargement on employment and labour markets in the EU member states- Final report.*

http://europa.eu.int/comm/employment_social/fundamri/movement/news/enlargement_en.pdf (25.9.2002)

Internet 23: *Memo 10/ 99 (Eurostat) EU Enlargement, Key data on Candidate Countries.*

<http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public/datashop/print-product/EN?catalogue=Eurostat&product=1-13122001-EN-AP-EN&mode=download> (29.8.2002)

PREGLED TABEL IN GRAFOV

TABELE

1. Tabela 1: Najnižje stopnje brezposelnosti v EU leta 2000 in 2001, primerjava z ZDA, Japonsko in Norveško
2. Tabela 2: Najvišje stopnje brezposelnosti v EU
3. Tabela 3: Stopnja brezposelnosti v EU v obdobju 1992- 2001 ter primerjava z ZDA, Japonsko, Islandijo in Norveško
4. Tabela 4: Najnižje stopnje brezposelnosti v državah kandidatkah za članstvo v EU, natančneje za ženske in populacijo pod 25 leti starosti v letih 2000 in 2001
5. Tabela 5: Najvišje stopnje brezposelnosti v državah kandidatkah za članstvo v EU, natančneje za ženske in populacijo pod 25 leti starosti v letih 2000 in 2001
6. Tabela 6: Skupna zaposlenost leta 2001 (v tisočih) in stopnje zaposlenosti v % med leti 1999 in 2001 ter stopnja zaposlenosti žensk v % (15- 64 let) za države EU, EFTA in države kandidatke
7. Tabela 7: Strukturni indikatorji, stopnja zaposlenosti in stopnja zaposlenosti starejše delovne sile, razlike v plačah, rast zaposlenosti, stopnja brezposelnosti v EU glede na spol ter stalno učenje in kvaliteta dela v %
8. Tabela 8: Napredek pri doseganju ciljev, načrtanih v Lizboni in v Stockholmu, glede skupne stopnje zaposlenosti, stopnje zaposlenosti žensk in stopnje zaposlenosti starejše delovne sile
9. Tabela 9: Delež podjetij (%) glede na velikost, ki nudijo strokovna usposabljanja, v državah kandidatkah leta 1999
10. Tabela 10: Delež udeležbe v izobraževanju mladih ljudi od 18 do 24 let v šolskem letu 1998- 1999 ter delež te populacije, ki se visokošolsko izobražuje, v državah članicah EU in državah kandidatkah
11. Tabela 11: Vladni prihodek kot delež BDP leta 2000, od tega davki na dohodek in bogastvo (vir) in socialni prispevki (poraba) kot delež BDP ter delež celotnega prihodka v državah članicah EU
12. Tabela 12: R&D poraba kot delež (%) BDP v obdobju 1998- 2000 in porazdelitev po institucionalnih sektorjih leta 2000 v državah članicah EU, na Japonskem in v ZDA
13. Tabela 13: Letna stopnja rasti dodane vrednosti in zaposlenosti v visoko in nizko-tehnoloških industrijah (v odstotkih) v državah članicah EU in na Japonskem v obdobju 1990- 1998

14. Tabela 14: Bruto domača vlaganja v R&D dejavnosti leta 1998 v milijonih evrov in kot delež BDP v članicah EU in državah kandidatkah

15. Tabela 15: Stopnje zaposlenosti in honorarna zaposlenost ne- državljanov EU v državah članicah EU glede na njihovo strokovno usposobljenost ter primerjava z državljani EU v %

GRAFI

1. Grafični prikaz 1: Raven brezposelnosti v EU 15, v ZDA in na Japonskem v obdobju 1960- 1994
2. Grafični prikaz 2: Evropski zaposlovalni potencial v EU 15 in treh najbolj uspešnih članicah
3. Grafični prikaz 3: Povezava med investicijami in zaposlenostjo v EU 15 v obdobju 1960- 1998
4. Grafični prikaz 4: Delež podjetij s strokovnim usposabljanjem (%) v državah kandidatkah leta 1999
5. Grafični prikaz 5: Delež podjetij (%), ki zagotavljajo zunanje ali notranje tečaje strokovnega usposabljanja v državah kandidatkah leta 1999
6. Grafični prikaz 6: Povezava med trajanjem pomoči (v letih) in brezposelnostjo v EU15, na Japonskem, Norveškem, v Švici, ZDA, Kanadi, Avstraliji, Novi Zelandiji in Poljskem
7. Grafični prikaz 7: Bruto domača vlaganja v R&D kot delež BDP leta 1998 v državah kandidatkah (in Rusiji), EU15, ZDA in na Japonskem
8. Grafični prikaz 8: Stopnja rasti prebivalstva glede na stopnjo neto migracij in stopnjo naravnega prirastka v državah kandidatkah leta 1999
9. Grafični prikaz 9: Celotno prebivalstvo 1. januarja v letih 1990- 1995 v EU15, 12 kandidatkah in skupno
10. Grafični prikaz 10: Stopnja neto migracij (projekcije!) v obdobju 1990- 2050 v EU, 12 kandidatkah in skupno
11. Grafični prikaz 11: Prebivalstvo od 15- 64 let (projekcije!) v obdobju 1990- 2050 v EU15, 12 državah kandidatkah in skupno
12. Grafični prikaz 12: Stopnje odvisnosti mladega in starega prebivalstva od zaposlene delovne sile v % (projekcije!) leta 1999 v EU15, 12 kandidatkah in skupno v obdobju 1990- 2050

PRILOGE

1. VLAGANJE V ČLOVEŠKI KAPITAL GLEDE NA RAZVITOST (str. 15)

Vir: Sočan, Lojze (2001) *Okolje za razvojno prenavo Slovenije ob vstopanju v Evropsko Unijo*. Gradivo za predmet Evropske integracije. Ljubljana: FDV.

2. INTANGIBLES, NOVA INFORMACIJSKA INFRASTRUKTURA (str. 15)

Vir: Sočan, Lojze (ur.) (2002) *Zasnove sodobnega razvoja ter razvojni položaj Slovenije in pridruženih članic. Projekt: Simulacije trajnostnega razvoja, Delovno poročilo št. 1*. Ljubljana: FDV.

3. RAZVOJNA MOČ GOSPODARSTVA (str. 16)

Vir: Sočan, Lojze (2001) *Okolje za razvojno prenavo Slovenije ob vstopanju v Evropsko Unijo*. Gradivo za predmet Evropske integracije. Ljubljana: FDV.

4. GLOBALIZACIJA (str. 16)

Vir: Sočan, Lojze (ur.) (2002) *Zasnove sodobnega razvoja ter razvojni položaj Slovenije in pridruženih članic. Projekt: Simulacije trajnostnega razvoja, Delovno poročilo št. 1*. Ljubljana: FDV.

5. BREZPOSELNOST (str. 18)

Vir: Sočan, Lojze (ur.) (2002) *Zasnove sodobnega razvoja ter razvojni položaj Slovenije in pridruženih članic. Projekt: Simulacije trajnostnega razvoja, Delovno poročilo št. 1*. Ljubljana: FDV.

6. PRIMERJAVA MED ZAPOSLENOSTJO IN RASTJO REALNIH PLAČ V EVROPI IN V ZDA (str. 21)

Vir: Jackman, Richard (1998) "The Impact of the European Union on Unemployment and Unemployment Policy". V: Kassim, Hussein in Hine, David (ur.). *Beyond the market: the EU and national social policy*. London, New York: Routledge.

7. RELATIVNA GOSPODARSKA RAST, SOCIALNA KOHEZIJA (str. 28)

Vir: Sočan, Lojze (ur.) (2002) *Zasnove sodobnega razvoja ter razvojni položaj Slovenije in pridruženih članic. Projekt: Simulacije trajnostnega razvoja, Delovno poročilo št. 1*. Ljubljana: FDV.

8. STOPNJE ZAPOSLENOSTI ŽENSKÉ IN STAREJŠE (od 50 do 64 let) DELOVNE SILE (str. 29)

Vir: Internet 8: *People in Europe, People in the Labour Market, Eurostat Datashop*.

<http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public/datashop/print-product/EN?catalogue=Eurostat&product=Freeselect1-EN&mode=download> (2.8.2002)

9. USPOSABLJANJE ZAPOSLENIH (str. 39)

Vir: Sočan, Lojze (ur.) (2002) *Zasnove sodobnega razvoja ter razvojni položaj Slovenije in pridruženih članic. Projekt: Simulacije trajnostnega razvoja, Delovno poročilo št. 1.* Ljubljana: FDV.

10. IZOBRAŽEVALNI SISTEM, IZDATKI ZA IZOBRAŽEVANJE (str. 48)

Vir: Sočan, Lojze (ur.) (2002) *Zasnove sodobnega razvoja ter razvojni položaj Slovenije in pridruženih članic. Projekt: Simulacije trajnostnega razvoja, Delovno poročilo št. 1.* Ljubljana: FDV.

11. RAZVOJNI NAPOR, CELOTNA VLAGANJA V RAZISKAVE IN RAZVOJ, TEHNOLOŠKO SODELOVANJE, VLAGANJE V ICT, USTREZNOST BAZIČNIH RAZISKAV ZA RAZVOJ (str. 61)

Vir: Sočan, Lojze (ur.) (2002) *Zasnove sodobnega razvoja ter razvojni položaj Slovenije in pridruženih članic. Projekt: Simulacije trajnostnega razvoja, Delovno poročilo št. 1.* Ljubljana: FDV.

12. SODELOVANJE UNIVERZA- PODJETJA (str. 63)

Vir: Sočan, Lojze (ur.) (2002) *Zasnove sodobnega razvoja ter razvojni položaj Slovenije in pridruženih članic. Projekt: Simulacije trajnostnega razvoja, Delovno poročilo št. 1.* Ljubljana: FDV.